

RAPPORT

Evaluatie van de Expertise-unit Sociale Stabiliteit en Platform JEP

26 november 2021

RAPPORT

Evaluatie van de Expertise-unit Sociale Stabiliteit en Platform JEP

Bram Berkhout
Floris van Dam
Irene van Eldik
Véronne de Vrind
Annelore Beukema

26 november 2021

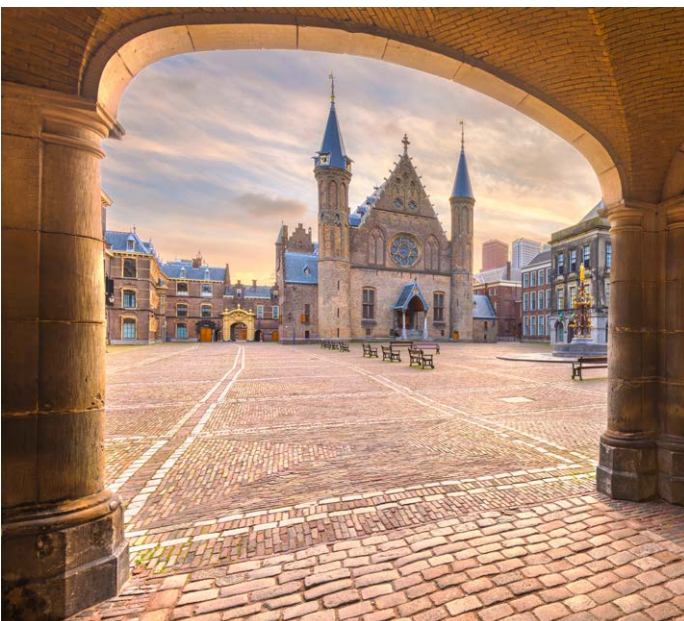
Inhoudsopgave

Bestuurlijke samenvatting	4	HOOFDSTUK 7: Platform JEP in uitvoering	60
Onderzoeksbevindingen	4	7.1 Formatie en financiën	61
Beleidsaanbevelingen	8	7.2 Waar heeft Platform JEP zich in de praktijk mee beziggehouden?.....	61
HOOFDSTUK 1: Evaluatie van de Expertise-unit Sociale Stabiliteit en Platform JEP	9	7.3 Hoe wordt er door de adviseurs gewerkt?	63
1.1 Inleiding.....	10	7.4 Positionering Platform JEP	63
1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen	10	7.5 De opdrachtgever over Platform JEP	64
1.3 Onderzoeksaanpak.....	11	HOOFDSTUK 8: Bekendheid en gebruik van het leer- en ondersteuningsaanbod van Platform JEP	65
1.4 Leeswijzer	16	8.1 Bekendheid Platform JEP en zijn producten en diensten bij beoogde doelgroepen	66
DEEL A: Evaluatiebevindingen ESS	17	8.2 Sluit leer- en ondersteuningsaanbod van Platform JEP aan op de behoeften?	68
HOOFDSTUK 2: De ESS in opzet	18	8.3 Ervaringen met het leer- en ondersteuningsaanbod van Platform JEP.....	69
2.1 Aanleiding tot oprichting van de ESS.....	19	8.4 Wat leveren JEP-producten en diensten de gebruikers feitelijk op?.....	70
2.2 Beleidstheorie achter de ESS	20	HOOFDSTUK 9: Onze verklaringen voor de impact die Platform JEP bewerkstelligd	73
HOOFDSTUK 3: De ESS in uitvoering	23	9.1 Impactversterkende en impactverzwakkende kenmerken	74
3.1 Formatie en financiën	24	9.2 Welke context heeft volgens ons de werking van Platform JEP beïnvloedt?	75
3.2 Waar heeft de ESS zich in de praktijk mee beziggehouden?	25	DEEL C: Landelijk leer- en ondersteuningsaanbod vergeleken	76
3.3 Hoe wordt er door de adviseurs gewerkt?	30	HOOFDSTUK 10: Landelijk leer- en ondersteuningsaanbod sociale stabiliteit	77
3.4 Over de positionering van de ESS binnen het Ministerie van SZW	32	10.1 Landelijk opererende leer- en ondersteuningspunten	78
3.5 De opdrachtgevers over de ESS.....	34	10.2 Landelijk leer- en ondersteuningsaanbod nader bekeken	78
HOOFDSTUK 4: Bekendheid en gebruik van het leer- en ondersteuningsaanbod van de ESS	35	DEEL D: Synthese en vooruitblik	82
4.1 Bekendheid met de ESS en haar leer- en ondersteuningsaanbod.....	36	HOOFDSTUK 11: Synthese	83
4.2 Sluit leer- en ondersteuningsaanbod van de ESS aan op de behoeften	38	HOOFDSTUK 12: Vooruitblik	90
4.3 Ervaringen met het leer- en ondersteuningsaanbod van de ESS.....	40	BIJLAGEN	96
4.4 Wat leveren de ESS-producten en diensten de gebruikers feitelijk op?	42	Geraadpleegde documenten	97
4.5 Vroegtijdige signalering van maatschappelijke onrust	46	Overzicht respondenten	99
4.6 Resultaat van inzet van de ESS op evidence-based werken	48	Overzicht thema's en doelen de ESS door de jaren heen.....	100
HOOFDSTUK 5: Onze verklaringen voor de impact die de ESS bewerkstelligt	50	Inzichten uit eigen productevaluatie de ESS en Platform JEP.....	101
5.1 Impactversterkende en impactverzwakkende kenmerken	51	Producten en diensten van de ESS en Platform JEP	106
5.2 Welke context heeft volgens ons de werking van de ESS beïnvloedt?.....	53	Samenstelling begeleidingscommissie Evaluatie ESS.....	107
DEEL B: Evaluatiebevindingen JEP	54		
HOOFDSTUK 6: Platform JEP in opzet	55		
6.1 Aanleiding tot oprichting van Platform JEP	56		
6.2 De met Platform JEP beoogde doelen en outcome.....	57		
6.3 Beleidstheorie achter Platform JEP samengevat	57		

Bestuurlijke samenvatting

In opdracht van het Ministerie van SZW heeft Berenschot een evaluatie uitgevoerd van de Expertise-unit Sociale Stabiliteit (de ESS) en van het Platform Jeugd preventie Extremisme en Polarisatie (Platform JEP). De ESS is in 2015 opgericht om gemeenten, eerstelijns professionals en (migranten)gemeenschappen praktijkkennis aan te bieden over maatschappelijke spanningen en polarisatie, en over radicalisering. Platform JEP is in opdracht van de directie Jeugd van het Ministerie van VWS in 2018 gelanceerd en ondergebracht bij de ESS. Platform JEP moest specifiek eerstelijns professionals die met jongeren werken gaan ondersteunen bij hun vragen over polarisatie, radicalisering en extremisme.

Het hoofddoel van de evaluatie is om inzicht te geven in het functioneren en het doelbereik van zowel de ESS als Platform JEP. Daarnaast moet het evaluatieonderzoek direct betrokkenen handvatten bieden voor eventuele aanscherping of evolutie van de ESS en/of Platform JEP. Voor de beantwoording van de hoofd- en deelvragen hebben we in de periode van 1 maart tot en met 8 oktober 2021 diverse onderzoeksmethoden ingezet. De belangrijkste daarvan waren een documentenstudie, interviews en een tweetal enquêtes. Op onderdelen van het veldwerk hebben we samengewerkt met Social Mapping Company.

Onderzoeksbevindingen

Navolgend presenteren we onze onderzoeksbevindingen aan de hand van de hoofdvragen voor de evaluatie.

1. In hoeverre en op welke wijze slagen de ESS en Platform JEP erin om de gemeenten, eerstelijns professionals en gemeenschappen van (voldoende) praktijkkennis te voorzien over (het voorkomen van) maatschappelijke spanningen, en op welke wijze kan dit (verder) verbeterd worden?

De ESS en Platform JEP zijn erin geslaagd om gemeenten, eerstelijns professionals en gemeenschappen van bruikbare praktijkkennis te voorzien over maatschappelijke spanningen en het voorkomen daarvan. De vraag of deze doelgroepen voldoende praktijkkennis is aangereikt, laat zich niet makkelijk beantwoorden. Wij denken in ieder geval dat hier zeker nog verbetering mogelijk is door in de eerste plaats de bekendheid over het eigen leer- en ondersteuningsaanbod te vergroten. Ons onderzoek maakt duidelijk dat er op lokaal niveau partijen zijn die wel behoefte hebben aan landelijk leer- en ondersteuningsaanbod, maar weinig of niet bekend zijn met het aanbod ervan vanuit de ESS en Platform JEP. Ook zou het volgens ons helpen als de lokale partijen beter door de rijksoverheid worden geïnformeerd over hoe het aanbod vanuit de verschillende landelijke partijen zich tot elkaar verhoudt. Wij vinden overigens dit niet de verantwoordelijkheid van de ESS (alleen).

Voor wat betreft de kennisnetwerken die de ESS heeft opgezet en onderhoudt, past wat ons betreft een nuancering bij voorgaande conclusie over het aan hen verstrekken van bruikbare praktijkkennis. Hoewel deze netwerken de ESS en de overheid kennis oplevert, geven deelnemers uit deze gemeenschappen zelf aan dat ze zelf onvoldoende van bruikbare informatie worden voorzien. Doordat het netwerkcontact niet structureel is opgezet (men komt vooral bij elkaar na een incident of als er een dreiging is van een incident), weet men niet altijd waar men aan toe is. Dit gevoel wordt versterkt doordat het kennisnetwerk vooral wordt geraadpleegd wanneer er iets aan de hand is. Het doel van de ESS is informatie vanuit de gemeenschappen over spanningen, polarisatie

en radicalisering door te geven aan lokale en landelijke beleidsmakers, zodat zij gericht actie kunnen ondernemen.. Dit levert de gemeenschappen zelf niet altijd iets op. Ze zien natuurlijk wel dat het doorspelen van signalen over maatschappelijke spanningen bijdraagt aan het voorkomen of het oplossen ervan.

De ESS kreeg destijds vanuit het Ministerie van SZW en de NCTV de opdracht om zich bij de doelenrealisatie te richten op sociale stabiliteit vanuit het perspectief van migratie-achtergronden. Uit de evaluatie blijkt dat de ESS bij de keuze welke vraagstuk op te pakken zich nog teveel (vanuit interne overwegingen) vasthoudt aan deze oorspronkelijke opdracht. Dit terwijl de buitenwereld juist wil dat de ESS thematisch breder gaat werken. Niet bij alle vraagstukken die lokaal tot spanningen kunnen leiden, is het perspectief van migrantengemeenschappen namelijk (nog) relevant. Er lijkt lokaal juist veel handelingsverlegenheid te zijn als het gaat om bredere en nieuwere vraagstukken over sociale instabiliteit, die maar zijdelings te maken hebben met het brede thema van integratie van allerlei bevolkingsgroepen in de maatschappij. Wij menen daarom dat de ESS winst kan behalen als zij haar leer- en ondersteuningsaanbod (eventueel na aanscherping) breder beschikbaar stelt voor het oplossen van vraagstukken rondom sociale spanningen, dus ook als dat vraagstukken zijn die geen relatie hebben met (de dynamiek binnen of tussen) migrantengroepen.

2. Wat is de maatschappelijke impact van de ESS en Platform JEP? Hoe hebben de ESS en Platform JEP deze impact bewerkstelligd, en in hoeverre en op welke wijze kan de impact (verder) verhoogd worden?

Maatschappelijke impact van de ESS

In de initiële beleidstheorie is als uiteindelijk doel opgenomen dat de ESS ervoor zorgt dat een prettiger en veiliger lokaal leefklimaat ontstaat, om weerbaarheid en veerkracht van de samenleving als geheel (en voor gemeenschappen en individuen) te versterken, en om de verbinding tussen sociaal-maatschappelijke beleidsdoelstellingen en veiligheidsdoelstellingen te bevorderen. Dit is dus bij de start van de ESS benoemd als het beoogde maatschappelijke doel. Men had toen natuurlijk ook al bedacht dat dit doel nooit direct door de ESS te realiseren is, maar de activiteiten van de ESS, zouden hier wel aan moeten bijdragen. In de beleidstheorie zijn aan de activiteiten van de maatschappelijke impact drie meer praktische doelen gekoppeld. Onze onderzoeksbevindingen maken, zoals hiernavolgend kort uitgewerkt, duidelijk dat de ESS met haar activiteiten twee van deze doelen heeft bereikt. Met dit doelbereik is het volgens ons ook aannemelijk dat de ESS maatschappelijke impact realiseert.

Kijken we allereerst naar het gebruik van concrete producten en diensten van de ESS, dan hebben we hiervoor bij hoofdvraag 1 al genoemd dat gebruikers aangeven dat het hen met name nieuwe kennis/inzichten en nieuwe contacten heeft opgeleverd. Toegang tot nieuwe netwerken wordt juist relatief weinig genoemd. Zoomen we in op nieuwe kennis/inzichten, dan blijkt uit onze evaluatie dat gebruikers hiermee geholpen zijn omdat het hen handelingsvaardigheden geeft over hoe om te gaan met en over het voorkomen van maatschappelijke spanningen, polarisatie en/of radicalisering. Dit sluit dus een-op-een aan op het eerste doel dat destijds voor de ESS is geformuleerd, namelijk het vergroten van handelingsvaardigheid bij stakeholders en netwerkpartners over hoe om te gaan met spanningen en radicalisering. Dit doel lijkt de ESS met haar leer- en ondersteuningsaanbod te realiseren, al is er ruimte voor verbetering: in de laatste alinea van ons antwoord op de eerste hoofdvraag zijn we daar al op ingegaan.

Het tweede bij de start gedefinieerde doel van de ESS is het verbeteren van (vroegtijdige) signalering om escalatie van maatschappelijke onrust te voorkomen (te de-escaleren). Vooraf was het de intentie dat de ESS de informatiepositie en netwerken van het Rijk en gemeenten zou versterken om maatschappelijke spanningen en radicalisering te voorkomen. Wanneer we kijken wat op dit gebied lokaal is bewerkstelligd, moeten we allereerst benoemen dat de beleidsmedewerkers in de periode 2015-2018 heel veel behoefte hadden aan advies/kennisdeling vanuit 'het Rijk'. Dit was de periode waarin uitreizigers vanuit Nederland naar Syrië/Irak vertrokken waar salafistische gemeenschappen groeiden, en waarin verschillende Turkse gemeenschappen na de coup in Turkije tegenover elkaar kwamen te staan. Immers, maatregelen om radicalisering en gewelddadig extremisme tegen te gaan, werden zowel uitgevoerd door gemeenten als door onderdelen van de nationale veiligheidsketen: de veiligheidsdiensten (onder andere de AIVD), de Nationale Politie en het Ministerie van Veiligheid en Justitie.

Beleidsmedewerkers van gemeenten benaderden de ESS vaak om grip te krijgen op maatregelen vanuit de nationale veiligheidsketen die betrekking hadden op hun gemeente, of juist als voorbeeld konden dienen voor het beleid van andere gemeenten die met vergelijkbare problematiek te maken hadden. De ESS-adviseurs en de beleidsmedewerkers van gemeenten waar radicaliseringsvraagstukken speelden, hadden bijna dagelijks contact en er waren daarnaast bijna maandelijks informatiesessies voor beleidsmedewerkers van gemeenten. Dit maakt duidelijk dat de ESS ook het tweede doel, zeker in de eerste jaren van haar bestaan, op lokaal niveau gerealiseerd heeft. Wel moet worden benoemd dat de intensiteit van contacten tussen de ESS en gemeenten de laatste jaren is afgenomen. We verklaren dit uit het feit dat de genoemde lokale vraagstukken van destijds, vooral de ernst van de problematiek van uitreizigers, nu minder of zelfs geen lokale beleidsaandacht meer krijgen.

Kijken we vanuit het landelijke beleidsperspectief naar het tweede bij de start van ESS gedefinieerde doel, dan gaat het om het signalerend vermogen van de ESS naar beleidsmedewerkers binnen de departementen en bijvoorbeeld de NCTV. Onze evaluatie maakt daarover duidelijk dat het de ESS tot nu toe nog te beperkt lukt om kennis vanuit het veld rondom sociale spanningen over te brengen naar de beleidsteams binnen de directie S&I van het Ministerie van SZW en de NCTV. Daar waar het wel lukt, bijvoorbeeld richting de beleidsmedewerkers van de afdeling Weerbare Samenleving van de directie S&I, wordt aangegeven dat de signalen die de ESS-adviseurs doorspelen erg waardevol zijn.

Het duurzaam veranderen van de werkwijze rondom het voorkomen en wegnemen van maatschappelijke onrust en radicalisering, zodat het werk van de ESS reproduceerbaar is en effect heeft, is bij de start van de ESS als derde proximale doel geformuleerd. De evaluatie levert het beeld op dat hierop tot nu toe onvoldoende gestuurd is. De ESS-adviseurs komen snel in actie en willen zelf veel lokaal actief zijn om spanningen direct te mitigeren. Daarbij zijn zij minder bezig met het duurzaam overdragen van kennis aan gemeenschappen of gemeenten zodat zij die actieve rol zelf kunnen vervullen. Dit lijkt zich ook voor te doen in relatie tot de vele kennisnetwerken die mede of dankzij de inzet van de ESS-adviseurs in bepaalde migrantengroepen zijn ontstaan. De drijvende kracht in deze netwerken zijn vaak de ESS-adviseurs zelf. Zij zorgen dat de netwerken bij elkaar blijven komen en dat leden uit gemeenschappen deelnemen.

Maatschappelijke impact van Platform JEP

Vanuit zijn missie richt Platform JEP zich op eerstelijns professionals die met en voor jongeren werken en vragen hebben over de preventie van polarisatie, radicalisering en extremisme. Platform JEP wil deze professionals versterken in hun werk gericht op dit thema, zodat zij jongeren kunnen helpen veerkrachtig te worden. Aan deze moeilijk meetbare missie is vooraf een meer praktisch doel gekoppeld, namelijk dat Platform JEP eerstelijns professionals producten en diensten biedt die zorgen voor meer bewustzijn, kennis en vaardigheden om effectief aan vraagstukken rond preventie van radicalisering en het vergroten van sociale cohesie te werken.

Kijken we naar de evaluatiebevindingen voor Platform JEP, dan levert dit een consistent beeld op. Gebruikers geven aan dat het gebruik van het leer- en ondersteuningsaanbod van Platform JEP hen, net als bij de ESS, met name nieuwe kennis/inzichten heeft opgeleverd. De gebruikers geven aan hiermee geholpen te zijn, omdat men hierdoor nieuwe handelingsperspectieven (over hoe om te gaan met en het voorkomen van polarisatie en problematisch gedrag onder jeugdigen) heeft ontwikkeld en/of een bepaald thema beter heeft leren begrijpen. Belangrijk is ook dat de gebruikers aangeven dat de theoretische en praktijkkennis van (de adviseurs van) Platform JEP hen de meeste toegevoegde waarde biedt bij het gebruikte ondersteuningsaanbod. Dit maakt duidelijk dat Platform JEP het eerder genoemde praktische doel heeft gerealiseerd. We merken daarbij wel op dat de primaire doelgroep van Platform JEP, de eerstelijns professionals in het jeugddomein, de praktijkkennis vooral aangereikt lijkt te krijgen via gemeenten, en deze niet zelf opvragen bij Platform JEP. Het platform is voor deze professionals niet een centrale plek voor ondersteuningsvragen, terwijl Platform JEP zich wel had voorgenomen om dit te worden.

Platform JEP beschikt over een kleine formatie en dat maakt het platform kwetsbaar in zijn functioneren. Dit toont de recente uitval van een van de vijf adviseurs aan. De werkdruk loopt verder op. Ook bij een volledig inzetbare formatie kan het Platform JEP slechts in een beperkte groep gemeenten echt lokaal actief zijn. Dit beperkt natuurlijk de impact die Platform JEP kan leveren.

3. Wat is de (unieke) toegevoegde waarde van de ESS en Platform JEP en met welke (type) producten wordt deze op welke wijze en in welke mate genereerd?

Unieke toegevoegde waarde van de ESS

De unieke toegevoegde waarde van de ESS is volgens ons primair dat zij in het krachtenveld van de veiligheidsketen een eigen, complementaire taak weet te vinden, die uitgaat van sociaal-maatschappelijke vraagstukken die de voedingsbodem voor veiligheidsproblematiek vormen. Die taak uit zich volgens ons in de netwerkfunctie van ESS en het aanboren van netwerken in migrantengemeenschappen. Uit de evaluatie blijkt echter ook dat de ESS zich ook responsief heeft getoond op de verminderde veiligheidsdreiging ten opzichte van de eerste jaren van haar bestaan (de tijd van de uitreizigers). De ESS legt in haar leer- en ondersteuningsaanbod de nadruk op preventie van radicalisering. Dit doet zij steeds meer door het tegengaan van maatschappelijke spanningen en polarisatie, en minder door het mitigeren van acute veiligheidsrisico's. Dit draagt er volgens ons ook aan bij dat het handelen van de ESS in de loop van de tijd minder incidentgericht en meer probleemgericht is geworden.

Uit onze onderzoeksbevindingen blijkt verder ook dat de adviseurs van de ESS voor lokale partijen zeer goed benaderbaar zijn. Er zijn lage drempels om de hulp en kennis van de ESS in te schakelen. Lokale partijen zien het verder vaak als voordeel dat de ESS onderdeel is van het Rijk. Zij hebben het idee dat door hun samenwerking met de ESS er in het landelijke beleid beter rekening wordt gehouden met hun problemen. Hierbij past wel de eerder gemaakte kanttekening dat de landelijke beleidsmedewerkers aangeven dat deze signaleringsfunctie nog onvoldoende uit de verf komt en door de ESS verder geprofessionaliseerd zou moeten worden. Ten slotte is ook zeer vaak genoemd dat de ESS-adviseurs lokale partijen steeds weten te verrassen door bij bijeenkomsten ook de meer 'unusual' suspects om de tafel te krijgen.

In de evaluatie is verder meermalen aangegeven dat de ESS-adviseurs ontzettend veel kennis hebben over de migrantengroepen, zoals wie met wie lokaal in gesprek zou moeten en wie waar belang bij heeft. De juiste mensen kennen en om de tafel krijgen, is vaak genoemd als een unieke toegevoegde waarde van de ESS-adviseurs. Het levert namelijk een andere discussie op in de aanpak van vraagstukken en geeft daarmee vaak ook zicht op andere handelingsperspectieven.

Unieke toegevoegde waarde van Platform JEP

Uit onze onderzoeksbevindingen blijkt, net als bij de ESS, de unieke toegevoegde waarde van Platform JEP. Het lukt het platform op lokaal niveau om per casus betrokkenen vanuit het sociaal domein en veiligheid in overleggen bij elkaar te brengen. JEP-adviseurs sturen lokaal op cross-sectorale samenwerking en onze gesprekspartners vanuit het jeugd domein geven aan dat dit hen echt helpt. Uiteindelijk helpt het professionals in het vergroten van hun handelingsperspectieven. Dit begint bij het aangereikt krijgen van kennis en het in contact komen met andere partijen die aan dezelfde problematiek werken.

Beleidsaanbevelingen

De vermelde onderzoeksbevindingen maken duidelijk dat zowel de ESS als Platform JEP een duidelijk doelbereik hebben gerealiseerd, en daarmee maatschappelijk van toegevoegde waarde zijn (impact realiseren). Er zijn volgens ons echter ook zeker mogelijkheden voor de ESS en Platform JEP om hierin nog te groeien. Concreet zien we hiervoor de volgende zes ontwikkellijnen:

1. Geef de ESS ruimte voor thematische verbreding
2. Integreer Platform JEP volledig in de ESS
3. Maak het totale landelijke leer- en ondersteuningsaanbod inzichtelijker
4. Versterk de signalerings- en agenderingsfunctie van de ESS richting landelijk beleid
5. Vergroot de bekendheid en vindbaarheid van de ESS
6. Verduurzaam de ESS-kennisnetwerken

In hoofdstuk 12 van dit rapport hebben we deze zes ontwikkellijnen uitgewerkt. We realiseren ons tot slot dat de mate waarin de ESS invulling kan geven aan (al) onze ontwikkellijnen, afhangt van de keuzes die de opdrachtgevers nog moeten maken over de toekomstige formatieve omvang van de expertise-unit.

HOOFDSTUK 1

Evaluatie van de Expertise-unit Sociale Stabiliteit en Platform JEP

In dit hoofdstuk beschrijven we de aanleiding voor dit onderzoek en zetten we de onderzoeksvragen uiteen. Daarnaast geven we een uitgebreide toelichting op de onderzoeksaanpak.

1.1 Inleiding

De Expertise-unit Sociale Stabiliteit (de ESS) is in 2015 opgericht om gemeenten, professionals (docenten, jongerenwerkers, wijkagenten, hulpverleners, vrijwilligers) en (migranten)gemeenschappen praktijkkennis aan te bieden over maatschappelijke spanningen en polarisatie, en over radicalisering. De ESS wil hiermee de sociale stabiliteit van de samenleving versterken, zodat deze beter bestand is tegen conflicten van binnenuit en van buitenaf. De ESS werkt in opdracht van het Ministerie van SZW en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV)

Bij de totstandkoming van de ESS is afgesproken om de ESS na een periode van vijf jaar te evalueren. De evaluatie moet de minister, de Tweede Kamer en de ESS inzicht geven in het functioneren en het doelbereik van de expertise-unit. Berenschot heeft van het Ministerie van SZW de opdracht gekregen deze evaluatie uit te voeren. Daarbij is ons ook gevraagd het Platform Jeugd preventie Extremisme en Polarisatie (Platform JEP) te evalueren. Platform JEP is in opdracht van de directie Jeugd van het Ministerie van VWS in 2018 gelanceerd en is organisatorisch onder de ESS geplaatst. Het platform ondersteunt professionals en vrijwilligers die met jongeren werken bij hun vragen rond polarisatie, radicalisering en extremisme.

1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen

Het doel van het uitgevoerde evaluatieonderzoek is tweeledig:

- Terugkijken en evalueren.
- Vooruitkijken en handvatten bieden voor eventuele aanscherping of evolutie van de ESS of Platform JEP, om de impact (verder) te vergroten.

De evaluatie dient, in lijn met de hiervoor gegeven doelstelling, antwoord te geven op drie hoofdvragen.

1. In hoeverre en op welke wijze slagen de ESS en Platform JEP erin om de gemeenten, eerstelijns professionals en gemeenschappen van (voldoende) praktijkkennis te voorzien over (het voorkomen van) maatschappelijke spanningen, en op welke wijze kan dit (verder) verbeterd worden?

2. Wat is de maatschappelijke impact van de ESS en Platform JEP? Hoe hebben de ESS en Platform JEP deze impact bewerkstelligd, en in hoeverre en op welke wijze kan de impact (verder) verhoogd worden?
3. Wat is de (unieke) toegevoegde waarde van de ESS en Platform JEP en met welke (type) producten wordt deze op welke wijze en in welke mate gegenereerd?

Voor de uitvoering van de evaluatie zijn van deze hoofdvragen de volgende subvragen afgeleid:

1. In hoeverre genieten de ESS en Platform JEP bekendheid onder de relevante stakeholders, en in hoeverre en op welke wijze weten de stakeholders de ESS en Platform JEP te vinden?
2. In hoeverre en op welke wijze worden de producten van de ESS en Platform JEP benut en gewaardeerd? Is er daarbij een verschil tussen verschillende thema's, doelgroepen of type producten?
3. Wat is de kwaliteit van de producten van de ESS en Platform JEP? Is er daarbij een verschil tussen verschillende thema's of type producten?
4. In hoeverre bieden de producten van de ESS en Platform JEP concrete handelingsperspectieven aan de stakeholders, en op welke wijze?
5. In hoeverre heeft de ESS Evidence-based werken beter mogelijk gemaakt?
6. In hoeverre is de ESS erin geslaagd om (nieuwe) ontwikkelingen (in een vroeg stadium) te signaleren en te agenderen, en een bijdrage te leveren aan kennisopbouw binnen de rijksoverheid?
7. De ESS en Platform JEP zijn actief op verschillende terreinen en bedienen verschillende type stakeholders met verschillende type producten.
 - a. In hoeverre is er een verschil in de antwoorden op de hoofd- en subvragen tussen thema's, type stakeholders of type producten?
 - b. In hoeverre heeft de breedte in thema's en stakeholders invloed op het kunnen realiseren van maatschappelijke impact, en welke eventuele voor- en/of nadelen levert dit op?
8. In hoeverre zijn er witte vlekken qua bereikte stakeholders, qua opgepakte (sub)thema's en qua productaanbod?
9. Hoe is de samenwerking van de ESS en Platform JEP met relevante stakeholders te omschrijven?

10. In hoeverre zijn ook andere partijen actief op het werkveld van de ESS en Platform JEP?
 - a. Hoe is de samenwerking met deze partijen?
 - b. In hoeverre vult men elkaar daarbij aan of loopt men elkaar in de weg?
 - c. In hoeverre worden de producten van de ESS en Platform JEP ook door marktpartijen aangeboden, of in hoeverre zouden ze door hen aangeboden kunnen worden?
 - d. Hoe kan de impact van de ESS en Platform JEP op dit werkveld vergeleken worden met de impact van deze andere partijen?
 - e. Als er verschillen in impact waarneembaar zijn: hoe kunnen deze verschillen verklaard worden?
11. In hoeverre kan de impact van de ESS en Platform JEP vergroot worden door intensivering of juist extensivering van samenwerking met andere partijen?

opdrachtgever voor de evaluatie en maakten ook geen onderdeel van de voor de evaluatie ingestelde begeleidingscommissie. Medewerkers van de ESS en Platform JEP zijn natuurlijk wel door ons geïnterviewd, en het hoofd ESS heeft aan één van de toekomstsessie meegedaan. Ook hebben de ESS en Platform JEP in de eerste fase van het onderzoek mogen reflecteren op onze reconstructie van de beleidstheorie, en in de eindfase zijn zij in de gelegenheid gesteld te reflecteren op onze onderzoeksbevindingen. Dit is gebeurt aan de hand van een aparte validatiesessie. Tot slot hebben medewerkers van de ESS en Platform JEP in praktische zin bijgedragen aan de uitvoering van onze werkzaamheden, bijvoorbeeld door ons contactgegevens aan te leveren voor de interviews en de enquête.

1. Uitgebreide documentenanalyse

We zijn het evaluatieproject gestart met een uitgebreide documentenanalyse. Voor het uitvoeren van deze documentenanalyse hebben wij gebruik gemaakt van een tweetal bronnen: documenten van de ESS en Platform JEP zelf, en de documenten over de ESS en Platform JEP uit raadsinformatiesystemen van gemeenten en het informatiesysteem van de Tweede Kamer.

Van de ESS en Platform JEP hebben we ruim tachtig landelijke documenten ontvangen voor de documentenanalyse. Deze documenten zijn door ons allemaal gescand of ze bruikbaar zijn voor de evaluatie en zo ja, welke informatie ze daarvoor precies bevatten. Hierdoor werd meteen duidelijk welk deel van de documenten we direct konden gebruiken voor de reconstructie van de beleidstheorie achter de ESS en Platform JEP. Daarnaast heeft de analyse op de aangeleverde documenten ons informatie opgeleverd over de werking van de ESS en Platform JEP over de evaluatieperiode. Deze bevindingen zijn verwerkt in voorliggend eindrapport.

1.3 Onderzoeksaanpak

Het volgende figuur schetst welke onderzoeksmethoden wij in de periode van 1 maart tot en met 8 oktober 2021 hebben ingezet om tot beantwoording van de onderzoeksvragen te komen.

In het vervolg van deze paragraaf lichten we de onderzoekstappen, volgens bovenstaande nummervoering, verder toe. Hier benoemen we nog dat onze opdrachtgever voor de evaluatie een begeleidingscommissie had ingesteld. De samenstelling van de commissie is opgenomen in bijlage 6. We hebben als onderzoekers vier keer met deze commissie overlegt. Tot slot vinden we het belangrijk om hier alvast in te gaan op de betrokkenheid van de ESS en Platform JEP bij de door ons uitgevoerde evaluatie. De ESS en Platform JEP waren geen

Figuur 1. Onze onderzoeksaanpak

Naast dat de ESS en Platform JEP ons documenten hebben aangereikt, hebben we zelf de informatiesystemen geraadpleegd van de Tweede Kamer en de gemeenteraad van dertig, in overleg met de ESS, geselecteerde gemeenten. Het gaat hier om gemeenten waarvan de ESS zelf heeft aangegeven dat ze er contact mee heeft (gehad). De informatiesystemen hebben we doorzocht op zoektermen ESS om na te gaan of dit 'hits' (documenten, rapporten, verslagen van overleggen et cetera) opleverde. Dit was het geval. De hits (en achterliggende documenten) hebben we daarna bekeken op de vraag op welke manier hierin verwezen/gebruik wordt gemaakt van kennis van de ESS. Dit zien we als indicatie van hoe de signaleringsfunctie van de ESS werkt richting het politieke en beleidsdebat. Voor Platform JEP was een vergelijkbare analyse niet zinvol om uit te voeren. Platform JEP richt zich vanuit de eigen doelstelling uitsluitend op professionals in het jeugddomein en er is dus niet direct een signaleringsfunctie beoogd richting beleidsmakers op landelijk en gemeentelijk niveau.

2. Beleidstheorie vervolmaken

Op basis van de aangeleverde documenten hebben we kort na de start de beleidstheorie achter de ESS en Platform JEP gereconstrueerd. Bij de beleidstheorie gaat het erom hoe er rondom de start gedacht werd over de te bereiken doelen, opzet, uitvoering van en de werkende mechanismen achter de ESS en Platform JEP. De gereconstrueerde beleidstheorieën hebben we gedurende de evaluatie als overkoepelend analysekader gebruikt. We hebben geprobeerd vast te stellen in hoeverre de praktijk van de ESS en Platform JEP overeenkomt met de initiële beleidstheorie erachter. Dit heeft ons geholpen verklaringen te vinden voor de waargenomen effectiviteit van de ESS en Platform JEP.

De twee door ons gereconstrueerde beleidstheorieën zijn in concept besproken met vertegenwoordigers van de ESS en Platform JEP. Dit heeft op onderdelen tot aanscherpingen geleid. Zo bleek uit deze afstemming direct dat de initiële beleidstheorie achter Platform JEP naderhand in bewoordingen is aangepast. In de praktijk is deze bijgestelde beleidstheorie echter vanaf het begin al leidend geweest voor welke activiteiten Platform JEP heeft opgepakt; de tekst over doelen en missie is daarop dus later aangepast. Bij de beoordeling van de effectiviteit van Platform JEP gaan we uit van deze aangepaste beleidstheorie.

3. Invulling analysekader op basis van de documentstudie

Nadat we beschikten over definitieve versies van de gereconstrueerde beleidstheorieën achter de ESS en Platform JEP, hebben we eerst op basis van de papieren werkelijkheid uit documenten proberen vast te stellen in hoeverre de praktijk van de ESS en Platform JEP overeenkomt met wat vooraf beoogd was. Dit eerste inzicht heeft ons geholpen om bij latere onderzoeksactiviteiten (zoals de interviews) gericht op bepaalde aspecten door te vragen.

4. Impactmeting van de ESS en JEP-producten en gehele organisatie

4a. Interviews met de ESS, Platform JEP en hun opdrachtgevers

Na ons documentenonderzoek was onze volgende stap een reeks van tien interviews met opdrachtgevers, leidinggevenden en uitvoerenden van de ESS en Platform JEP. Dit met als doel om vanuit het perspectief van de verschillende respondenten ons een beeld te vormen van keuzes rondom de opzet van de ESS/Platform JEP, de invulling van het opdrachtgeverschap, de uitvoering in de afgelopen jaren en de werking/de impact van de ESS/Platform JEP. Om ook een goed beeld te krijgen van de beginfase van zowel de ESS en Platform JEP spraken we ook met oud-leidinggevenden van de ESS en Platform JEP. Beide respondenten werken inmiddels voor een ander ministerie. In de volgende tabel geven we precies weer wie we voor dit onderdeel hebben geïnterviewd.

Functie respondent(en)	Soort interview
Waarnemend directeur directie Samenleving en Integratie (opdrachtgever ESS)	Individueel interview
Manager directie Jeugd van het Ministerie van VWS (opdrachtgever Platform JEP)	Individueel interview
Coördinator lokale samenwerking en coördinerend beleidsadviseur bij NCTV (opdrachtgever van de ESS) ¹	Duo-interview
Coördinatoren afdeling Weerbare Samenleving van directie Samenleving en Integratie	Groepsinterview
Voormalig afdelingshoofd van de ESS en coördinator Platform JEP	Duo-interview
Afdelingshoofd ESS	Individueel interview
Coördinatoren ESS en Platform JEP (4 respondenten)	Groepsinterview
ESS-adviseurs (5 respondenten)	Groepsinterview
JEP-adviseurs (5 respondenten)	Groepsinterview
Externe adviseurs uit de flexibele schil van de ESS (4 respondenten)	Groepsinterview
Externe adviseurs uit de flexibele schil van Platform JEP (3 respondenten)	Groepsinterview

Tabel 1. Overzicht geïnterviewde respondenten

¹ Bij de NCTV hebben we geen interview gehouden met een verantwoordelijk directeur (besliser) omdat deze functie ten tijde van het onderzoek vacant was.

4b. Oriënterende gesprekken productenaanbod

Parallel aan de interviews met opdrachtgevers, leidinggevenden en uitvoerenden van de ESS en Platform JEP hebben we ook 27 feitelijke gebruikers van producten en diensten van de ESS en Platform JEP geïnterviewd. Dit om bij deze gebruikers vast te stellen wat ze van deze producten en diensten vonden en wat ze er in hun werk aan gehad hebben (wat is de impact van het product/de dienst geweest).

Om een goede selectie te kunnen maken van producten en diensten, waarover we maximaal dertig gebruikers wilden interviewen, zijn we eerst, in overleg met Platform JEP en de ESS, tot een groslijst gekomen van die producten en diensten waarover we zinvolle informatie konden verzamelen. Hierbij zijn de volgende criteria gehanteerd: het product/de dienst moet nu nog door de ESS/Platform JEP worden gebruikt, de ESS/Platform JEP moeten het individuele gebruik van het product/de dienst registreren (dit is bijvoorbeeld niet het geval voor de website of de factsheets die op deze website te vinden zijn) en het product/de dienst moet niet al door de ESS/Platform JEP zelf geëvalueerd zijn/worden. Voor elk van de producten/diensten op de groslijst heeft de ESS en Platform JEP ons de namen van maximaal vijf gebruikers/afnemers aangeleverd. Wij hebben vervolgens zelf uit de groslijst willekeurig tien producten/diensten van de ESS gekozen en vijf producten/diensten van Platform JEP. Voor deze vijftien producten zijn de aangeleverde contacten benaderd of zij met ons in gesprek wilden gaan over het afgenomen product/de dienst. Doelstelling was om voor elk van deze vijftien producten met twee gebruikers in gesprek te gaan. Uiteindelijk is dit niet voor elk van de vijftien geselecteerde producten/diensten gelukt. Dit heeft verschillende verklaringen. Voor één product bleken bijvoorbeeld geen van de aangeleverde contacten zich het eigen gebruik van het product te herinneren, in andere gevallen wilden niet alle voor een product benaderde personen meewerken. Uiteindelijk hebben we voor dertien verschillende producten/diensten van de ESS en Platform JEP 27 oriënterende interviews kunnen uitvoeren.

4c. Enquête over de impact voor alle gebruikers van de ESS en Platform JEP

Om de impact van producten en diensten van de ESS en Platform JEP voor gebruikers ook breder in kaart te brengen, hielden we een enquête onder zowel contacten van de ESS als die van Platform JEP. De ESS en Platform JEP hebben ons daarvoor een bestand van contacten aangeleverd. In het kader van de AVG zijn de betrokken personen daarover eerst door de ESS en Platform JEP geïnformeerd. De aangeleverde contactenlijst bevatte in principe dus alleen contacten die toestemming gaven aan de ESS/Platform JEP om voor de evaluatie hun gegevens met ons te delen. Berenschot heeft een verwerkersovereenkomst met het Ministerie van SZW gesloten om de afspraken over deze informatie-uitwisseling vast te leggen.

De vraagformulering in deze enquête is daar waarmogelijk hetzelfde als die van bureau Labyrinth in zijn tevredenheidsonderzoek voor de ESS en Platform JEP. Deze vragenlijst die we voor de enquête hebben gebruikt, is afgestemd met onze contactpersoon voor de evaluatie binnen het Ministerie van SZW².

Van de uiteindelijke vragenlijst is er een versie voor de ESS-contacten gemaakt en één voor de JEP-contacten. De enquête is dinsdag 18 mei 2021 onder de door de ESS en Platform JEP aangeleverde contacten uitgezet. Dit is per e-mail gebeurd. De benaderde contacten konden tot 25 juni 2021 de enquête invullen. Tijdens deze responsperiode hebben de benaderde respondenten twee keer een reminder ontvangen. Uiteindelijk heeft dit geresulteerd in de volgende respons:

- De ESS heeft ons 368 relevante contactgegevens aangeleverd binnen gemeenschappen en overheidsgerelateerde instellingen en 172 contacten binnen gemeenten. Deze 540 contacten zijn door ons per e-mail benaderd om mee te doen aan de enquête. Twaalf e-mailadressen waren niet meer in gebruik, dus in totaal zijn 528 enquêtes verstuurd. De enquête is uiteindelijk (deels) ingevuld door 191 respondenten (bruto responsratio: 36%). De responsratio van volledig ingevulde enquêtes ligt op 25%.
- Platform JEP heeft ons 143 relevante contactgegevens aangeleverd. De enquête is uiteindelijk (deels) ingevuld door 64 respondenten (bruto responsratio: 45%). De ratio van volledig ingevulde enquêtes ligt op 36%.

Deze responsratio ligt hoger dan aanvankelijk verwacht. Ter vergelijking: De totale netto responsratio van de KIS-evaluatie lag op 15%³.

² De directeur-generaal SZI van het Ministerie van SZW is opdrachtgever voor deze evaluatie. Onze contactpersoon voor de evaluatie is werkzaam voor de directie S&I, maar niet voor de ESS of JEP.

³ Eindrapport evaluatie KIS, pagina 13.

Naar aanleiding van de antwoorden in de enquête, hebben we een vijftal respondenten nader telefonisch geïnterviewd om een diepgaander beeld te krijgen van de indrukken van deze respondent. Dit heeft bepaalde uitkomsten van de enquête voor ons verklaard. Slechts een beperkt aantal respondenten heeft de contactgegevens achtergelaten. Daarom is het niet in alle gevallen mogelijk geweest om een diepgaander beeld te krijgen.

4d. Interviews met andere aanbieders op het werkterrein van de ESS en Platform JEP

Voor onze evaluatie hebben we met acht andere landelijke aanbieders van leer- en ondersteuningsaanbod op het thema sociale stabiliteit (het werkterrein van de ESS en Platform JEP dus) interviews afgenomen. Deze interviews waren bedoeld om vast te stellen wat de verschillen zijn tussen het leer- en ondersteuningsaanbod van de ESS en Platform JEP ten opzichte van dat van deze andere aanbieders. Ook dienden deze interviews ertoe om te onderzoeken hoe er onderling wordt samengewerkt tussen de ESS en Platform JEP en deze andere landelijke aanbieders en wat hierin verbeterd kan worden. De volgende acht aanbieders zijn door ons geïnterviewd:

1. Het Landelijk Steunpunt Extremisme (LSE)
2. Stichting School en Veiligheid (SSV)
3. Platform 31
4. Kennisplatform Integratie en Samenleving
5. Rijksopleidingsinstituut tegengaan Radicalisering (ROR)
6. VNG Academie
7. Twee (semi) commerciële aanbieders

In afstemming met de opdrachtgever (de directeur-generaal SZI) hebben we voor de interviews acht aanbieders geselecteerd. De aanbieders zijn gekozen omdat op voorhand bekend was dat ze landelijk actief zijn met leer- en ondersteuningsaanbod op de werkterreinen van de ESS en Platform JEP. Voor de opdrachtgever was het belangrijk dat er onder de acht te interviewen partijen ook niet programma-gefinancierde partijen zaten. We hebben om die reden ook interviews gehouden met twee (semi)commerciële aanbieders. Binnen de kaders van doorlooptijd en budget, was het niet mogelijk alle landelijke aanbieders van leer- en ondersteuningsaanbod op sociale stabiliteit en/of samenwerkingspartners van de ESS en Platform JEP in de evaluatie te betrekken. Zo is bijvoorbeeld niet met de NJI gesproken, terwijl dit wel een samenwerkingspartner van Platform JEP is.

De NCTV is ook een landelijke aanbieder van ondersteuningsaanbod op het werkterrein van de ESS en Platform JEP. De NCTV is echter ook opdrachtgever van de ESS en was om die reden al geselecteerd als een te interviewen partij (zie onderdeel 4a hiervoor). In het interview met vertegenwoordigers van NCTV over hun opdrachtgeversrol zijn ook vragen gesteld over hun eigen ondersteuningsaanbod richting gemeenten.

5. Impactmeting van de ESS en Platform JEP op basis van specifieke vraagstukken

5a. Oriënterende interviews om vraagstukken sociale destabilisering te bepalen

We hebben in onze evaluatie ook langs een tweede lijn de impact van de ESS en Platform JEP in kaart willen brengen, namelijk langs de lijn van centrale vraagstukken die op lokaal niveau destabiliserend werken. Om tot vijf centrale vraagstukken te komen, hebben we allereerst de 'Behoeftetepeiling gemeenten' die Radar Advies voor de ESS heeft uitgevoerd, benut⁴. Daarnaast hebben we zes oriënterende interviews gehouden met drie burgemeesters, twee wetenschappers en één expert op het terrein van gemeenschappen.

Bij de keuze van de twee wetenschappers is bewust gekozen om één wetenschapper te betrekken die actief is op het gebied van meer hardcore veiligheidsvraagstukken en één die meer actief is op het terrein van jongeren, jeugd- en opvoedingsproblematiek (sociaal domein). De expert is geïnterviewd vanwege zijn kennis van migrantengemeenschappen. De burgemeesters zijn als respondentgroep gekozen omdat zij op het niveau van gemeenten en soms de veiligheidsregio de eindverantwoordelijke zijn als het gaat om veiligheidskwesties. Ons voornemen was om vijf burgemeesters te betrekken in deze fase van oriënterende interviews: twee door de ESS aangedragen burgemeesters (waarmee zij al contact hebben gehad) en drie door ons geselecteerde burgemeesters. Bij de uiteindelijke selectie van vijf burgermeesters is rekening gehouden met geografische spreiding en spreiding naar gemeenteomvang. Bij het benaderen van de burgemeesters bleek dat drie van de geselecteerde burgemeesters geen tijd konden vrijmaken om mee te doen aan het onderzoek. De andere twee burgemeesters die we hebben benaderd waren daartoe wel bereid. Een burgemeester van een andere gemeente hebben we uiteindelijk bereid gevonden om ook mee te doen aan het onderzoek.

⁴ Voor onze analyse hebben we ook het rapport van Radar Advies bestudeerd over een behoeftetepeiling onder gemeenschappen die later is uitgevoerd. Dit rapport bevatte geen informatie over concrete vraagstukken die op lokaal niveau destabiliserend werken. De behoeftetepeiling bevat conform opdracht alleen informatie per gemeenschap.

Na de interviews is in overleg met het Ministerie van SZW en de begeleidingscommissie gekozen om in de tweede lijn van de impactmeting uit te gaan van de volgende vijf vraagstukken die op lokaal niveau destabiliserend werken:

1. Polarisatie (bevorderen inclusie)
2. Problematisch gedrag (uiterste spectrum van salafisme)
3. Radicalisering richting jihadisme (uitreizigers richting ISIS)
4. Religieus extremisme (Jihadisme)
5. Radicalisering richting rechts-extremisme (anti AZC, Pagida)

5b. *Netwerkanalyse op vraagstukken door Social Mapping Company*

Identificeren van meest zichtbare regionale stakeholders

De hiervoor benoemde vijf vraagstukken die op lokaal niveau destabiliserend werken, stonden centraal in het deelonderzoek dat onze onderaannemer Social Mapping Company (SMC) heeft uitgevoerd. SMC heeft allereerst via een website-analyse zicht proberen te krijgen op welke stakeholders in de gemeenten/regio's Amsterdam, Enschede, Haarlemmermeer, Maassluis en Terneuzen actief zijn op de geselecteerde vijf vraagstukken. Het bureau heeft hiervoor gebruik gemaakt van zijn eigen website-analyse-tooling. Bij de selectie van de vijf gemeenten is rekening gehouden met een spreiding naar randstad en niet-randstad, groot en klein en de sociale spanningen die zich hebben voorgedaan. Doel van de analyse was het in kaart brengen van stakeholders die op regionaal niveau in theorie actief zijn in het werkveld van de ESS/Platform JEP om hen middels een enquête te bevragen over hun behoefte aan het leer- en ondersteuningsaanbod van de ESS/Platform JEP en de bekendheid met hun werk. Door de keuze van regionale stakeholders te identificeren op de vijf gekozen centrale vraagstukken, was namelijk vooraf niet duidelijk of zij de ESS en/of Platform JEP kenden en of ze überhaupt behoefte hebben aan landelijke ondersteuning bij hun werk.

Tijdens de uitvoering van de websiteanalyse heeft SMC in de zoekmethode inhoudelijk gekozen voor de thema's 'radicalisering', 'polarisatie' en 'extremisme'⁵ (inclusief aanverwante woorden). Al snel na de start van de onderzoekswerkzaamheden werd namelijk duidelijk dat dit de meest productieve manier is om regionale stakeholders in het werkveld van de ESS/Platform JEP in kaart te brengen. Het vraagstuk 'Problematisch gedrag' als zoekterm bleek in de analyse te algemeen en te generiek. Deze zoekterm selecteert dan bijvoorbeeld op gezondheidsproblemen zoals anorexia en dit levert te veel ruis op (partijen die niet in het werkveld van de ESS/Platform JEP zitten), en specifieke woorden zoals 'AZC' of 'Pegida' (ook genoemd in de bewoording van de centrale vraagstukken) bleken vaak te specifiek, waardoor er te weinig regionale stakeholders naar boven komen.

Social Mapping Company heeft uiteindelijk op basis van haar online onderzoek in de vijf gekozen regio's 87 organisaties en/of personen kunnen identificeren die (op basis van online informatie) actief lijken te zijn op de thema's polarisatie, radicalisering en extremisme.

Berenschot heeft de door SMC opgeleverde lijst van 87 organisaties/personen via bureaustudie vergeleken met het contactenbestand van ESS en Platform JEP (gebruikt voor de eerder genoemde enquête). Dit heeft een objectief beeld opgeleverd of de op de centrale vraagstukken geïdentificeerde regionale stakeholders bekend zijn bij de ESS en Platform JEP.

Enquête onder op centrale vraagstukken zichtbare regionale stakeholders

SMC heeft na online identificatie van de 87 organisaties en/of personen die in de vijf gekozen regio's actief lijken te zijn op de thema's polarisatie, radicalisering en extremisme, een korte online enquête uitgezet. Daarin werd gevraagd of men ook echt actief is op de vraagstukken die lokaal destabiliserend werken, of zij ondersteuningsbehoefte hebben in hun werkzaamheden en of respondenten bekend zijn met de ESS en Platform JEP en diens producten en diensten. 29 van de 87 benaderde personen hebben deelgenomen aan de korte enquête van SMC (33% responsratio).

⁵ Deze thema's worden vaak samen genoemd, vooral radicalisering en extremisme lijken soms als synoniemen gebruikt te worden. Polarisatie verwijst naar bredere maatschappelijke processen die niet allemaal even relevant zijn, en extremisme wordt vaker door media dan door welzijnsorganisaties en professionals gebruikt.

5c. *Verdiepende interviews met op centrale vraagstukken zichtbare regionale stakeholders*

In de al beschreven enquête heeft SMC ook gevraagd of Berenschot contact mocht opnemen om korte verdiepende gesprekken te houden met de betrokkenen over hun werk, hun behoefte aan landelijke ondersteuning en of ze de ESS/Platform JEP kennen. Tien van de 29 respondenten die de SMC-enquête hebben ingevuld, hebben hiermee ingestemd. Berenschot heeft met deze tien respondenten in de periode juli en augustus een interview proberen te houden. Om meer verdiepende interviews te kunnen realiseren, heeft Berenschot ook de 58 organisaties benaderd die wel door SMC zijn benaderd voor een korte enquête, maar deze niet hebben ingevuld. Uiteindelijk is het ons gelukt om met zestien van de 87 (18,3%) organisaties en/of personen die in de vijf gekozen regio's actief lijken te zijn een verdiepend interview te houden op de thema's polarisatie, radicalisering en extremisme,

6. Validatiesessie met de ESS

Na afronding van onze dataverzameling voor de evaluatie vond op 23 september 2021 een validatiesessie plaats met het management en coördinatoren van de ESS en Platform JEP. Het doel van deze sessie was om de ESS en Platform JEP in staat te stellen om ons te wijzen op feitelijke onjuistheden in het door ons verzamelde feitencomplex, en om ons hierover ook eventuele aanvullende informatie te verschaffen. De deelnemers aan de validatiesessie is van te voren aangegeven dat Berenschot uiteindelijk de keuze maakt wat wel en wat niet te doen met de in de validatiesessie aangedragen punten.

7. Vier toekomstsessies

In de week van 27 september 2021 hebben we het veldwerk afgerond met een viertal zogenaamde toekomstsessies. Deze sessies zijn georganiseerd om samen met relevante stakeholders vooruit te kijken naar manieren waarop de ESS en Platform JEP hun impact zouden kunnen vergroten. Er zijn aparte sessies gehouden met de drie externe stakeholdergroepen van de ESS/Platform JEP: gemeenten, gemeenschappen en professionals. Daarnaast hebben we een toekomstsessie georganiseerd met de interne stakeholdergroep van de ESS en Platform JEP. Aan deze sessie namen de mt-leden van de directie S&I van het ministerie van SZW deel en een vertegenwoordiging van NCTV (mede-opdrachtgever ESS). Een vertegenwoordiger van de Directie Jeugd van het Ministerie van VWS moest op het laatste moment de afspraak afzeggen.

1.4 Leeswijzer

Het vervolg van dit rapport bestaat uit vier onderdelen. Onderdeel A bevat de uitkomsten van de evaluatie betreffende de ESS en onderdeel B betreffende Platform JEP. Beide onderdelen zijn opgebouwd uit aparte hoofdstukken over de opzet, de uitvoering, de bekendheid en het gebruik van het ondersteuningsaanbod van de ESS respectievelijk Platform JEP, en onze verklaringen voor de door de ESS en Platform JEP gerealiseerde impact.

In onderdeel C werken we uit hoe het aanbod van verschillende landelijke ondersteuningspartijen rondom radicalisering, extremisme en polarisatie (waaronder de ESS en Platform JEP) zich tot elkaar verhouden. We beschrijven daarna in onderdeel D langs de lijnen van de drie hoofdvragen onze synthese op alle met onderzoek verkregen inzichten. In dit deel blikken we vooruit, en geven we antwoord op de vraag hoe de ESS en Platform JEP hun impact in de toekomst kunnen versterken.

In de hoofdstukken van de onderdelen A, B en C beschrijven wij in hoofdzaak welke feiten en percepties over het functioneren van de ESS en Platform JEP we hebben verzameld. Deel A en B sluiten we wel steeds af met een hoofdstuk waarop wij onze analyse op de gerealiseerde impact beschrijven. Deel D is volledig geschreven vanuit het perspectief van wat wij als onderzoekers ervan vinden.

DEEL A

Evaluatiebevindingen ESS

HOOFDSTUK 2

De ESS in opzet

In dit hoofdstuk beschrijven we de aanleiding tot oprichting van de ESS en de beleidstheorie die aan de ESS ten grondslag ligt.

2.1 Aanleiding tot oprichting van de ESS

De directe aanleiding tot oprichting van de ESS is terug te leiden tot het perspectief van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) na de opheffing van Forum, het landelijke instituut voor multiculturele vraagstukken, per 1 januari 2015. Forum is in 1997 voortgekomen uit een fusie van tien minderhedenorganisaties. Op basis van een subsidiërelatie met het Ministerie van SZW bracht het instituut multiculturele vraagstukken in de samenleving in kaart met het idee om zo kennis te vergaren, die belangrijk is voor de sociale stabiliteit in Nederland. Forum probeerde deze kennis beschikbaar te stellen in de vorm van praktisch toepasbare methoden en producten. Per 1 januari 2015 werd de subsidiëring door het Ministerie van Sociale Zaken gestopt. Volgens het ministerie kon Forum niet meer voldoen aan de eisen van deze tijd. Het wegvallen van de subsidie betekende het einde van het instituut.

De oprichting van de ESS viel samen met beleidsvoorbereiding voor een brede, integrale aanpak in het domein van terrorismebestrijding. In augustus 2014 brachten de NCTV en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) het Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme uit. Met de 38 maatregelen en acties uit dit programma wilde het kabinet met steun van de Tweede Kamer stevig inzetten op de bestrijding en verzwakking van de jihadistische beweging in Nederland en het tegengaan van radicalisering van ingezetenen. Het is belangrijk om te beseffen dat het actieprogramma tot stand kwam in een periode waarin Nederland volop te maken had met dreigingen van een jihadistische beweging in Nederland en het daarmee verband houdende fenomeen van jihadgangers. Gewelddadig en religieus extremisme in Europa werd destijds aangewakkerd door de aanhoudende instabiliteit in het Midden-Oosten (met name de ontwikkeling van een islamitisch kalifaat door ISIS) en delen van Afrika. Aanslagen in West-Europa toonden aan hoe reëel de dreiging van jihadistisch extremisme was.

In de samenleving en ook de politiek leefde het besef dat dit soort aanslagen ook in ons land zouden kunnen gebeuren. De behoefte aan maatregelen om preventief te werk te gaan, de voedingsbodem voor terrorisme weg te nemen en weerbaarheid tegen gewelddadig extremistisch gedachtegoed te versterken, werd sterker gevoeld op ministeries in Den Haag én bij gemeenten.

Er was kortom brede behoefte om de Nederlandse veiligheidsketen te versterken en de nationale veiligheidsdreiging (van terrorisme, voortkomend uit jihadistisch extremisme) te mitigeren. De partners in de veiligheidsketen (vooral J&V, NCTV, politie, defensie) zochten daarbij ook naar een balans tussen 'harde' en 'zachte' veiligheid, vanuit de premisse dat een extra impuls aan preventieve maatregelen op de langere termijn goedkoper én effectiever zou zijn. In het benoemde actieplan is daarom als maatregel 25 ook de oprichting van een 'expertcentrum maatschappelijke spanningen en radicalisering' opgenomen. In het actieplan valt te lezen dat het expertcentrum zich onder meer zou moeten bezighouden met het versterken van de informatiepositie en netwerken van het Rijk en gemeenten over maatschappelijke spanningen en radicalisering. Het vroeg signaleren, monitoren en leveren van praktische ondersteuning aan gemeenten en maatschappelijke instellingen bij radicalisering en maatschappelijke spanningen zou hier onderdeel van moeten zijn. Ook zou het expertcentrum moeten voorzien in verdiepend onderzoek om meer inzicht te krijgen in triggerfactoren, in kwetsbare groepen voor radicalisering en in de invloed van (inter) nationale ontwikkelingen op het gebied van maatschappelijke spanningen.

Voor de oprichting en start van de ESS is verder ook relevant te benoemen dat het Kabinet voorjaar 2015 zogenaamde versterkingsgelden beschikbaar stelde om de veiligheidsketen substantieel te versterken⁶[1]. Het gaat om een pakket van in totaal € 128,8 miljoen structureel, dat in een oplopende reeks zou worden gerealiseerd. Het beschikbaar stellen van deze gelden was een reactie op de destijds recente aanslagen in Brussel, Parijs, Verviers en Kopenhagen. Deze aanslagen hadden, ook bij de politiek, het beeld versterkt van een langdurige karakter van het hiervoor geschetste dreigingsbeeld als gevolg van jihadistisch extremisme.

Naast versterking voor ‘harde’ veiligheid (intelligence AIVD/ MIVD, plus grensbewaking), zou er met de versterkingsgelden vooral ook geïnvesteerd moeten worden in ‘zachte’ veiligheid: de lokale aanpak van radicalisering uitgevoerd door gemeenten, maar ook preventieve activiteiten ‘aan de buitenlandse bron’ van jihadistisch geweld via het Ministerie van Buitenlandse Zaken. De versterkingsgelden die via gemeenten voor lokale veiligheidsketens beschikbaar kwamen, leverde vanaf de start ook kansen op voor de ESS. Het expertcentrum zou een rol moeten gaan spelen ‘zodat kennis en informatie beter wordt vergaard, ontsloten en verspreid’ en om ‘snel en gericht in te kunnen grijpen in radicaliseringsprocessen’. Het beschikbaar komen van de versterkingsgelden bood de ESS in de praktijk een mogelijkheid tot een snelle start. Het betekende voor de ESS wel een dubbele opdrachtgeverschap (Ministerie van SZW en NCTV): enerzijds was er een financiële verantwoordingsrelatie tussen de ESS en NCTV, anderzijds had de ESS voor het Ministerie van SZW de voorgenoemde rol om de kennisfunctie op het gebied van sociale stabiliteit (en het tegengaan van brede, maatschappelijke spanningen) in stand te houden

2.2 Beleidstheorie achter de ESS

2.2.1 De met de ESS beoogde doelen en outcome

In deze paragraaf beschrijven we onze reconstructie van de beleidstheorie achter de ESS. De beleidstheorie is het ‘verhaal’ van de beleidsmakers over de manier waarop het beleid (hier de ESS) tot de beoogde outcome zal leiden. De gereconstrueerde beleidstheorie achter de ESS hebben we in ons onderzoek gebruikt als analysekader. De focus van het onderzoek ligt op de relatie tussen de output en de impact en randvoorwaarden waarbinnen de ESS functioneert.

Voor de reconstructie van de beleidstheorie achter de ESS, is het allereerst belangrijk de beoogde uitkomst van de ESS te beschrijven. De ESS is opgezet met als uiteindelijke doelen om ervoor te zorgen dat de samenleving qua leefklimaat veiliger en prettiger wordt, het versterken van de weerbaarheid en veerkracht van de samenleving als geheel en voor gemeenschappen en individuen, en om de versterking tussen het sociale domein en veiligheidsdomein te bevorderen. Dit zijn de zogeheten distale doelen. Dit zijn doelen die niet direct door de ESS te beïnvloeden zijn, maar de activiteiten die de ESS uitvoert, zouden hier wel aan moeten bijdragen.

Om aan deze distale doelen bij te dragen, heeft de ESS proximale doelen, waarmee de ESS drie doelgroepen, gemeenten, gemeenschappen en professionals, ondersteunt in hun aanpak rondom polarisatie, radicalisering en extremisme. De ESS heeft drie proximale doelen⁷:

- 1. Het vergroten van handelingsvaardigheid bij stakeholders/netwerkpartners (hoe omgaan met spanningen en radicalisering);
- Verbeteren van (vroegtijdige) signalering om escalatie van maatschappelijke onrust te voorkomen/de-escaleren (versterken van de informatiepositie en netwerken van het Rijk en gemeenten over maatschappelijke spanningen en radicalisering);
- Werkwijze duurzamer veranderen, zodanig dat het werk van de ESS reproduceerbaar is en effect heeft.

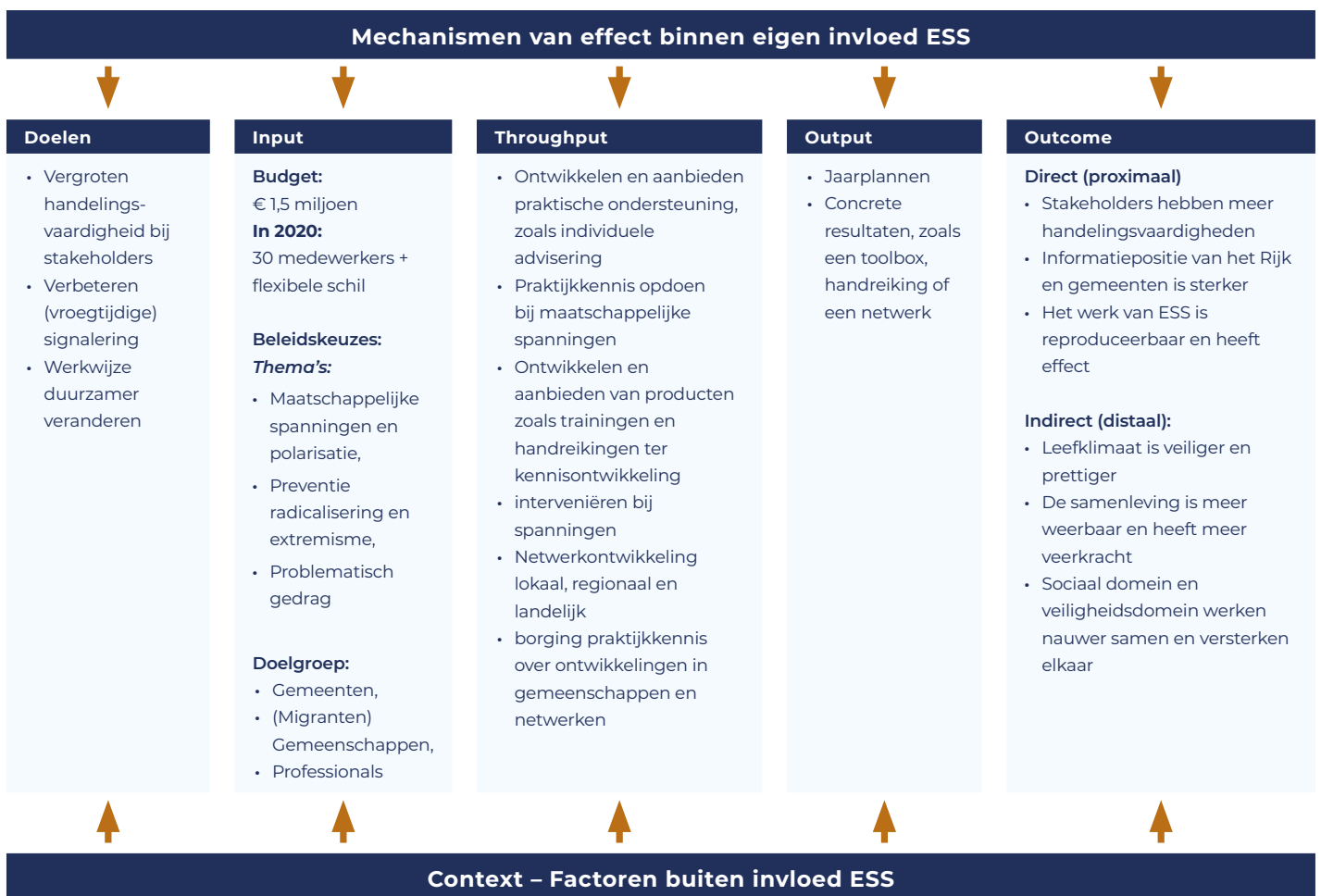
⁷ Uit de bestudeerde documenten blijkt dat deze doelen van de ESS door de jaren heen niet zijn veranderd, maar wel steeds net iets anders zijn verwoord.

De ESS heeft destijds bewust vanuit SZW en de NCTV de opdracht gekregen om zich bij de doelenrealisatie te richten op sociale stabiliteit vanuit het perspectief van migratie en migratie-achtergronden⁸. De begrenzing tot vraagstukken met een migrantenperspectief valt te verklaren uit het feit dat de ESS in eerste instantie is opgericht in het kader van het Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme (maatregel 25).

2.2.2 Beleidstheorie

Door middel van het bestuderen van documenten is de beleidstheorie achter de ESS gereconstrueerd. Dit is de manier waarop vooraf bedacht is dat de ESS zou gaan werken om de beoogde doelen te bereiken. Voor de reconstructie van de beleidstheorie zijn daarnaast de belangrijkste beoogde mechanismen van effect geïnventariseerd: wat was vooraf bedacht over manier waarop de ESS met het eigen handelen de beoogde outcome zou realiseren. Mechanismen van effect liggen dus binnen de eigen invloed van de ESS. De gedachte is

dat een beleidstheorie met krachtige mechanismen van effect die zich in de praktijk lijken voor te doen, samenhangt met effectief beleid. Anders gezegd: als de werkzame mechanismen aantoonbaar effectief zijn, is het beleid ook effectief. Er is echter een belangrijke nuancering: context. Beleid dat in de ene context effectief is, hoeft dat in een andere context niet te zijn. Vooraf is bedacht dat bepaalde contextfactoren nodig zijn om de ESS in staat te stellen haar outcome te realiseren. Het is belangrijk om te realiseren dat de gewenste contextfactoren deels buiten de invloed van de ESS liggen. Externe factoren zoals houdingen, opvattingen en acties van derden, bepalen met andere woorden ook mede de gerealiseerde outcome. Hierdoor is vooraf al duidelijk dat het wel of niet realiseren van de outcome nooit uitsluitend toe te wijzen zal zijn aan het handelen van de ESS. Begrip dat mechanismen van effect binnen en contextuele factoren buiten de invloedssfeer van de ESS liggen is, zal bij het verklaren en beoordelen van de door de ESS gerealiseerde outcome van belang zijn.

Figuur 2. **Beleidstheorie achter de ESS**

⁸ Bron: Startnotitie Expertise-unit Sociale Stabiliteit

Hiernavolgend geven we de mechanismen van effect en de noodzakelijke contextuele factoren van de ESS weer.

De belangrijkste mechanismes van effect

1. De ESS pleegt inzet op de juiste strategische thema's als het gaat om sociale stabiliteit.
2. De ESS kan flexibel inspelen op thema's en netwerken.
3. De ESS weet wat er buiten speelt 'in de haarvaten' (praktijkkennis), en heeft toegang tot en is aanwezig in cruciale netwerken ('voorbij de usual suspects').
4. De ESS doet in de juiste gemeenschappen aan netwerkopbouw en heeft hiervoor binnen deze netwerken contact met juiste personen. Binnen netwerken is relatie wederkerig, ESS is niet alleen dienstverlener.
5. De ESS zet in op het bieden van praktijkkennis over maatschappelijke spanningen en de omgang daarmee in tegenstelling tot een rol als notaschrijver of uitvoerder van specifieke wet- en regelgeving.
6. De ESS maakt bestaande inzichten en denkkader breed toegankelijk (is vliegwiel voor bestaande inzichten).
7. Deze praktijkkennis is zodanig (praktijkgericht) dat het bij gemeenten, gemeenschappen en professionals de handelingsvaardigheid vergroot.
8. De ESS is in staat de kennis die ze opdoet (kennisproducten) in de netwerken te vertalen naar een signalerend vermogen en beleidsvermogen voor overheden en samenwerkingspartners van de ESS.

Contextfactoren

1. Er zijn geen interveniërende factoren die het werk van de ESS bemoeilijken.
2. Gemeenten, vertegenwoordigers gemeenschappen en professionals staan open/zijn ontvankelijk voor nieuwe inzichten.
3. Constructieve interdepartementale samenwerking tussen beleidsterreinen van veiligheid en integratie.

HOOFDSTUK 3

De ESS in uitvoering

In dit hoofdstuk beschrijven we op hoofdlijnen onze onderzoeksbevindingen over hoe de ESS sinds haar oprichting in 2015 uitvoering heeft gegeven aan haar opdracht om de gestelde doelen te realiseren.

3.1 Formatie en financiën

We hebben voor onze evaluatie geprobeerd om inzicht te krijgen in de jaarlijkse apparaats- en programmakosten (activiteitenkosten). Dit bleek niet eenvoudig; begrotingen of jaarverantwoordingen op niveau van de ESS zijn niet beschikbaar. De door ons bestudeerde documenten leverden wel de volgende informatie op over de voor de ESS begrote bedragen:

- Uit een document met beantwoording van vragen, gesteld door leden van de Tweede Kamer, blijkt dat er in 2016 een bedrag van € 2 miljoen is begroot. Dit betreft met name de apparaatskosten en deels het programmabudget.
- Volgens de Strategische Koers van de ESS krijgt ESS structureel een bedrag van € 1,75 miljoen, waarvan € 0,75 miljoen kennisinfrastructuur, € 0,25 miljoen SZW-actieprogramma en € 0,5 miljoen versterkingsgelden van de NCTV. Dit is het apparaatsbudget en programmageld (€ 0,75 miljoen).

De beschikbare kamerstukken bieden ook informatie over de beoogde formatieomvang van de ESS (oftewel apparaatsomvang). De Kamerbrief 'Versterking Veiligheidsketen' van 27 februari 2015 meldt namelijk dat er in 2016 bij de ESS sprake zou zijn van een formatie van 10 fte en dat de expertise-unit met een onbekend aantal fte zou worden uitgebreid. Harde informatie over hoe de apparaatskosten (en daarmee formatie) zich sinds de oprichting heeft ontwikkeld, kon de ESS echter niet aanleveren. De apparaatskosten van de ESS zijn meegenomen in de totale apparaatskosten voor de directie S&I en daar niet apart in te onderscheiden. Men heeft ons wel meegegeven dat we voor wat betreft de huidige formatie kunnen uitgaan van 15 fte, exclusief Platform JEP. De feitelijke bezetting ligt nu (november 2021) wel hoger, namelijk op 19 fte. Intern wordt binnen het Ministerie van SZW voor een fte een gemiddelde loonsom gehanteerd van € 85.000,-. Rekenen we met de huidige bezetting, dan zouden de apparaatskosten van de ESS nu uitkomen op € 1,6 miljoen.

Voor wat betreft de gerealiseerde programmakosten, heeft de ESS apart voor ons hierover informatie verzameld. Bij programmakosten gaat het om externe kosten die gerelateerd zijn aan de door de ESS ondernomen activiteiten. De aangeleverde informatie is in de volgende tabel opgenomen. Hieruit wordt duidelijk dat de totale programmakosten in het laatste volledige uitvoeringsjaar 2020 uitkwamen op bijna € 725.000,-. Over de periode 2016 tot en met 2020 bedroegen de programmakosten iets meer dan € 2,5 miljoen.

Jaar	Totaal aan programma uitgaven
2015	Niet beschikbaar
2016	€ 200.506,41
2017	€ 507.307,13
2018	€ 560.494,07
2019	€ 549.228,06
2020	€ 724.202,70

Tabel 2. Programma uitgaven van de ESS per jaar

Tellen we de geschatte apparaatskosten en programmakosten voor 2020 bij elkaar op, dan komen we uit op een bedrag van iets meer dan € 2,4 miljoen euro. Aangegeven is dat deze kosten voor het grootste deel vanuit de begroting van het Ministerie van Sociale Zaken worden bekostigd; de NCTV draagt per jaar zo'n € 500.000,- bij door de inzet van de zogenaamde versterkingsgelden.

3.2 Waar heeft de ESS zich in de praktijk mee beziggehouden?

Initiële doelen nog steeds richtinggevend

In paragraaf 2.2 van ons rapport hebben we de initiële beleidstheorie achter de ESS beschreven, met daarin ook de zogenaamde proximale doelen die met de uitvoering van haar werkzaamheden direct bereikt zouden moeten worden. Uit gesprekken binnen de ESS en de gesprekken met haar opdrachtgevers blijkt dat de doelen zoals die bij oprichting golden, nog steeds gelden en richtinggevend zijn voor wat men wel of niet aan activiteiten oppakt.

Door de jaren heen een grote verscheidenheid van werkthema's

De ESS heeft sinds 2015 dus dezelfde doelen behouden. Echter, de thema's en activiteiten die hier op aansluiten zijn verder ontwikkeld en door de jaren heen soms aangepast. In de eerste documenten over de positie en doelen van de ESS worden nog geen concrete thema's genoemd. In de startnotitie Expertise-unit Sociale Stabiliteit (2015) staat te lezen dan men zich gaat richten op sociale stabiliteit in brede zin. Men geeft aan dat de scope van onderwerpen *'daarbij varieert van radicalisering en (islamitisch) extremisme, maatschappelijke spanningen die ontstaan bij het bouwen van een moskee, tot ook maatschappelijke onrust in publieke debatten over bijvoorbeeld 'zwarte piet'*. Het volgende document dat over de doelen en thema's van de ESS verschijnt is het O&F-rapport (2016). Hierin wordt de scope voor thema's van de ESS gedefinieerd tot alle thema's die onder maatschappelijke spanningen vallen. Dit wordt in het rapport al verder toegelicht met voorbeelden van tastbare problematiek, namelijk: *'onrust binnen en tussen etnische groepen, discriminatie, politieoptreden, hoge instroom vluchtelingen, 'witte' onbehagen, religieuze 'uitingen' (bouw moskeeën, salafisme et cetera) en radicalisering.'*

Na 2017 zien we in documenten dat de hiervoor benoemde thema's steeds in andere bewoordingen worden opgevoerd, soms wat aangescherpt of juist uitgebreider omschreven. Wel lijkt het er op dat de thema's nog altijd dezelfde problematiek aanduiden. In 2019-2020 publiceert de ESS haar strategische koers waarin de thema's zijn geformuleerd als zijnde: (1) Maatschappelijke spanningen en polarisatie (waaronder spanningen binnen en tussen verschillende groepen), (2) Preventie radicalisering en extremisme en (3) Problematisch gedrag en buitenlandse financiering. De grootste verandering hier is het wegvallen van thema 3 uit het ESS Fiche, namelijk Extremisme/radicalisering jongeren, wat vanaf dat moment wordt ondergebracht onder Platform JEP.

Na 2017 zien we in documenten dat de hiervoor benoemde thema's steeds in andere bewoordingen worden opgevoerd, soms wat aangescherpt of juist omvattender omschreven. Wel lijkt het er op dat de thema's nog altijd dezelfde problematiek aanduiden. In 2019-2020 publiceert de ESS zijn strategische koers waarin de thema's zijn geformuleerd als zijnde: (1) Maatschappelijke spanningen en polarisatie (waaronder spanningen binnen en tussen verschillende groepen), (2) Preventie radicalisering en extremisme en (3) Problematisch gedrag en buitenlandse financiering. De grootste verandering hier is het wegvallen van thema 3 uit het ESS Fiche, namelijk Extremisme/radicalisering jongeren, wat vanaf dat moment wordt ondergebracht onder Platform JEP.

Het laatste door de ESS aangeleverde document dat de thema's van de ESS benoemd, is de Ontwikkelagenda ESS (2020). Deze benoemd voor de ESS een tweetal thema's: (1) Maatschappelijke spanningen & polarisatie, (2) Radicalisering: extremistisch en problematisch gedrag. Het valt op dat ongewenste buitenlandse financiering (OBF) hier niet meer wordt genoemd, terwijl in gesprekken wel naar voren komt dat de ESS hier als onderdeel van de landelijke Taskforce (nog steeds) op actief is. De insteek van de maatschappelijke opgaven, zoals benoemd in de Ontwikkelagenda, richt zich primair op preventie en versterken weerbaarheid en veerkracht. In de Ontwikkelagenda is daartoe ook de opdracht tot 'vroegsignalering' opgenomen.

Een verklaring voor deze verandering in de omschrijving van thematiek is ons niet aangedragen, maar mogelijk heeft het te maken met de interne discussie binnen de ESS (mede ingegeven door hoge werkdruk onder adviseurs) betreffende de vraag 'waar zijn we van'. Het valt ook niet uit te sluiten dat personele wisselingen invloed hebben op hoe de eigen thema's benoemd worden. Uit het laatst genoemde document blijkt overigens ook dat de ESS nog altijd bezig is om haar thematiek aan te scherpen en door te ontwikkelen. In de Ontwikkelagenda ESS (2020) staat dit omschreven als de ontwikkeling naar de ESS 2.0.

Geen eenduidige verantwoording over verrichte activiteiten

We hebben op basis van documentatie inzicht proberen te krijgen in hoeverre de ESS voorgenomen activiteiten ook daadwerkelijk heeft verricht. Om zicht te krijgen op voorgenomen activiteiten, hebben we beschikbare werkplannen opgevraagd en bestudeerd. Het eerste werkplan van de ESS is terug te vinden in de Startnotitie Expertise-unit Sociale Stabiliteit (2015). Om de doelstellingen van de ESS te bereiken wordt een viertal actielijnen genoemd: (1) Netwerken opbouwen en verbinden, (2) Gerichte dienstverlening aan overheden, professionals en gemeenschappen om hun kennis/expertise te vergroten, (3) Agenderen, (vroegtijdig) signaleren/interveniëren, alertheid bij crisis en (4) Kennisontwikkeling en -'deling'. Bij iedere actielijn worden diverse acties benoemd. In de startnotitie wordt ook een aantal doelen gesteld, waarbij de ESS ook concreet maakt wanneer zij tevreden is. De documenten Actielijn Kennisversterking Gemeenten (2015) en Actielijn Kennisversterking Gemeenschappen (2015) benoemen diverse acties, sommige concreter dan andere.

Het enige werkplan van de ESS dat is te vinden na 2015 is de Strategische Koers ESS: Werkplan ESS Q4 2018 – Q4 2020. Dit werkplan benoemt voor gemeenten en gemeenschappen de activiteiten op het gebied van kennisversterking, netwerkopbouw en signalering, alsook diverse doelen en activiteiten voor professionals. Daarnaast benoemt het activiteiten betreffende de kennisversterking Rijk, de Taskforce problematisch gedrag en OBI en vroegsignalering en interventie bij spanningen. Als laatste benoemt de Ontwikkelagenda ESS (2020) dat er nieuwe Werkplannen ESS 2022 zullen volgen na de uitwerking van 'Uitwerking Koers en Strategie ESS 2.0'. Tussen 2015 en 2019 zijn geen verdere werkplannen van de ESS gevonden.

Wat echter niet beschikbaar is, zijn verantwoordingsdocumenten op jaarniveau waarin de ESS beschrijft welke, en in hoeverre, de acties en doelen uit de voorgenoemde documenten gerealiseerd zijn. Wel valt in de Strategische Koers ESS: Werkplan ESS Q4 2018 – Q4 2020 te lezen welke output ESS heeft gerealiseerd in 2017 en 2018 op productniveau. Dit geeft echter nog geen inzicht in hoeverre deze resultaten aansluiten bij hetgeen in de hiervoor benoemde werkplannen werd beoogd, laat staan dat het inzicht geeft in de doelenrealisatie. De ESS Fiche uit 2017 beschrijft dat de ESS wil werken aan meer regie en coördinatie op de uitvoering, waarbij men toe wil naar kwartaalrapportage en waarin men de organisatie wil informeren over de voortgang, resultaten en de inhoudelijke kennis en trends die worden gesignaleerd. Daarnaast benoemt

de fiche ook dat er gewerkt zal worden aan een jaarplanning- en cyclus met jaarlijkse werkplannen waar de voortgang op wordt gerapporteerd. Hoewel de fiche dateert uit 2017, is hier tijdens de documentstudie in 2021 nog niets van terug te vinden.

Als laatste wordt uit de documentstudie duidelijk dat Platform JEP, in vergelijking tot de ESS, een concretere en uitgebreidere documentatie van werkplannen heeft gepubliceerd/gedeeld.

Realisatie van omvangrijk leer- en ondersteuningsaanbod

Alhoewel er dus geen eenduidige jaarverantwoordingen zijn, wordt op basis van de website van de ESS en de overzichten die men ons heeft aangeleverd duidelijk dat men door de jaren heen een breed leer- en ondersteuningsaanbod beschikbaar heeft gesteld. We vinden daar een breed assortiment van rapporten/factsheets en handreikingen op de thema's waarop de ESS actief is. Handreikingen en trainingen zijn soms specifiek gericht op één doelgroep, bijvoorbeeld de handreiking Veilige moskeeën voor moskeebestuurders. De interviews met de doelgroepen bevestigden de breedte van het aanbod. Uit de interviews ontstaat echter ook het beeld dat het voor de buitenwereld niet altijd helder is waar de ESS zich precies mee bezighoudt, en waarmee juist niet.

Gemeenten hebben de verantwoordelijkheid voor lokale (sociale) veiligheid en het voorkomen en wegnemen van radicalisering. Problematisch gedrag en maatschappelijke spanningen voorkomen horen ook bij die taak. Daar is informatie voor nodig. Welke inwoners zijn aan het radicaliseren of vertonen problematisch gedrag? Wie kan vanuit de betrokken bevolkingsgroepen helpen weerstand te bieden tegen deze ontwikkelingen? Als het gaat om radicalisering of problematisch gedrag binnen migrantengroepen, is dit regelmatig eerder of beter bekend binnen migrantengemeenschappen. Gemeenten staan in de regel vaak op enige afstand van dit soort gemeenschappen. De ESS heeft daar echter vaak wel toegang toe (zie ook hiernavolgend over het investeren in de netwerken).

Door de toegang tot zowel migrantengemeenschappen als gemeenten worden de ESS-adviseurs de afgelopen jaren regelmatig ingezet om te adviseren over concrete maatschappelijke spanningen op lokaal niveau. Dit blijkt uit interviews met de ESS, gemeenten en gemeenschappen. Er zijn voorbeelden genoemd van advisering rondom de intocht van Sinterklaas, de Black Lives Matter (BLM), spanningen rondom lokale moskeeën en vermoedens van ongewenste buitenlandse financiering (OBF). Het beroep op de ESS-adviseurs was zeker in de periode 2015-2018 groot.

Jihadisme en het uitreizen naar IS-gebieden was toen een dominant maatschappelijk vraagstuk. Er was toen vanuit beleidsmedewerkers van gemeenten veel behoefte aan advies/kennisdeling vanuit de 'landelijke netwerken' van SZW. Dit was de periode waarin uitreizigers vanuit Nederlandse gemeenten naar Syrië/Irak vertrokken waar salafistische gemeenschappen groeiden, en waarin verschillende Turkse gemeenschappen na de coup in Turkije tegenover elkaar kwamen te staan. De ESS werd door deze gemeentelijke beleidsmakers dan ook vaak benaderd. Er was bijna dagelijks contact tussen de ESS-adviseurs en de beleidsmedewerkers waar de vraagstukken speelden.

Daarnaast waren er ook bijna maandelijks informatiesessies voor beleidsmedewerkers van gemeenten. Soms ook omdat directe contacten tussen gemeenten met de AIVD nog minder waren ontwikkeld en er angst voor een veiligheidsdreiging heerste. De intensiteit van dit soort contacten vanuit gemeenten lijkt de laatste jaren te zijn afgenomen. De respondenten geven als verklaring voor deze afname dat vooral de ernst van de problematiek van uitreizigers nu lokaal veel minder of zelfs geen beleidsaandacht meer hebben.

Om de diverse samenleving goed te kennen en te begrijpen, heeft de ESS tot nu toe (stand 2021) twaalf netwerken (opgebouwd en) onderhouden in migrantengemeenschappen. Onder gemeenschappen verstaat de ESS de (nakomelingen van) economische migranten die zich vanaf de jaren zestig in Nederland hebben gevestigd en vluchtelingengemeenschappen die in de afgelopen decennia in Nederland zijn komen wonen.

Gemeenschappen staan dus voor een palet aan etnische en religieuze groepen. Bij een netwerk gaat het om groepen van circa twintig mensen die periodiek bijeenkomen op uitnodiging van de ESS. Het gaat nu om verschillende islamitische kennisnetwerken tot aan een denktank veilige moskeeën tot aan netwerken van bijvoorbeeld de Eritrese, Koerdische, Syrische, Turkse, Somalische en Afro-Caribische gemeenschap. De leden van de diverse netwerken zijn vrijwel altijd mensen die binnen hun eigen gemeenschap zeer betrokken zijn en hier veel mensen kennen. De leden zijn gevraagd omdat zij geacht worden de stem van hun achterban goed te kunnen vertolken.

De hiervoor beschreven netwerkvorming was vanaf het startjaar 2015 direct een belangrijk speerpunt. Eén van de initiële actielijnen was namelijk de actielijn Kennisversterking Gemeenschappen. Dit met als doel bij te dragen aan de doelstellingen zoals geformuleerd door de ESS. Daarnaast wilde de ESS met het investeren in gemeenschappen bereiken dat *'de competenties (handelingsvaardigheid) van verschillende personen (onder andere jongeren, sleutelpersonen en ouders) binnen gemeenschappen die te maken hebben met maatschappelijke spanningen en radicalisering worden vergroot, zodanig dat zij in staat zijn maatschappelijke spanningen en radicalisering vroegtijdig te signaleren en escalaties te voorkomen.'*⁹

Zowel uit de documenten als uit gesprekken blijkt dat de ESS hiermee een breed en in potentie nuttig aantal netwerken binnen verschillende migrantengemeenschappen heeft opgebouwd. Er is ons in de interviews op lokaal niveau wel aangegeven dat de netwerken niet landelijk dekkend zijn. Voor sommige grote migrantengroepen in Nederland ontbreekt een netwerk. In enkele gesprekken kwam bijvoorbeeld naar voren dat er voor de grote Marokkaanse gemeenschap in Nederland een eigen netwerk ontbreekt.

9 Bron: Actielijn Kennisversterking Gemeenschappen (de ESS, 2015)

Migrantenperspectief nog altijd richtinggevend voor vraagstukken van de ESS

De ESS heeft bij de start bewust vanuit het Ministerie van SZW en de NCTV de opdracht gekregen om zich bij de doelenrealisatie te richten op sociale stabiliteit vanuit het perspectief van migratie en migratie-achtergronden. Uit de interviews met de voormalige directeur S&I, het afdelingshoofd en coördinatoren van de ESS en de toekomstsessie met de directie S&I en NCTV, blijkt dat dit migrantenperspectief nog steeds richtinggevend is voor welke vraagstukken de ESS oppakt en welke niet. De organisatorische positionering van de ESS binnen de directie S&I van het Ministerie van SZW is hierop van invloed. In gesprekken met externe stakeholders is daarnaast aangegeven dat de goede toegang van ESS-adviseurs tot de migrantengemeenschappen ook van invloed is op deze keuze.

In gesprekken met wetenschappers, experts, gemeenschappen, burgemeesters en ambtenaren van gemeenten, maar ook met de mede-opdrachtgever NCTV komt naar voren dat men dit perspectief te beperkt vindt. Niet bij alle vraagstukken die lokaal tot spanningen kunnen leiden, is het perspectief van migrantengemeenschappen namelijk een relevante ingang. Men lijkt lokaal juist niet te handelen of niet te weten hoe te handelen bij bredere en nieuwere vraagstukken van sociale instabiliteit die zijdelings te maken hebben met de integratie van allerlei bevolkingsgroepen in de maatschappij. De ESS lijkt zelf ook haar perspectief te willen verbreden. De ESS-adviseurs ontvangen bijvoorbeeld vanuit gemeenten diverse signalen die zijdelings te maken hebben met rechtsradicalisering en extreemrechts, die in veel gevallen ook migrantengemeenschappen raken. Alhoewel de ESS tot nu toe nog niet structureel het perspectief heeft weten te verleggen (of heeft kunnen verleggen), heeft de ESS desalniettemin al verscheidene activiteiten georganiseerd die direct of indirect wel met extreemrechts en rechtsradicalisering te maken hebben. Zo is er een 'kennislab radicalisering' georganiseerd met de focus specifiek op extreemrechts. Ook is er een 'position paper' ontwikkeld over de (preventie van) extreemrechtse vraagstukken, met thema's als (vroeg)signalering, netwerken en kennisontwikkeling.

Meer in het algemeen komt vanuit de netwerken die ESS onderhoudt met gemeenten, gemeenschappen en professionals een duidelijk signaal naar voren dat advisering in de breedte nodig is. Er is bijvoorbeeld behoefte aan handelingsperspectief over hoe om te gaan met burgers die zich 'niet gehoord' voelen en hoe een gemeente verbindend (inclusief) kan communiceren om het anti-overheidssentiment niet verder te versterken. De gemeenten, gemeenschappen en professionals die wij voor deze evaluatie gesproken hebben, komen met dezelfde voorbeelden betreffende handelingsverlegenheid.

Voorgaande duidt er volgens de ESS op dat er een verbreding en verdieping van de aanpak van maatschappelijke onrust nodig is. Hierover voert men inmiddels ook gesprekken met het Ministerie van BZK. Gezien de aard van de huidige problematiek in gemeenten én hun toenemende ondersteuningsvragen, heeft het Strategisch Beraad Veiligheid de wens geuit extra te investeren in preventie en ondersteuning van het handelingsperspectief ter voorkoming van maatschappelijke onrust in brede zin. Binnen het Rijk wordt erkend dat met name de ESS hierover expertise, kennis en ervaring heeft opgebouwd. Dit heeft de afgelopen jaren geresulteerd in onder andere adviestrajecten aan gemeenten, het bieden van trainingen/workshops aan professionals, het opbouwen én onderhouden van netwerken en de publicatie van kennisproducten/handreikingen. Tevens bestaan er al samenwerkingsverbanden tussen de ESS en de NGB, VNG, politie en de rijkspartners. Er zijn al concrete ideeën over hoe deze verbreding van de inzet van de ESS vorm te geven, maar de financiering hiervan is nog niet aan de orde geweest.

Uit de toekomstsessie die wij met het MT van de directie S&I van het Ministerie van SZW hielden, blijkt dat thematische verbreding van de ESS niet meteen als vanzelfsprekend wordt gezien. Er werd in de discussie gewezen op een lijst met criteria die het MT naar aanleiding van een eerdere discussie over de onderwerp heeft opgesteld. De criteria beschrijven wanneer verbreding (breder dan S&I) tijdelijk legitiem geacht kan worden. Hierin valt ons op dat er bewust lijkt te zijn gekozen voor criteria voor 'tijdelijke' verbreding, terwijl het handelen van de ESS tendert naar een meer structurele verbreding.

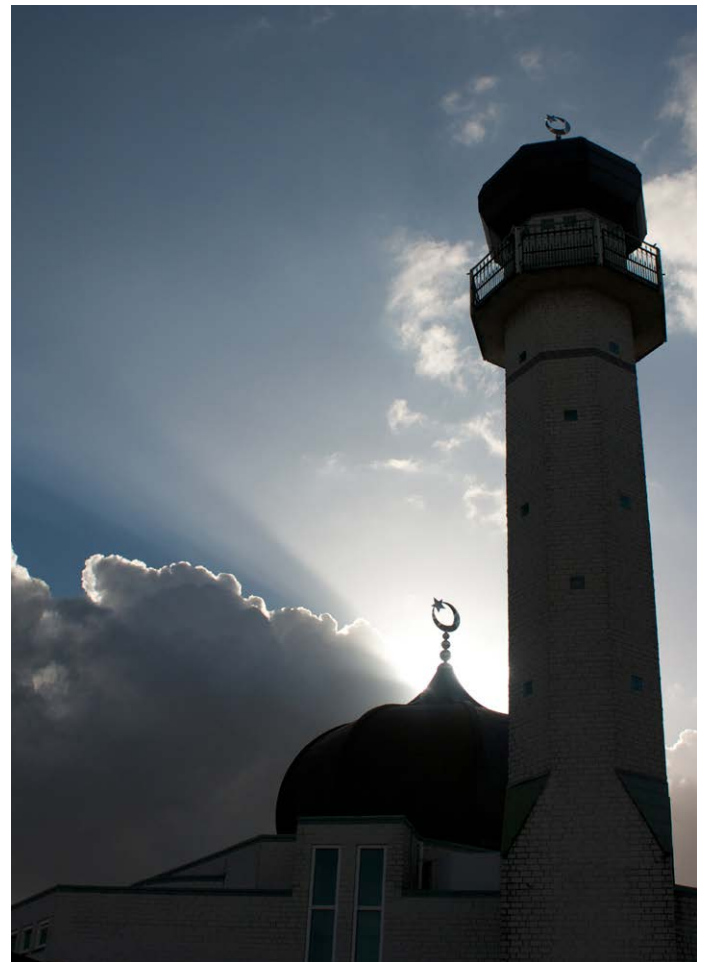
Het algehele beeld is dat de ESS (vanuit haar opdracht) gedeeltelijk vasthoudt of teveel moet vasthouden aan de focus op migratiegebonden vraagstukken, maar dat de buitenwereld wil dat de ESS breder gaat werken. Volgens de buitenwereld heeft de expertise-unit niet voor niets Sociale Stabiliteit in haar titel staan. In een aantal gesprekken met wetenschappers, burgemeesters en gemeenteambtenaren werd aangegeven dat zonder deze verbreding bij de ESS het risico bestaat dat elders binnen de rijksoverheid een nieuwe expertise-unit voor sociale stabiliteit zal ontstaan.

In de praktijk richt ESS zich steeds minder op eerstelijns professionals

De ESS is in 2015 opgericht (zie ook onze reconstructie van de beleidstheorie) om het Rijk, gemeenten, gemeenschappen en eerstelijns professionals te helpen met maatschappelijke spanningen die de toenemende diversiteit en migratie in onze samenleving met zich meebrengen. In de praktijk lijkt de ESS zich op lokaal niveau vooral (of steeds meer) te richten op de doelgroepen gemeenten en gemeenschappen. Dit lijkt mede ingegeven door het feit dat eerstelijns professionals minder ontvankelijk zijn voor een ondersteuningsaanbod vanuit een landelijke partij. Dit blijkt onder andere uit onze enquête onder contacten van de ESS; 46% van de responderende eerstelijns professionals vindt het waardevol om ondersteuning te krijgen van een landelijke organisatie. Professionals hebben vaak simpelweg niet de tijd om gebruik te maken van het externe ondersteuningsaanbod. Daarbij kloppen ze bij vragen rondom handelingsverlegenheid in hun werk sneller aan bij de eigen gemeente dan bij een landelijke organisatie. Wel vinden professionals het waardevol om een landelijke organisatie te hebben die kennis met gemeenten deelt of kan delen. Voor het doel van delen van de kennis van de ESS-professionals maakt het natuurlijk niet uit of dit direct of indirect (via gemeenten) gebeurt. Gemeenten, en zeker kleinere gemeenten, hebben echter vaak weinig capaciteit om bezig te zijn met (maatschappelijke) veiligheidsvraagstukken, maar zijn juist vaak wel erg ontvankelijk als de ESS met hen werkt, bijvoorbeeld door als sparringpartner te fungeren.

Signalering van de ESS naar landelijk beleid

De ESS heeft ook de belangrijke taak om op basis van kennis uit haar werkveld het landelijke beleid signalen aan te dragen voor de beleidsontwikkeling. Over de periode 2015-2018 is ons hierover casuïstiek aangeleverd. In deze jaren 2015-2018 was de ESS bijvoorbeeld vertegenwoordigd in bijna alle interdepartementale overleggen over kamerbrieven over de aanpak van het uiterste spectrum van salafisme (salafijihadisme). Ons is aangegeven dat signalen in die periode ook breder interdepartementaal terechtkwamen (onder andere bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken) en de ESS regelmatig vanuit andere departementen verzoeken kreeg om signalen van een bredere duiding te voorzien.

3.3 Hoe wordt er door de adviseurs gewerkt?

ESS-adviseurs snel in actiestand in geval van escalatie

Uit de interviews binnen gemeenten en gemeenschappen komt het beeld naar voren dat de ESS-adviseurs op lokaal niveau graag snel in actie komen als het gaat om het voorkomen en de-escaleren van maatschappelijke spanningen. Men handelt snel wanneer er signalen uit het netwerk komen over een incident of dreiging van een incident. Er wordt daarbij niet altijd even goed nagedacht of het wel echt een taak/rol/functie van de ESS is. De interne gesprekken met leidinggevenden en de beleidsdirecties binnen het Ministerie van SZW bevestigen dit beeld. Veel van de lokale stakeholders die we hebben gesproken, waren enthousiast over de netwerkkracht waar de gemiddelde ESS-adviseur over beschikt. De ESS-adviseurs weten vaak heel goed bij wie ze moeten zijn voor de meest geschikte informatie.

De focus van de adviseurs ligt vaak op het snel handelen, in plaats van op het in stand houden van de opgebouwde netwerken, of op het op een bruikbare manier vertalen van de signalen voor de beleidsdirecties. De vaste ESS-adviseurs zijn hierdoor niet echt stereotype beleidsmedewerkers. Ze hebben vooral goede ingangen om kennis over te brengen van de gemeenschappen en gemeenten, alsook om te signaleren wat er speelt in het veld. Kennis die zij in deze contacten met gemeenten en gemeenschappen opdoen, zetten ze actief in op andere plaatsen. De door de ESS-adviseurs in het veld verzamelde (praktijk)kennis wordt later weer benut bij kennislabs of bij het schrijven van handreikingen of factsheets. Daarbij wordt dus de bestaande praktijkkennis gericht vertaald naar nieuwe kennisproducten.

De hiervoor beschreven werkwijze van de adviseurs maakt ook dat het niet altijd duidelijk is waar de ondersteuning van gemeenten en gemeenschappen voor hen ophoudt. Dit lijkt er aan bij te dragen dat de adviseurs een hoge werkdruk ervaren. Men is met steeds meer netwerken, partijen en activiteiten in het veld bezig. De vraag is dus of de ESS-adviseurs niet met teveel verschillende onderwerpen tegelijk bezig zijn en te weinig activiteiten voltooien. In de in 2020 opgestelde interne ontwikkelagenda van de ESS wordt dit probleem ook benoemd. Als oplossing geeft men aan dat er meer focus moet komen en men scherper moet kiezen welke activiteiten men wel of niet oppakt.

Uit interne stukken en de interviews met de adviseurs en het afdelingshoofd blijkt ook dat de werkdruk van de ESS-adviseurs de afgelopen vijf jaar hoog was. In ons interview met collega's vanuit de directie S&I, afdeling Weerbare Samenleving, kwam dit beeld ook naar voren. Deze respondenten benoemden dat het een team is met een hoop bevlogen en loyale adviseurs. Echter, doordat er gebrek is aan duidelijke structuur en rolafbakening, lijkt het voor de adviseurs nu soms lastig om te zeggen: 'daar zijn we niet van'. Veelal is het onduidelijk waar men wel of niet van is, en dat geeft onrust bij de adviseurs en draagt dus bij aan deze hoge werkdruk.

Uit de gesprekken die we binnen met andere afdelingen van de directie S&I hielden, ontstaat het beeld dat de ESS-adviseurs, mede doordat ze snel in actie komen, (nu) nog tekortschieten in de vroegsignalering richting gemeenten en het Rijk en het systematisch 'brengen' van informatie naar landelijke beleidsmedewerkers. Onderbelichting door de ESS van dit deel van het werk valt deels te verklaren doordat veel ESS-adviseurs zijn geworven op andere competenties dan het goed kunnen schrijven van beleidsstukken. Door een respondent van de afdeling Weerbare Samenleving is ons aangegeven dat bij de werving destijds de nadruk veel meer lag bij competenties als goed kunnen netwerken, contacten leggen en het hands-on-werken. Het afdelingshoofd van de ESS noemt in het gesprek de volgende kernvraag: 'Wat is nodig om ESS-adviseurs beter invulling te laten geven aan hun informerende rol richting de beleidsafdelingen binnen het departement en de NCTV?'

Het is niet vast te stellen of ESS-adviseurs handelen vanuit een gedeeld professioneel kader

De initiële beleidstheorie achter de ESS gaat er vanuit dat de ESS-adviseurs handelen vanuit een expliciet en intern bekend professioneel kader (onder andere depolarisatie-denken, meervoudig perspectief, dilemmalogica, en het pedagogische perspectief). Dit wordt ook genoemd in het NSOB-rapport uit 2020 over de ESS. In de interviews hebben we echter niet kunnen vaststellen dat zo'n professioneel kader in de praktijk ook echt van invloed is op het handelen van de ESS-adviseurs. In de praktijk proberen zij toch vooral op een praktische en specifieke manier informatie in te winnen en kan het 'hoe ze dat doen' per adviseur en gemeenschap verschillen. De adviseurs maken met andere woorden niet zichtbaar gebruik van theoretische onderbouwde werkwijzen. De enige uitzondering is het zogenoemde depolarisatiedenken; het denkkader 'depolarisatie' van Bart Brandsma. Deze werkwijze wordt breed gedragen onder de adviseurs en ook naar buiten toe uitgedragen.

Voor wat betreft het pedagogische perspectief is wel aangegeven dat voor de opgave Preventie Radicalisering onderzoeken zijn benut van onder andere De Winter, Van San, Sieckelincx, Gielen, Unger, Sterkenburg en Wagenaar. Met inzichten uit deze onderzoeken heeft de ESS op de genoemde opgave inhoud gegeven aan het pedagogische perspectief. We hebben echter in de interviews niet kunnen vaststellen of het pedagogische perspectief ook echt het handelen van de adviseurs heeft beïnvloedt.

De ESS focust te weinig op duurzame verandering en reproduceerbaarheid van acties

De leiding van de ESS geeft aan dat de expertise-unit tot nu toe te weinig tijd investeert in het bereiken van het derde doel, de werkwijze rondom het bestrijden en voorkomen van maatschappelijke onrust en het langdurig veranderen van radicalisering, zodanig dat het werk van de ESS reproduceerbaar is en effect heeft. In meer interviews kwam dit terug en wordt het verband gelegd met hoe de ESS-adviseurs 'in de wedstrijd zitten'. Men wil vooral zelf lokaal in het veld actief zijn en is daarbij minder bezig met het duurzaam overdragen van kennis. Deze werkopvatting draagt er niet aan bij dat de doelgroep op een bepaald moment zelf met de aangedragen kennis aan de slag gaat. Dit fenomeen lijkt zich ook voor te doen bij de netwerken, die mede of dankzij de inzet van de ESS-adviseurs, in bepaalde migrantengroepen zijn ontstaan (of na de Forum-tijd zijn blijven bestaan).

De drijvende kracht in deze netwerken zijn vaak de ESS-adviseurs. Zij zorgen dat de netwerken elkaar blijven ontmoeten. In een aantal interviews is aangegeven dat het (blijven) bestaan van de netwerken te afhankelijk is van de inzet van de ESS-adviseurs. Dit wordt ook door respondenten in onze enquête onder de bestaande contacten van de ESS bevestigd. Zestien respondenten hebben in deze enquête aangegeven dat de ESS hen helpt aan nieuwe netwerken. Van hen geeft 44% echter ook aan dat zonder de inzet van de ESS-adviseurs deze netwerken snel ophouden te bestaan. 19% geeft aan dat deze netwerken ook zonder de inzet van ESS-adviseurs zou blijven bestaan. De overige 38% geeft aan dat hij/zij dit niet kan beoordelen. Alhoewel het hier om een kleine groep gaat, presenteren we de uitkomst hier wel.

Het punt is namelijk ook naar voren gekomen in de toekomstsessie, die wij hebben gehouden met de gemeenschappen. De daar aanwezige respondenten, die participeren in een van de kennisnetwerken van de ESS, gaven ook aan dat het netwerk zonder de inzet van de ESS-adviseur mogelijk niet zou voortbestaan.

Al met al lijkt het duurzaam maken van de netwerken onvoldoende te worden bevorderd door de betrokken ESS-adviseurs. Men wil betrokken blijven, maar kan zoals is aangegeven het eigen werk niet inkaderen of moeilijk loslaten. In de interviews waaruit dit blijkt, is echter niet aangegeven wie dan wel de drijvende kracht achter dit soort netwerken zou moeten zijn als de ESS-adviseur wegvalt. Het hiervoor genoemde onvoldoende delen van kennis en netwerken zal bijdragen aan de werkdruk die de adviseurs van de ESS in de praktijk ervaren.

COVID heeft invloed op de manier van werken voor ESS-adviseurs en beïnvloedt de thematiek

Uit de interviews met de adviseurs van de ESS blijkt dat vanaf maart 2020 de COVID-19-pandemie invloed heeft op hun manier van werken. Door de beperkende maatregelen vanuit de rijksoverheid was het ook voor hen moeilijk om in het veld actief te zijn. Fysieke bezoeken en overleggen waren niet meer mogelijk, terwijl men dat juist zo belangrijk vindt. Ook het intensief onderhouden van contacten met gemeenschappen was moeilijk en veel trainingsaanbod is niet aangeboden (of is digitaal gegeven). Verder constateert men dat door de coronacrisis lokaal in de samenleving ook andersoortige spanningen zijn gaan spelen. Er is sprake van polarisatie rond bepaalde thema's, zoals de aanpak van de coronabesmettingen. Spanningen overigens waarvoor het eerder aangehaalde depolarisatie-denken van Brandsma zeer geschikt zou zijn, zo denken de ESS-adviseurs. Dat de coronacrisis heeft bijgedragen aan verandering van vraagstukken die lokaal destabiliserend kunnen werken, is ook benoemd in onze oriënterende interviews met burgermeesters, wetenschappers en experts.

In de validatiesessie met de ESS over onze bevindingen, gaf men aan dat de ESS-adviseurs na de eerste maanden van de beperkende maatregelen in 2020 het eigen werk hieraan wel hebben kunnen aanpassen. Terugkijkend op deze periode is het volgens de adviseurs goed gelukt om ook op afstand zinvol werk te verrichten. Zo is het gelukt om tijdens de coronapandemie juist een aantal mooie projecten op te zetten. Bijvoorbeeld de ondersteuning bij een (landelijke) ontwerp van coronaprotocolen voor gebedshuizen en het opzetten van een livestream over coronavaccinatie samen met de islamitische kennisnetwerken. Ook heeft men via de website meertalige informatie verstrekt over de coronacrisis.

Inzet adviseurs uit de flexibele schil

Naast de adviseurs van de ESS met een dienstverband bij het Ministerie van SZW, wordt er ook gewerkt met een flexibele schil (externe inzet). Vanuit de ESS is aangegeven dat de flexibele schil wordt ingezet bij het ontwikkelen en uitvoeren van het leeraanbod. In de interviews met adviseurs uit de flexibele schil komt naar voren dat zij niet worden ingezet voor het reguliere werk van de ESS. Zij worden vooral (vaak via aanbesteding) ingehuurd om een specifiek project uit te voeren. Het gaat dan vaak om het inbrengen/verzamen van kennis.

De externe adviseur Bart Brandsma, onderdeel van de vaste flexibele schil, drukt met zijn Denkkader Polarisatie inhoudelijk een belangrijke stempel op het ondersteuningsaanbod van de ESS. Vier actuele producten die de ESS heeft ontwikkeld, zijn hierop gebaseerd: Handreiking Inzicht in (de)polarisatie, Masterclass/Webinar depolarisatie (voor burgemeesters), Strategische sessie depolarisatie (voor burgemeesters en adviseurs) en het Leernetwerk depolarisatie. Brandsma heeft de handreiking inhoudelijk ontwikkeld, en is ook ingezet bij de ontwikkeling van de andere producten. Er is vanuit de gemeenten vraag naar producten rondom depolarisatie en het gedachtengoed is breed op dit soort vraagstukken (polarisatie in de samenleving) toepasbaar. Gebruikers waarderen de producten. De samenwerking tussen Brandsma en de ESS wordt van beide kanten als waardevol omschreven. Brandsma ziet dat via de ESS-adviseurs zijn werkwijze breed in het lokale werkveld wordt toegepast. In een aantal gesprekken gaven respondenten echter ook aan dat het voor de ESS een risico kan zijn om te afhankelijk te zijn van één specifieke externe adviseur (kennis van buiten). De samenwerkingsrelatie zou in theorie ook kunnen vertroebelen of om andere redenen kunnen stoppen. De adviseurs van de ESS nuanceerden in hun groepsgesprek overigens het beeld van een te grote afhankelijkheid bij de ESS van de heer Brandsma.

Men benut in de praktijk overigens zeker ook producten/inzichten van anderen dan Bart Brandsma. Zo worden voor de opgave Maatschappelijke Spanningen & Polarisatie de producten van KIS steeds beter benut. Een ander voorbeeld is dat in samenwerking met KIS een adviestraject richting gemeenten is ingericht. Voor de opgave Preventie Radicalisering zijn ook onderzoeken van anderen benut. Voorgaande benutting van kennis van anderen gebeurt echter niet door adviseurs vanuit de flexibele schil, maar via opdrachten en/of het team Kennisontwikkeling.

3.4 Over de positionering van de ESS binnen het Ministerie van SZW

ESS is na tijdelijke positionering structureel onderdeel van het Ministerie van SZW geworden.

Bij de oprichting van de ESS is ervoor gekozen om de expertise-unit tijdelijk (voor maximaal één jaar) onderdeel uit te laten maken van het ministerie. Op langere termijn leek positionering buiten het ministerie wenselijk in het kader van de onafhankelijkheid. Na het eerste uitvoeringsjaar is er echter voor gekozen om de positionering van de ESS structureel te maken binnen het departement. Deze keuze wordt binnen de ESS en bij de opdrachtgevers nog steeds breed gedragen.

ESS-adviseurs ervaren het als voordeel dat ESS onderdeel uitmaakt van het Ministerie van SZW

De adviseurs en coördinatoren van de ESS ervaren het zelf als voordeel dat de ESS onderdeel uitmaakt van het Ministerie van SZW. Dit voordeel komt voornamelijk door het feit dat ze als onderdeel van het ministerie makkelijker toegang hebben tot andere onderdelen van het Rijk (departementen, diensten). De ESS heeft, zeker in de beginjaren 2015-2016, hier gebruik van proberen te maken door ook een netwerk buiten de directe opdrachtgevers (het Ministerie van SZW, NCTV) op te bouwen. Daarnaast is aangegeven dat er sneller en makkelijker geschakeld kan worden binnen het Ministerie van SZW en andere landelijke overheidsdiensten. Doordat de ESS onderdeel is van het ministerie worden er geen onnodige communicatie barrières gecreëerd.

Lokale stakeholders positief over de ESS als onderdeel van Rijk

Uit gesprekken met lokale stakeholders (gemeenten, gemeenschappen) komt in het algemeen naar voren dat men het als positief ervaart dat de ESS een onderdeel is van het ministerie (het Rijk). Dit zou het volgens de stakeholders makkelijker moeten maken om de signalen en vraagstukken omtrent maatschappelijke onrust die lokaal spelen (en waarop in meer of mindere mate handelingsverlegenheid wordt ervaren) het beleid te laten bereiken. Men gaat daarbij ook uit van een sterke signaleringsfunctie van de ESS richting beleid. Echter, we gaven eerder in dit hoofdstuk al aan dat de ESS-adviseurs daar in de praktijk onvoldoende invulling aan lijken te geven. Ook in gesprekken met vertegenwoordigers van migrantengemeenschappen wordt de positie van de ESS binnen de overheid als positief ervaren. Dit laat namelijk zien dat de overheid ook aandacht heeft voor hun groep en de vraagstukken die mogelijk spelen.

Voorgaande betekent overigens niet dat onder de lokale doelgroepen ook echt iedere respondent zich positief in de interviews heeft uitgelaten over het feit dat de ESS onderdeel is van het Ministerie van SZW en daarmee het Rijk. Voornamelijk binnen sommige migrantengroepen bestaat veel achterdocht richting de overheid, waardoor men dan ook liever niet met haar samenwerkt. Dat de ESS in zo'n geval deel uitmaakt van het Rijk werkt voor haar juist contraproductief.

Interdepartementale samenwerking soms moeilijk door verkokering tussen departementen

De ESS is onderdeel van het Ministerie van SZW, maar heeft de afgelopen jaren op gelijkwaardige basis en binnen diverse concrete projecten samengewerkt met de NCTV dat ressorteert onder het Ministerie van JenV. De NCTV is dan ook mede-opdrachtgever van de ESS. Voorbeelden van projecten waarop de ESS en NCTV intensief hebben samengewerkt zijn de Toolkit EBW, Versterkingsgelden en de activiteiten in relatie tot extreemrechts.

Er is in de beginjaren van de ESS ook geïnvesteerd in relaties met de AIVD (en ook MIVD), Defensie (Kmar), het Ministerie van BZ, FIU, OM, en de Ministeries van BZK en Financiën. Uit de interviews blijkt echter dat dit rijksbreed werken in de praktijk vaak lastig is. Er is nog steeds sprake van een zekere verkokering tussen de verschillende ministeries. Dit betekent dat de ESS wordt gezien als 'van het Ministerie van SZW' en dat bij andere departementen de neiging bestaat om ondersteuningsstructuur van gemeenten langs de eigen kanalen (en organisaties) op te zetten.

Positieve ontwikkeling op het hiervoor geschetste beeld is de eerder besproken afstemming die nu tussen de ESS en het Ministerie van BZK plaatsvindt om vanuit de expertise-unit extra te investeren in preventieve activiteiten en ondersteuning van het handelingsperspectief voor maatschappelijke onrust in brede zin (dus niet alleen migratiegebonden). Binnen het Rijk wordt dus erkend dat met name de ESS hier expertise, kennis en ervaring heeft opgebouwd.

Geen brede samenwerking van de ESS met andere afdelingen directie S&I

De ESS is één van de afdelingen van de directie S&I van het Ministerie van SZW. Binnen de directie werkt de ESS vooral samen met de afdelingen Weerbare Samenleving en Samen Leven. Deze samenwerking is er (nog) niet met de andere afdelingen van de directie. . Gesprekspartners binnen de ESS geven als verklaring hiervoor dat aansluiting zoeken met de andere afdelingen van S&I minder nodig is (logisch lijkt), omdat de ESS thematisch namelijk minder inhoudelijke raakvlakken met deze afdelingen heeft. In ons interview met het voormalig hoofd van de directie kwam de samenwerking van de ESS met de afdelingen Weerbare Samenleving en Samen Leven ook ter sprake. Hij stelde dat het voor de hand ligt deze samenwerking ook met andere afdelingen van de directie te intensiveren. Als voorbeeld gaf hij aan het logisch te vinden als de ESS intensiever gaat samenwerken met de afdelingen Inburgering en Verdere Integratie op de arbeidsmarkt.

Met coördinatoren van de afdeling Weerbare Samenleving hebben we wel een groepsinterview over de samenwerking gehouden, maar met de afdeling Samen Leven niet (niet realiseerbaar qua tijd en budget). Met deze afdeling, net iets later ontstaan dan de ESS, is thematisch dan ook veel overlap. Medewerkers hebben dezelfde inhoudelijke opgaves (preventie radicalisering, voorkomen en wegnemen maatschappelijke spanningen en aanpak problematisch gedrag). Samen participeert men ook in de Taskforce problematisch gedrag en ongewenste buitenlandse financiering. Deze taskforce bestaat vanuit het Ministerie van SZW uit een team van acht à negen personen, waarvan drie ESS-adviseurs vast tot het team behoren. De werkzaamheden richten zich op de thema's problematisch gedrag en buitenlandse financiering. Enerzijds werkt de taskforce beleidsmatig (vanuit Weerbare samenleving) aan de genoemde thema's. Anderzijds werkt de taskforce actiegericht om actief gemeenten te steunen die tegen dergelijke vraagstukken aanlopen. Waar nodig wordt opgeschaald naar een brede taskforce met andere departementen zoals de NCTV en het Ministerie van JenV. Naast de taskforce bestaat er nog een DAT-overleg (duiding en adviesteam) waar samen wordt gekeken naar meer casusgerichte vraagstukken. De ESS brengt in dat geval vaak lokale kennis en informatie in, en denken mee over het handelingsperspectief. Onder de vlag van de taskforce neemt de ESS deel aan het DAT-overleg.

In het gesprek met de afdeling weerbare samenleving van de directie S&I is ook aangegeven dat er op dit moment directiebreed wordt gewerkt aan een overkoepelende weerbaarheidsagenda. Deze agenda zal een aantal thema's gaan bevatten betreffende het versterken van veerkracht en de weerbaarheid waar de ESS nu al met kennisontwikkeling op inzet: het weerbaarder maken van gemeenschappen en het versterken van de eigen kracht. De stakeholders die we hebben gesproken verwachten dat deze agenda in de toekomst de samenwerking tussen de ESS en de andere directieafdeling zal bevorderen, omdat thema's tussen de afdelingen meer gedeeld zullen worden.

3.5 De opdrachtgevers over de ESS

Het Ministerie van SZW (de directie S&I) en de NCTV zijn de opdrachtgevers van de ESS. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat het Ministerie van SZW in de beginjaren van de ESS als de primaire opdrachtgever werd gezien. We zijn voor onze evaluatie met beide opdrachtgever in gesprek gegaan.

Directie S&I heeft goed beeld van de kaders van de ESS, wel behoefte aan versterken signaleringsfunctie

Het Ministerie van SZW heeft als opdrachtgever een goed beeld van wat de ESS wel of niet doet. Dit blijkt uit het gesprek met het voormalig hoofd van de directie S&I. In een eerdere bevinding stelden we al vast dat het Ministerie van SZW in de beginjaren van de ESS de flexibiliteit en eigenstandige verantwoordelijkheid in de relatie met het Ministerie van SZW vooropstelde. Binnen het departement bestaat nu echter wel een groeiende behoefte dat de ESS in haar uitvoering meer de beweging maakt van de 'straat' naar de 'staat'. Dit betekent dat men als opdrachtgever wil dat de ESS meer invulling geeft aan de signaleringsfunctie richting landelijk beleid. Beleidstechnisch gebeurt er nu volgens de gesprekspartners te weinig met de kennis van de ESS. In het volgende hoofdstuk gaan we nader in op wat deze signaleringsfunctie richting het Rijk tot nu toe heeft opgeleverd.

Opdrachtgever NCTV meer op afstand, behoefte aan breder perspectief voor de ESS

Uit het gesprek met de andere opdrachtgever van de ESS, de NCTV, komt het beeld naar voren van een opdrachtgever op afstand. Men heeft niet helemaal scherp waar de ESS nu wel of niet mee bezig is. Dit was bij de start van de ESS wel anders toen het thema jihadisme landelijk en lokaal veel aandacht kreeg. In die tijd was er op strategisch niveau nauwer contact en betere afstemming tussen NCTV en de ESS. In de loop der tijd hadden de partijen minder strategische overleg met elkaar. Dit is het gevolg van de afnemende aandacht voor het thema jihadisme en door wisseling van personen. Zoals eerder in dit hoofdstuk aangegeven, werkten de medewerkers van de ESS en NCTV op uitvoerend niveau op gelijkwaardige basis samen binnen diverse concrete projecten.

Uit het gesprek met de NCTV als opdrachtgever blijkt dat de meerwaarde van het ESS-perspectief op veiligheidsvraagstukken (sterker gericht op preventie, meer vanuit het sociaal domein) nog wel steeds gezien wordt. In een gesprek met de NCTV kwam naar voren dat de contacten met de ESS inmiddels op het niveau van de opdrachtgever – opdrachtnemersrelatie weer geïntensiveerd zijn. Eerder hebben we aangegeven dat de NCTV als opdrachtgever van mening is dat de ESS vanuit een breder perspectief zou moeten gaan werken. Nu moet een vraagstuk vrijwel altijd een migratieperspectief hebben omdat dit de opdracht van de ESS is vanuit het Ministerie van SZW.

HOOFDSTUK 4

Bekendheid en gebruik van het leer- en ondersteuningsaanbod van de ESS

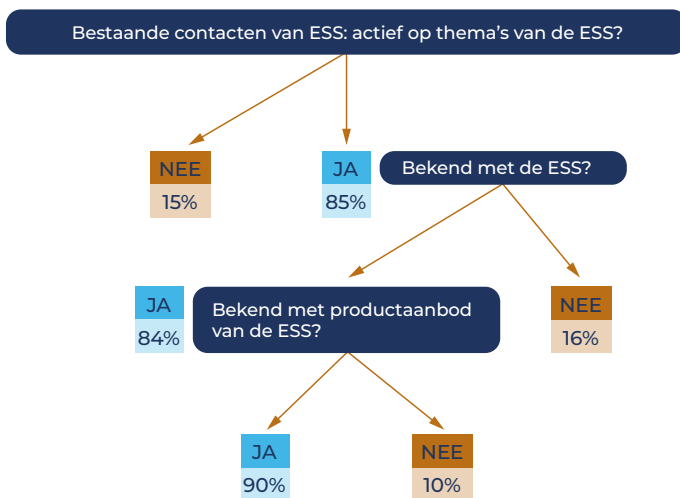
In dit hoofdstuk beschrijven we de onderzoeksbevindingen naar aanleiding van de volgende vragen: 'In hoeverre is de ESS en haar leer- en ondersteuningsaanbod bekend? Hoe hebben gebruikers het gebruik ervan ervaren en wat heeft het hen gebracht? De bevindingen die we in dit hoofdstuk presenteren, hebben we op drie manieren verzameld: via een enquête onder bestaande contacten van de ESS, via een enquête onder 87 geïdentificeerde regionale stakeholders die op vergelijkbare thema's als de ESS actief zijn (maar niet via de ESS zijn aangedragen) en via interviews met gebruikers van de producten en diensten van de ESS. We geven in de tekst steeds aan wat de bron van gepresenteerde bevindingen is.

4.1 Bekendheid met de ESS en haar leer- en ondersteuningsaanbod

Voor deze paragraaf benutten we voornamelijk de uitkomsten van de twee enquêtes die we hebben uitgezet voor de evaluatie. Om het overzichtelijk te houden, beschrijven we eerst de resultaten van de enquête onder bestaande contacten van de ESS en daarna die van de stakeholders waarvan op voorhand juist niet bekend was dat ze de ESS kenden (in de rest van dit hoofdstuk de SMC-enquête genoemd).

4.1.1 Enquête onder bestaande contacten van de ESS

De uitkomsten van de enquête, gehouden onder de bestaande contacten van de ESS over de behoefte aan een landelijk leer- en ondersteuningsaanbod en de bekendheid van de expertise-unit op dit gebied, lichten we in de volgende figuur toe. Na de figuur beschrijven we meer gedetailleerd over de uitkomsten.

Figuur 3. Bekendheid met de ESS onder eigen contacten

Niet alle door de ESS aangedragen contacten zijn actief op de thema's van de ESS

Uit de Berenschot-enquête onder bestaande contacten van de ESS blijkt allereerst dat het aandeel van de respondenten dat zich in de afgelopen zes jaar bezig heeft gehouden met vraagstukken waarop de ESS actief is, op 85% uitkomt. Niet alle door de ESS aangedragen contacten geven dus zelf aan actief te zijn op de thema's waarop de ESS zich manifesteert.

We hebben de respondenten die zelf actief zijn op de thema's waar ook de ESS zich voor inzet, gevraagd of zij überhaupt wel behoefte hebben aan een landelijke partij met leer- en ondersteuningsaanbod omtrent deze onderwerpen. Het merendeel van de respondenten geeft aan ter ondersteuning

van deze thema's wel behoefte te hebben aan een landelijke partij; 71% geeft aan dat dit hen helpt en slechts 4% geeft aan dat dit niet helpt. De overige 25% heeft hier geen mening over. Opvallend is dat de behoefte aan een landelijke partij bij gemeenten het grootst is (81%).

84% van de bestaande contacten met behoefte aan landelijk ondersteuningsaanbod, kent de ESS

Aan de respondenten die aangaven daadwerkelijk werkzaam te zijn op het gebied van de ESS-thema's is gevraagd of zij bekend zijn met de ESS. In 84% van de gevallen gaf de respondent direct aan dat dit het geval was. Van de overige 16% was 9% bekend met de expertise-unit na een uitleg over wat zij doet. Dit is evenredig verdeeld over de verschillende doelgroepen (deze doelgroepen zijn: het Rijk, gemeenten, professionals en (migranten)gemeenschappen). De overgebleven 7% was niet bekend met de ESS. Dit betekent dat voor deze groep de enquêtevragen niet relevant waren. Voor hen is de enquête na deze vraag gesloten.

De bekendheid is groter als we specifiek kijken naar de groep die actief is op de thema's, maar ook behoefte heeft aan een leer- en ondersteuningsaanbod vanuit een landelijke partij. 91% van de respondenten geeft aan al voor onze enquête bekend te zijn met wat de ESS doet. Van de overige 9% geeft 3% aan wel bekend te zijn met de ESS na uitleg erover. Dit betekent dat 6% van de respondenten die heeft aangegeven behoefte te hebben aan een landelijke partij niet bekend is met de ESS.

Het valt wel op dat 7% van de benaderde personen, actief op de thema's, de ESS niet kent, terwijl de expertise-unit deze personen zelf heeft aangedragen als gebruikers van haar ondersteuningsaanbod. Dit fenomeen dat de contacten, door een organisatie zelf aangedragen, aangeven niet bekend te zijn met de organisatie, is niet uniek. In de laatste evaluatie van KIS deed dit fenomeen zich bijvoorbeeld ook voor.

Aan de respondenten die bekend zijn met de ESS, is aanvullend gevraagd op welke manieren zij in contact zijn gekomen met de ESS. Opvallend is dat de grootste groep (30%) aangeeft dat de ESS zelf contact met hen opgenomen heeft. Daarnaast is 25% met de ESS in contact gekomen via een collega en 25% via een conferentie/informatiebijeenkomst of training. Dat het merendeel door de ESS zelf is benaderd, geeft de indruk dat de ESS zelf proactief op zoek gaat naar de juiste mensen in het veld.

90% van de bestaande contacten met ondersteuningsbehoefte en die de ESS kent, heeft ook inzicht in het productaanbod

Uit de enquête blijkt dat 90% van de respondenten die bekend is met de ESS, een beperkt tot een goed inzicht heeft in de producten en diensten die de ESS aanbiedt. Van de 10% die geen inzicht heeft in de producten/diensten die de ESS aanbiedt heeft bijna 60% ook geen gebruik gemaakt van de genoemde producten. 30% heeft deelgenomen aan de kennisnetwerken maar associeert dit blijkbaar niet direct als een product of dienst van de ESS.

4.1.2 SMC-enquête

De helft van de stakeholders voor destabiliserende vraagstukken heeft behoefte aan een landelijke ondersteuningspartij maar kent niet altijd de ESS

In de enquête onder de 87 door SMC geïdentificeerde regionale stakeholders (zie onze aanpak) is ook gevraagd of ze bij hun werk behoefte hebben aan een landelijke ondersteuningspartij. 52% van de respondenten die actief zijn op de centrale destabiliserende vraagstukken, geeft aan die behoefte daadwerkelijk te hebben bij het uitoefenen van hun werkzaamheden, 30% heeft geen behoefte en 20% weet niet of zij deze behoefte hebben. Uit de hiervoor beschreven enquête onder bestaande contacten van de ESS komt een beduidend grotere ondersteuningsbehoefte naar voren. Een verklaring hiervoor ligt volgens ons in het feit dat de groep respondenten uit de SMC-enquête breder is samengesteld dan die van de enquête onder bestaande cliënten van de ESS. Voor de SMC-enquête zijn bijvoorbeeld ook journalisten, wetenschappers en lokale politici benaderd omdat zij lokaal actief zijn op de onderzochte thema's.

Als landelijke ondersteuning gewenst is, dan is er het vaakst behoefte aan inzichten in welke aanpakken echt werken (evidence-based werken, 43%), gevolgd door praktische nieuwe handelingsperspectieven (21%) en thematische kennisproducten (21%) en tot slot ervaringen van anderen (14%).

Van geïdentificeerde regionale stakeholders is 63% al bekend met de ESS

Uit de SMC-enquête blijkt verder dat 63% van de respondenten (17 van de 27) die op de vraagstukken actief zijn, al met de ESS bekend waren voordat we ze voor onze enquête benaderden.

Van deze groep respondenten geeft vervolgens een ruime meerderheid (67%) aan dat zij een beperkt tot een goed inzicht hebben in de feitelijke producten en diensten die de ESS aanbiedt.

In de volgende tabel geven we de verhouding tussen de bekendheid met de ESS en de ondersteuningsbehoefte weer. Uit de tabel blijkt dat lang niet alle respondenten met een behoefte aan landelijke ondersteuning, bekend zijn met de ESS. Dit geeft de witte vlekken qua bereikte stakeholders weer.

Behoeft aan ondersteuning	Bekend met de ESS		
	Totaal	Ja	Nee
Ja	14 (51%)	9	5
Nee	8 (30%)	7	1
Weet ik niet	5 (19%)	1	4

Tabel 4. Bekendheid ESS onder regionale stakeholders

Niet alle geïdentificeerde regionale stakeholders en organisaties komen voor in de contactenlijst

We hebben overigens niet alleen via de enquête vastgesteld in hoeverre de 87 door SMC geïdentificeerde regionale stakeholders (zowel personen als organisaties) bekend zijn met/bij de ESS. Voor de evaluatie zijn we namelijk ook feitelijk nagegaan (hebben we geturfd) in hoeverre deze 87 geïdentificeerde stakeholders voorkomen in de door de ESS en Platform JEP aangeleverde contactenlijst. Hieruit blijkt dat 49 van de 59 personen (83%) op de SMC-lijst niet voorkomen in de adressenlijst van de ESS en Platform JEP. In totaal werken deze personen bij 50 organisaties, waarvan 35 organisaties (70%) niet voorkomen in de adressenlijst van de ESS en Platform JEP. Het merendeel van de personen en organisaties die uit de SMC-analyse naar voren zijn gekomen als actief voor de thema's waarop de ESS en Platform JEP zich richten, zijn dus nog niet in contact geweest (bekend) met de ESS of Platform JEP. Uit de 16 verdiepende interviews die zijn gehouden met de door SMC geïdentificeerde stakeholders bleek overigens dat niet alle respondenten feitelijk ook echt in hun dagelijkse werk bezig zijn met de thema's van de ESS en Platform JEP. Voor de personen waarvoor dit geldt, is het natuurlijk minder 'erg' dat ze niet bekend zijn met de ESS of Platform JEP.

4.1.3 Samenvatting

Uit beide enquêtes blijkt dat er bij een ruime groep van stakeholders die lokaal actief zijn op de thema's die de ESS bedient, behoefte is aan leer- en ondersteuningsaanbod vanuit een landelijke partij. Het wordt verder duidelijk dat van de groep stakeholders die deze ondersteuningsbehoeften hebben, lang niet iedereen al bekend is met de ESS en haar leer- en ondersteuningsaanbod.

4.2 Sluit leer- en ondersteuningsaanbod van de ESS aan op de behoeften

70% van de bestaande contacten met ondersteuningsbehoeften is tevreden met aanbod van de ESS

Van de respondenten die in de enquête onder bestaande contacten van de ESS hebben aangegeven dat zij behoefte hebben aan een landelijke partij, geeft 70% aan dat het ESS-aanbod deels of goed aansluit op de behoeften. 25% geeft aan dat ze het ondersteuningsaanbod te weinig kennen om hier iets over te zeggen en 5% vindt het niet aansluiten op de behoefte. De respondenten die hebben geantwoord dat ze behoefte hebben aan andere ondersteuning geven daarbij aan dat ze behoeften hebben aan advies op casusniveau en aan financiële bijdragen. Ook vinden ze dat polarisering breder moet worden beschouwd dan migrantengroepen en radicalisering.

We hebben de respondenten die in de enquête onder bestaande contacten van de ESS hebben aangegeven dat zij behoefte hebben aan een landelijke partij, natuurlijk ook gevraagd naar wat voor soort ondersteuning er behoefte is. Dit is opgenomen in de volgende tabel. Hierin is een uitsplitsing gemaakt naar de verschillende doelgroepen van de ESS.

70% bestaande contacten tevreden over de thema's waar de ESS op actief is

Naast de behoeften van de respondenten hebben wij in de enquête onder bestaande contacten van de ESS ook specifieke vragen gesteld over de thema's waarop de ESS zich richt. De overgrote meerderheid vindt het aantal thema's prima (70%). 18% heeft hier geen zicht op, 8% vindt dat er te weinig aantal thema's zijn en 5% vindt dat er te veel thema's zijn. Wanneer er in de interviews doorgevraagd wordt, komt naar voren dat de mensen die vinden dat er te weinig thema's zijn, aangeven dat zij het thema breder willen trekken. Voorbeelden zijn: samenwerken en verbinden, meer aandacht voor complexe problematiek met statushouders, antidiscriminatie en het onderwijscurriculum. De mensen die aangeven dat zij vinden dat er te veel thema's zijn, konden dit in de gesprekken veelal niet goed onderbouwen.

65% bestaande contacten tevreden over doelgroepen waarop de ESS zich richt

De doelgroep wordt over het algemeen beoordeeld als prima (65%). Opvallend is dat dit aandeel binnen gemeenten hoog ligt (72%) en bij de professionals laag (48%). Professionals geven daarbij merendeels aan dat ze de doelgroepen te klein vinden. Uit verdiepend onderzoek blijkt dat de groep respondenten die aangeeft dat de ESS zich op een te grote doelgroep richt, vindt dat de ESS zich enkel op gemeenteniveau moet focussen. Daarmee wordt bedoeld dat de focus niet gelegd moet worden op verschillende migrantengemeenschappen maar juist op de gemeenten. De gemeenten zijn vervolgens verantwoordelijk om deze informatie binnen de eigen gemeenten en binnen (bijvoorbeeld) migrantengroepen te delen. De respondenten die aangeven de doelgroep te klein te vinden, geven aan dat er nog andere gemeenschappen zijn dan migrantengemeenschappen in het kader van sociale stabiliteit. Voorbeelden die worden genoemd zijn Viruswaarheid, rechtsextremisme en boze boeren. Daarnaast wordt in algemene zin aangegeven dat de autochtone Nederlanders niet in de doelgroep voorkomen, terwijl ook daar polarisatie plaatsvindt.

	Het Rijk	Gemeenten	(Migranten) gemeenschappen	Professionals
Praktische nieuwe handelingsperspectieven	0%	26%	15%	14%
Thematische kennisproducten	0%	19%	16%	18%
Inzichten in welke aanpakken echt werken (bijvoorbeeld voor evidence-based werken)	0%	26%	24%	26%
(Lokale) ingangen bij specifieke migrantengroepen	50%	9%	17%	18%
Ervaringen van anderen (organisaties, gemeenschappen of gemeenten)	50%	19%	26%	21%
Anders, namelijk:	0%	1%	2%	3%

Tabel 5. Behoefte aan ondersteuning per doelgroep ESS

Niet bestaande contacten over hun ondersteuningsbehoeften

We hebben niet alleen de bestaande contacten van de ESS gevraagd naar hun behoefte aan landelijk ondersteuningsaanbod, maar ook de lokale stakeholders die SMC in vijf regio's heeft geïdentificeerd. Dit zijn stakeholders die lokaal actief zijn voor de thema's waarop de ESS zich richt. Met 18 van de 87 door SMC geïdentificeerde lokale stakeholders hebben we verdiepende interviews gehouden, waarin dus onder andere gesproken is over hun behoefte aan landelijk leer- en ondersteuningsaanbod. Uit deze gesprekken blijkt dat deze respondenten qua behoefte aan landelijke ondersteuning grofweg in vier groepen te verdelen zijn:

- De eerste groep zijn personen of organisaties die werken met de thema's van de ESS (polarisatie, radicalisering en extremisme) en een ondersteuningsbehoefte hebben (n=7). Zij hebben behoefte aan kennis over de thema's waarop de ESS zich richt. Ook hebben zij belang bij inzichten in ontwikkelingen binnen de ESS-thema's en bij het opdoen van een netwerk, hoewel dit niet gericht is op gemeenschappen maar op onderzoekers en professionals. Deze respondenten reageren wisselend op de vraag of het leveren van deze ondersteuning bij een landelijke partij belegd moet zijn. De meeste respondenten vinden dit wel wenselijk omdat als producten vanuit een landelijke partij afkomstig zijn, deze als betrouwbaar worden gezien. Ook zijn de onderwerpen gemeente-overstijgend. De overige respondenten hebben geen voorkeur voor de type partij waar dit wordt belegd, zolang dit maar wordt opgepakt.
- De tweede groep bestaat uit organisaties die eigen producten leveren rondom de drie thema's (n=6). Dit betreft onder andere trainingen over gedragsverandering, of kennis delen op basis van onderzoek via bijvoorbeeld gastlessen. Deze respondenten hebben behoefte aan samenwerking en kennisdeling met een landelijke partij als de ESS/Platform JEP. Specifiek benoemden zij de behoefte aan een verzamelpaats voor documenten en publicaties, makkelijk vindbaar voor kennisoverdracht. Producten zijn nu voor professionals wel te vinden, maar lastiger vindbaar voor kennisdeling onder onderzoekers.

- De derde groep bestaat uit personen die op vergelijkbare thema's werken als waar de ESS op actief is, maar die geen behoefte hebben aan ondersteuning (n=3). Hun werk heeft zijdelings te maken met de thema's radicalisering, polarisering en extremisme. Zij hebben geen ondersteuning nodig voor het uitvoeren van hun taak, omdat voor het doel van de organisatie of persoon de producten van de ESS niet van toegevoegde waarde zijn.
- Tot slot zijn er respondenten waarvan tijdens het gesprek bleek dat zij zich in hun werk niet op dergelijke thema's richten en ook niet bekend zijn met de ESS (n=2). Zij vinden het belangrijk dat er een overheidspartij is die zich voor deze thema's inzet en kennis hierover deelt. Ze geven aan dat deze functie zichtbaarder uitgedragen mag worden. Het gaat hierbij om een kleine groep van slechts twee personen, maar het laat wel zien hoe niet-gerelateerde burgers naar de kwestie kijken.

Samenvatting

De enquête onder bestaande stakeholders laat zien dat het leer- en ondersteuningsaanbod van de ESS redelijk goed aansluit bij de behoeften van lokale partijen. De gesprekken naar aanleiding van de SMC-enquête laten hierover een meer diffuus beeld zien.

Antwoordcategorieën	Zeer ontevreden/ Onteveden	Neutraal	Tevreden/ Zeer tevreden	Geen mening
...de bereikbaarheid van de ESS-medewerkers	2%	23%	66%	8%
...de behulpzaamheid van de ESS-medewerkers	2%	14%	75%	8%
...de deskundigheid van de ESS-medewerkers	3%	12%	80%	5%
...de professionaliteit van de ESS-medewerkers	5%	12%	79%	4%
...het nakomen van afspraken door de ESS-medewerkers	3%	17%	67%	12%

Tabel 6. **Antwoord op de vraag: Hoe tevreden bent u met...**

4.3 Ervaringen met het leer- en ondersteuningsaanbod van de ESS

4.3.1 Meest gebruikte producten en diensten van de ESS

In onze enquête onder bestaande contacten van de ESS konden de respondenten aangeven van welke producten/diensten van de ESS zij gebruik hebben gemaakt¹⁰. De volgende zeven producten en diensten van de ESS zijn het meest gebruikt door de responsgroep:

1. Kennisnetwerken (met gemeenschappen, waaronder Afro-Caribisch, Turks, Koerdisch, Eritrees, Syrisch) (n = 25)
2. Regionaal kennisnetwerk islamitische gemeenschappen (RKNIG) (n = 14)
3. Consultatie/advies ESS-adviseurs bij lokale maatschappelijke spanningen (n = 14)
4. Handreiking + workshop Veilige Moskee (n = 11)
5. Handreiking Inzicht in (de)polarisatie (n = 7)
6. Toolkit Evidence Based Werken bij de preventie van radicalisering (n = 7)¹¹
7. Consultatie/advies ESS-adviseurs over preventie radicalisering en extreemrechts (n = 7)

De twee meest gebruikte producten/diensten zijn gerelateerd aan netwerken en gemeenschappen. Daarnaast wordt ook het type product Handreikingen goed gebruikt, en is de consultatie/advies aan gemeenten veel gebruikt.

4.3.2 Kwaliteit van de ESS adviseurs en het leer- en ondersteuningsaanbod

Tevredenheid over de ESS-adviseurs

In de enquête, die is uitgezet onder gebruikers van de ESS-producten, is gevraagd naar de tevredenheid over de kwaliteit van dienstverlening van de ESS-medewerkers. Hierin is een splitsing gemaakt tussen de bereikbaarheid, behulpzaamheid, deskundigheid, professionaliteit en het nakomen van afspraken door de ESS-medewerkers. In de volgende tabel zijn de resultaten weergegeven.

Hieruit blijkt dat het overgrote merendeel tevreden is met de ESS-adviseurs. Op alle vlakken is de meerderheid tevreden of zeer tevreden met de ESS medewerkers. Voornamelijk op de deskundigheid en de professionaliteit van de ESS-medewerkers wordt zeer hoog gescoord. Op het gebied van de bereikbaarheid of het nakomen van afspraken worden relatief lagere scores gegeven, maar zijn respondenten ook niet ontevreden.

Overall tevredenheid over kwaliteit afzonderlijke producten en diensten

In de enquête onder bestaande contacten van de ESS vroegen we respondenten naar een kwaliteitsbeoordeling van de meest gebruikte producten en diensten. Wanneer wij kijken naar de algemene uitkomsten (dus niet gespecificeerd naar product), dan geeft 15% aan de kwaliteit van het product als uitstekend te beoordelen. 55% van de respondenten geeft een goede beoordeling en 20% een voldoende. Slechts 8% ervaart de kwaliteit van het product als matig en 3% geeft een onvoldoende. Wanneer wij het kwaliteitsoordeel opsplitsen naar de meest gebruikte producten en diensten van de ESS, dan levert dat het volgende beeld op (zie de volgende tabel). Hieruit blijkt dat de kwaliteit van alle producten en diensten over de hele linie relatief goed wordt beoordeeld.

¹⁰ In overleg met de ESS en JEP is voor de enquête een totaalijst aangemaakt van producten en diensten die men in de evaluatieperiode aan de doelgroepen heeft aangeboden. Deze productenlijst hebben we vervolgens in de vragenlijst verwerkt. We hebben aan de respondenten in de enquête gevraagd van welke van de gepresenteerde producten en diensten zij het meest intensief gebruik hebben gemaakt. In de rest van de enquête zijn onze impactvragen steeds aan het door de respondenten aangegeven product of dienst gekoppeld.

¹¹ Deze Toolkit is feitelijk een coproductie van de ESS, het Ministerie van SZW en NCTV en dus niet alleen een product van de ESS.

	1. Kennisnetwerken (n = 25)	2. RKNIG (n = 14)	3. Consultatie bij lokale maatschappelijke spanningen (n = 14)	4. Handreiking + workshop Veilige Moskee (n = 11)	5. Handreiking Inzicht in (de) polarisatie (n = 7)	6. Toolkit Evidence Based Werken ² bij de preventie van radicalisering (n = 7)	7. Consultatie over preventie radicalisering en extreemrechts (n = 7)
Uitstekend	13%	36%	0%	0%	0%	14%	29%
Goed	25%	36%	69%	55%	100%	86%	29%
Voldoende	38%	21%	23%	18%	0%	0%	29%
Matig	13%	7%	8%	27%	0%	0%	14%
Onvoldoende	13%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Geen mening	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%

12 De Toolkit Evidence Based Werken is een coproductie van de ESS, het ministerie van SZW en de NCTV

Tabel 7. **Tevredenheid meest gebruikte producten en diensten ESS**

Ook op productniveau wordt de kwaliteit goed gewaardeerd op basis van de inhoudelijke kennis van de adviseurs van de ESS, de professionele opzet en de bereidheid om mee te denken. Kanttekening is dat dit per product of per respondent anders wordt beoordeeld. Zo wordt door enkelen ook genoemd dat afspraken niet opgevolgd worden of dat de doelen meer resultaatgericht opgesteld kunnen worden.

Productevaluaties laten zien dat producten veelal positief worden gewaardeerd

Om zicht te krijgen op de ervaren kwaliteit van de ESS-producten/diensten, hebben we tot slot ook een aantal bestaande documenten bestudeerd met productevaluaties die de ESS zelf de afgelopen jaren heeft laten uitvoeren. Dit betreft evaluaties van de volgende producten: training reageren op discriminatie, training omgaan met extreme idealen, Islam kennisnetwerken, Oumnia Works, Regionale bijeenkomsten handreiking veilige moskee en het leernetwerk polarisatie. Uit de evaluaties wordt duidelijk dat de gebruikers alle geëvalueerde producten positief waarderen. Deelnemers ervaren de producten met name als nuttig en leerzaam vanwege de praktische insteek en dat het aansluit bij de behoeften. De betrokken trainers worden gewaardeerd om hun kwaliteiten en vaardigheden.

Gebruik producten en diensten volgens geïdentificeerde regionale stakeholders

De achttien personen die we naar aanleiding van het SMC-enquête nader hebben geïnterviewd, hebben we ook gevraagd of ze gebruik hebben gemaakt van producten en diensten van ESS. Dit was bij zes respondenten het geval. Zij hebben informatie benut uit door de ESS gepubliceerde stukken op de website of via social media, en/of hebben deelgenomen aan een workshop, training of netwerk. Deelname aan de (netwerk)bijeenkomsten ervoeren deze zes respondenten als interessant en behulpzaam. Daarbij geven ze aan dat de ESS-mensen deskundig en benaderbaar zijn. Deze reacties komen overeen met die uit onze enquête onder bestaande contacten van de ESS. Een deel van de achttien respondenten geeft overigens aan ook ondersteuning te krijgen vanuit andere partijen, zoals universiteiten, politie, NCTV, gemeenten, Verwey Jonker, Radaradvies, verschillende ministeries en LSE.

4.3.3 Samenvatting

De bevindingen met betrekking tot de ervaren kwaliteit van de ESS en haar leer- en ondersteuningsaanbod laten een positief beeld zijn. De kwaliteit van werken van de adviseurs wordt goed gewaardeerd, evenals de kwaliteit van de afzonderlijke producten en diensten.

4.4 Wat leveren de ESS-producten en diensten de gebruikers feitelijk op?

In deze paragraaf gaan we in op de vraag wat het gebruik van het leer- en ondersteuningsaanbod van de ESS de eindgebruikers feitelijk heeft opgeleverd. We doen dit door achtereenvolgens de bevindingen hierover te presenteren uit (1) onze enquête onder bestaande contacten van de ESS, (2) de gehouden interviews op product- en dienstniveau en (3) de door ons bestudeerde eigen productevaluaties van de ESS.

4.4.1 Uitkomsten enquête onder bestaande contacten

In onze enquête onder bestaande contacten hebben we de gebruikers van de zeven meest gebruikte producten en diensten van de ESS gevraagd naar wat dit hen heeft opgeleverd. De uitkomsten op deze vragen zijn hiernavolgend weergegeven.

We hebben ervoor gekozen om allereerst aan de hand van concrete producten en diensten de impact van de ESS te meten, omdat we zo het meest tastbaar kunnen maken welke impact er gerealiseerd is. De inzet van geschikte producten en diensten maakt niet voor niets een centraal onderdeel uit van de beleidstheorie achter de ESS. Het is verder belangrijk om te benadrukken dat het aantal respondenten dat een antwoord heeft gegeven op deze vragen statistisch gezien laag ligt. Desondanks geeft dit wel een beeld van de impact die de producten en diensten van de ESS hebben gehad op de eindgebruikers.

Waar relevant hebben we de open antwoorden van respondenten toegevoegd om kleur te geven aan de getallen. Ook hebben we een aantal respondenten gebeld om meer informatie te geven over de gegeven antwoorden. In de tekst wordt verwezen naar de nummers van voornoemde producten. Dit vergroot de leesbaarheid van het stuk.

De grootste opbrengst van de meest gebruikte ESS-producten en diensten is het opdoen van nieuwe kennis/inzichten en het ontwikkelen van nieuwe contacten

In de volgende tabel geven we weer wat de verschillende de ESS-producten voor de gebruikers hebben opgeleverd. Het is daarbij mogelijk dat een respondent meerdere antwoorden heeft aangekruist.

	1. Kennisnetwerken (n = 25)	2. RKNIG (n = 14)	3. Consultatie bij lokale maatschappelijke spanningen (n = 14)	4. Handreiking + workshop Veilige Moskee (n = 11)	5. Handreiking Inzicht in (de) polarisatie (n = 7)	6. Toolkit Evidence Based Werken ^B bij de preventie van radicalisering (n = 7)	7. Consultatie over preventie radicalisering en extremisme (n = 7)
Nieuwe kennis/inzichten	32%	46%	73%	36%	86%	78%	50%
Nieuwe contacten	27%	38%	13%	29%	14%	22%	40%
Toegang tot (nieuwe) netwerken binnen migrantengroepen	22%	8%	7%	14%	0%	0%	10%
Anders, namelijk	12%	8%	7%	14%	0%	0%	0%
Het heeft mij niets opgeleverd	7%	0%	0%	7%	0%	0%	0%

Tabel 8. Producten/diensten ESS: Wat leveren ze op?

In de tabel komt naar voren dat voor alle zeven ESS-producten geldt dat de factor nieuwe kennis/inzichten opdoen het meest genoemd wordt bij de vraag wat de producten opleveren. Met name bij producten 3, 5 en 6 is dit zeer duidelijk. Verder valt op dat het opdoen van nieuwe contacten bij alle zeven producten wordt genoemd als de tweede meest belangrijke factor. De twee meest genoemde factoren onderzoeken wij nader in de volgende paragraaf. Het verkrijgen van toegang tot nieuwe netwerken wordt niet bij alle producten benoemd en ervaren men zo lijkt het over het algemeen niet als heel belangrijk. Dit laatste is met name opvallend binnen de kennisnetwerken en het regionaal kennisnetwerk islamitische gemeenschappen (RKNIG). Aangezien het binnen deze producten draait om de toegang tot netwerken van migrantengroepen, lag het in de verwachting dat dit als belangrijker zou worden ervaren. Binnen de producten 1 en 2 wordt het belang van toegang tot nieuwe netwerken benoemd, maar met respectievelijk 22% en 8% is dit aandeel relatief laag.

Aan de respondenten die aangaven dat zij nieuwe kennis/inzichten of nieuwe contacten opdoen via de ESS hebben we verdiepende vragen gesteld over deze ontwikkelingen.

De respondenten geven aan dat zij met name met de nieuwe kennis en inzichten geholpen zijn bij het hoe om te gaan met en het voorkomen van maatschappelijke spanningen, polarisatie en/of radicalisering. Voor alle producten behalve product 5 en 6 is ook aangegeven dat de kennis/inzichten helpen in de opbouw van lokale netwerken binnen gemeenschappen.

Producten en diensten van de ESS leveren gebruikers vaak nieuwe handelingsperspectieven op

De respondenten die aangaven dat zij nieuwe kennis en inzichten opdoen door dit ESS-product, stelden we de vervolgvraag hoe hen dit helpt. De volgende tabel geeft weer hoe deze kennis en inzichten helpen bij het werk van de respondenten. Opvallend is dat de onderwerpen: 'nieuwe handelingsperspectieven', 'het helpen bij het oplossen van (praktische) problemen' en 'het beter begrijpen van het thema' bij alle zeven producten relatief vaak zijn genoemd. Onderwerpen die relatief weinig genoemd worden, zijn: 'de invloed op de eigen mening' en 'het helpen onderbouwen van een stelling'. Deze cijfers tonen aan dat de ESS, binnen deze zeven producten, de impact heeft die zij vooraf (en dus op basis van beleidstheorie) voor ogen had.

	Kennisnetwerken (n = 13)	RKNIG (n = 12)	Consultatie bij lokale maatschappelijke spanningen (n = 11)	Handreiking + workshop Veilige Moskee (n = 5)	Handreiking Inzicht in (de) polarisatie (n = 6)	Toolkit Evidence Based Werken ¹⁴ bij de preventie van radicalisering (n = 7)	Consultatie over preventie radicalisering en extreemrechts (n = 5)
Het heeft mij geholpen om één of meerdere beslissingen te nemen	9%	12%	24%	10%	0%	11%	12%
Het heeft mij geholpen om één of meerdere (praktische) problemen op te lossen	24%	15%	24%	30%	0%	11%	24%
Het heeft mij of collega's in het veld nieuwe handelingsperspectieven opgeleverd	12%	22%	20%	20%	36%	11%	12%
Het heeft mij geholpen om te werken op basis van wetenschappelijk bewijs	6%	5%	0%	0%	7%	21%	6%
Het heeft invloed op mijn mening gehad	6%	5%	0%	0%	0%	0%	12%
Het heeft mij geholpen om het thema beter te begrijpen	18%	20%	20%	30%	21%	16%	18%
Het heeft mij geholpen om anderen te overtuigen	9%	7%	4%	10%	21%	11%	6%
Het heeft mij geholpen om een stelling te onderbouwen.	6%	10%	4%	0%	14%	21%	6%
Het heeft mij uiteindelijk NIET geholpen in mijn werk	6%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Ik weet nog niet of het mij gaat helpen in mijn werk	3%	2%	4%	0%	0%	0%	6%
Anders, namelijk:	3%	2%	0%	0%	0%	0%	0%

Tabel 9. **wat hebben gebruikers aan producten/diensten van de ESS?**

14 De Toolkit Evidence Based Werken is een coproductie van de ESS, het Ministerie van SZW en de NCTV

Toegevoegde waarde van de ESS

We hebben in onze enquête aan de bestaande contacten van de ESS, voor de zeven producten en diensten die het meest gebruik zijn, ook gevraagd wat hierop de toegevoegde waarde van de ESS is. Dit levert het volgende beeld op.

	Kennisnetwerken (n = 25)	RKNIG (n = 14)	Consultatie bij lokale maatschappelijke spanningen (n = 14)	Handreiking + workshop Veilige Moskee (n = 11)	Handreiking Inzicht in (de)polarisatie (n = 7)	Toolkit Evidence Based Werken bij de preventie van radicalisering (n = 7)	Consultatie over preventie radicalisering en extreemrechts (n = 7)
Diversiteit aan disciplines/mensen die de ESS om tafel weet te krijgen	20%	21%	11%	0%	33%	14%	5%
Theoretische kennis van de ESS over de juiste thema's	16%	19%	28%	20%	42%	36%	32%
Praktijkkennis van de ESS over de juiste thema's	16%	24%	31%	20%	17%	29%	26%
De ESS is onderdeel van het Rijk	16%	10%	6%	7%	0%	14%	21%
Toegang van de ESS-adviseurs tot migrantennetwerken	13%	12%	14%	7%	0%	0%	11%
Het soort mensen dat bij de de ESS werkt	9%	7%	11%	0%	0%	7%	5%
Kan ik niet goed beoordelen	7%	5%	0%	27%	8%	0%	0%
Ik zie de meerwaarde van de ESS voor dit product niet	4%	0%	0%	7%	0%	0%	0%
Andere bijzonderheden in werkwijze/aanpak van de ESS, namelijk:	0%	2%	0%	13%	0%	0%	0%

Tabel 10. **Producten/diensten: wat is de toegevoegde waarde van de ESS?**

In de tabel is te zien dat 'kennis over de juiste thema's' (praktisch of theoretisch) bij alle zeven producten vaak genoemd wordt als de grootste toegevoegde waarde van (de adviseurs van) de ESS. Daarnaast valt op dat de respondenten er relatief minder waarde aan hechten dat de ESS onderdeel is van het Rijk. Bij het product 'Consultatie over preventie radicalisering en extreemrechts' valt op dat dit aandeel hoger ligt dan bij de andere producten. Nader onderzoek wijst uit dat de meeste respondenten voor dit product medewerkers van gemeenten zijn. Binnen gemeenten hecht men er meer waarde aan dat de ESS onderdeel is van het Rijk dan binnen de andere doelgroepen. Verder wordt de toegang van adviseurs tot migrantengroepen bij alle producten in mindere mate genoemd. De enquête-uitkomsten sluiten goed aan op het beeld uit de interviews dat veel door de ESS beoogde mechanismen van effect ook daadwerkelijk tot stand zijn gekomen.

Uit de andere enquête die is uitgezet onder door de 87 door SMC geïdentificeerde stakeholders blijkt dat respondenten die bekend zijn met de ESS vooral de kennis en expertise van de ESS als grootste toegevoegde waarde zien. Het landelijk bundelen van kennis en expertise op de thema's radicalisering en polarisatie biedt voor, met name professionals en gemeenten de mogelijkheid om van elkaar te leren zonder te zoeken naar de juiste partij met de juiste kennis.

4.4.2 Uitkomsten interviews op product- of dienstniveau

Impact van de ESS-producten/diensten is het vergroten van handelingsvaardigheid en het verbeteren van signaleren van maatschappelijke onrust

Naast de enquête onder bestaande contacten van de ESS, hebben ook onze interviews met gebruikers van het ondersteuningsaanbod van de ESS voldoende voorbeelden opgeleverd dat de ESS-producten/diensten voor hen impact hebben. In sommige interviews zijn hierover zeer specifieke voorbeelden gegeven van hoe het ondersteuningsaanbod van de ESS gebruikers helpt met het vergroten van handelingsvaardigheden. Zo helpt het sommige gebruikers meer bewust te zijn van de verschillende rollen en om makkelijker een overzicht te maken van belangrijke stakeholders (denkkader depolarisatie); om voorbereid een gesprek met de media aan te kunnen (communicatietraining); of om te weten hoe je en met wie je gesprekken uit het veld moet voeren (individuele begeleiding). Ook hebben we mooie voorbeelden gehoord hoe het denkkader depolarisatie leidinggevend kan helpen om de kennis op een hapklare manier over te brengen naar hun werknemers, die er vervolgens baat bij hebben.

Het depolarisatie-denkkader wordt vaak genoemd in relatie tot impact de ESS-producten/diensten

Bij voorbeelden van producten met impact worden vaak producten benoemd in relatie tot het depolarisatiedenken. Dit denkkader is breed toepasbaar en geeft gemeenten echt extra handelingsperspectief in relatie tot allerlei vormen van polarisatie. Veelgenoemd voorbeeld in dit verband is de inzet van dit denken in relatie tot de Zwarte Pieten-discussie. De ESS heeft (samen met Bart Brandsma) gemeenten geholpen bij het veilig organiseren van de sinterklaasoptocht. Dit is een tastbare uitkomst die het gemeenten heeft opgeleverd: een goed georganiseerde en veilig verlopen sinterklaasoptocht.

Kennisnetwerken leveren gemeenschappen niet altijd voldoende op

Belangrijk is verder dat uit interviews en de toekomstsessies met vertegenwoordigers van gemeenschappen uit de netwerken van de ESS blijkt dat participatie in deze netwerken de overheid tot nu toe het meest oplevert (signalering wat er speelt en hoe eventuele beleidsmaatregelen vallen). De door ons geïnterviewde vertegenwoordigers van gemeenschappen geven echter aan dat participatie in een ESS-netwerk de betrokken gemeenschappen zelf niet voldoende oplevert. In de toekomstsessie werd dit verduidelijkt door aan te geven dat men soms het gevoel heeft vooral te worden gehoord over specifieke (lokale) kwesties of incidenten. Daarbij hebben de respondenten uit gemeenschappen de ervaring dat hun netwerk niet structureel opgezet is, bijvoorbeeld met duidelijk afspraken over een frequentie van contact. Dit maakt dat men veelal niet weet waar men aan toe is. Dit versterkt volgens de respondenten vervolgens weer het gevoel dat een netwerk alleen op de radar komt wanneer er iets aan de hand is. De netwerken worden kortom niet structureel ingezet buiten incidenten om.

Overigens gaven de respondenten aan dat men het eigen doel bij deelname aan de netwerken eigenlijk al wel behaald heeft. Men beschikt door deelname aan het netwerk nu vaak over een breder en landelijk netwerk binnen de eigen gemeenschap. Voor het netwerk veilige moskeeën gaat het dan specifiek over contacten binnen andere moskeebesturen. Het doel van de ESS is om via de gemeenschappen informatie te verkrijgen voor het landelijke of lokale beleid, en om met deze informatie betrokken partijen nieuwe handelingsperspectieven te bieden. Dit levert de gemeenschappen echter zelf niet altijd iets op.

4.4.3 Inzichten door bestudeerde productevaluaties

Om zicht te krijgen op de impact van de ESS hebben we tot slot ook bestaande rapporten bestudeerd over de productevaluaties die men zelf de afgelopen jaren heeft laten uitvoeren. Dit betreft evaluaties van de volgende producten: 'training reageren op discriminatie', 'training omgaan met extreme idealen', 'Islam kennisnetwerken', 'Oumnia Works', 'Regionale bijeenkomsten handreiking veilige moskee' en 'leernetwerk polarisatie'. Het algehele beeld uit de evaluatierapporten is dat deelname aan de geëvalueerde activiteiten de deelnemers een vergroot bewustzijn en kennis over het onderwerp en nieuwe handelingsvaardigheden oplevert. Op één product na geven de evaluaties voldoende aanwijzingen dat deelnemers hun gedrag veranderen of dit in de toekomst verwachten te doen.

Daadwerkelijke gedragsverandering is vaak nog niet meetbaar omdat de evaluatie kort na deelname plaatsvond, en situaties om nieuwe handelingsvaardigheden toe te passen zich nog niet hadden voorgedaan. Een opvallende uitkomst is dat deelnemers aan Oumnia works de inzichten die zij hebben opgedaan in de thuissituatie proberen toe te passen en dat zij deze buiten de trainingsgroep met anderen in hun omgeving hebben gedeeld. Hiermee wordt de kennis verspreid buiten de directe deelnemers om; een randvoorwaarde voor structurele en brede maatschappelijke impact.

4.4.4 Samenvatting

We hebben op basis van drie bronnen gekeken naar wat het gebruik van het leer- en ondersteuningsaanbod van de ESS de gebruikers op lokaal niveau heeft opgeleverd. Dit levert een consistent beeld op. Gebruikers geven aan dat het gebruik van het leer- en ondersteuningsaanbod van de ESS hen met name nieuwe kennis/inzichten heeft opgeleverd en nieuwe contacten. De gebruikers geven aan hiermee geholpen te zijn omdat het hen handelingsvaardigheden geeft over hoe om te gaan met en het voorkomen van maatschappelijke spanningen, polarisatie en/of radicalisering. Belangrijk is verder dat volgens de gebruikers in de dienst 'kennis over de juiste thema's' de toegevoegde waarde van (de adviseurs van) de ESS ligt.

4.5 Vroegtijdige signalering van maatschappelijke onrust

De ESS is ook ingesteld op het verbeteren van het (vroegtijdig) signaleren om zo escalatie van maatschappelijke onrust te voorkomen (te de-escaleren). De intentie was dat de ESS hiervoor de informatiepositie en netwerken van het Rijk en gemeenten zou versterken om maatschappelijke spanningen en radicalisering te voorkomen. In deze paragraaf verdiepen we ons in hoe men lokaal en landelijk aankijkt tegen de signaleringsfunctie van ESS.

Ervaringen met signaleringsfunctie op landelijk niveau

In hoofdstuk 3 hebben we al aangegeven dat uit de interviews blijkt dat het de ESS nog onvoldoende lukt om kennis van 'de straat' over te brengen naar de beleidsteams binnen de directie S&I en de NCTV. Het is natuurlijk wel gebeurd. In hetzelfde hoofdstuk beschreven we al dat de ESS in de jaren 2015-2018 bijvoorbeeld vertegenwoordigd is in bijna alle interdepartementale overleggen over kamerbrieven over de aanpak van het uiterste spectrum van salafisme (salafijihadisme). Zo blijkt dat de ESS in die tijd de ook meer actief signalen uit de praktijk doorspeelde aan beleidsmedewerkers van de NCTV, dan nu het geval is. Als verklaring geeft men aan dat de ernst van de problematiek van uitreizigers is afgenomen.

Signalering vindt nu zeker nog plaats richting de beleidsmedewerkers van de afdeling Weerbare Samenleving van de directie S&I. We hebben met de coördinatoren van deze afdeling daarom een apart interview gehouden, omdat men van alle afdelingen van deze directie S&I het meest intensief samenwerkt met de ESS. In dit interview is aangegeven dat de signalen die de ESS-adviseurs afgeven erg waardevol zijn. De ESS is altijd goed in staat om een nuance aan te brengen waar nodig, door ook het perspectief vanuit de gemeenschappen te belichten. Hoewel het netwerk van de ESS niet altijd compleet landelijk dekkend is voor specifieke casuïstiek, heeft hun kennis wel grote meerwaarde voor de afdeling Weerbare Samenleving. De ESS beschikt in casuïstiek over een hoop kennis waar de beleidsmedewerkers zelf niet voldoende van afweten. Een voorbeeld is de casus Roermond over buitenlandse financiering aangevraagd door een moskee. Mede door de inzet van de ESS-adviseurs zijn de gemeente en het moskeebestuur uiteindelijk tot elkaar gekomen, en zijn ze daarnaast later zelfs juist goed samen gaan werken in coronatijd.

Volgens de respondenten van de afdeling Weerbare Samenleving is de samenwerking en het gesprek daar goed op gang gekomen, wat zonder inbreng van de ESS niet mogelijk was geweest. In hetzelfde gesprek kwam echter ook kritiek naar voren over hoe de ESS-adviseurs de signalering aan hun afdeling vormgeeft. Men geeft aan dat de signalen nogal eens een casuïstisch karakter hebben. Men mist een meer overstijgende blik van de ESS, met trendanalyses en voorspellingen op het gebied van sociale stabiliteit.

Hoewel de ESS een hoop nuttige signalen oppikt vanuit de lokale praktijk en het landelijk beleid ondersteunt waar nodig, blijkt uit het interview met Weerbare Samenleving ook dat dit niet altijd voldoende is. Zo gaf men aan dat de ESS wel twaalf netwerken heeft opgebouwd, maar dat deze toch niet altijd goed inzetbaar zijn om op landelijk niveau beleid te ontwikkelen. Het volgende voorbeeld voor wat betreft het thema van ongewenste dubbele nationaliteit illustreert dit. Er moesten voor de beleidsontwikkeling op dit onderwerp snel klankbordgroepen worden gevormd. De gedachte was dat de ESS hiervoor haar netwerken zou kunnen inzetten. In de praktijk moesten er echter een hoop slagen gemaakt worden voordat er door de ESS een goede match gemaakt was. De beleidsmedewerkers willen in zo'n geval sneller kunnen schakelen, en kunnen reflecteren op wat voor tekorten er nog zijn in de netwerken.

Een ander voorbeeld is het ontbreken van een apart netwerk bij de ESS binnen de Marokkaanse gemeenschap. Het gaat hier om een grote migrantengroep waar beleidsmatig en in de politiek veel aandacht voor is. Men vindt het dan ook een gemis dat de ESS dit netwerk tot nu toe niet heeft opgebouwd. De ESS maakt tot nu toe zelf de keuzes welke netwerken zij opbouwt en onderhoudt, zonder de opdrachtgevers daarin te betrekken.

In het interview met de afdeling Weerbare samenleving zijn suggesties gedaan over hoe de ESS de signaleringsfunctie zou kunnen professionaliseren. Zo geeft de ESS wel signalen door, maar in de praktijk voornamelijk tijdens overleggen, en niet in structurele gerapporteerde trendrapportages. Volgens de respondenten kan de schrijfvaardigheid van de ESS-adviseurs nog wel worden verbeterd. De meeste adviseurs zijn nu geworven op andere competenties dan hun schrijfvaardigheden. Dit zien we terug in het Addendum Organisatie & Formaterapport uit 2016 met voor (senior)adviseurs voornamelijk competenties als 'innovatief handelen' en 'netwerkkracht'.

De respondenten van weerbare samenleving hadden tot slot nog een meer algemene opmerking over hoe de signaleringsfunctie te versterken. Nu is het voor de beleidsmedewerkers niet altijd duidelijk welke activiteiten de ESS onderneemt en wat er precies gebeurt, voor wie, met welk doel, et cetera. Om er vanuit andere beleidsafdelingen achter te komen of het nuttig is om de contacten met de ESS te versterken, is dit inzicht wel nodig. Alleen dan kunnen beleidsmedewerkers ook zelf beoordelen of ze via de ESS mogelijk beleidsmatige interessante informatie kunnen verzamelen. Brede kennisdeling over wat de ESS wel en niet doet, kan de signaleringsfunctie met andere woorden ook versterken.

Ervaringen met signaleringsfunctie op lokaal niveau

In paragraaf 3.2 beschreven we bij onze uitwerking van het door de ESS in de evaluatieperiode neergezette leer- en ondersteuningsaanbod uitgebreid hoe men de signaleringsfunctie lokaal heeft geïnitieerd. Het beeld is dat gemeenten de ESS goed hebben weten te vinden voor consultatie over concrete of dreigende maatschappelijke spanningen op lokaal niveau, zeker in de periode 2015-2018. Dit vanuit het perspectief dat de ESS door haar toegang tot migrantengemeenschappen bruikbare signalen zou kunnen aanleveren. We herhalen hier dat er in de interviews voorbeelden genoemd zijn van lokale consultatie rondom de uitreizigersproblematiek (vooral in de periode 2015-2018), de intocht van Sinterklaas, de Black Lives Matter (BLM), spanningen rondom lokale moskeeën en vermoedens van ongewenste buitenlandse financiering (OBI).

De beelden uit de interviews en de enquête zijn positief over wat dit soort advisering door de ESS bij lokale maatschappelijke spanning de betrokken oplevert. We herhalen hier alleen wat op dit punt uit de enquête onder bestaande contacten blijkt. 69% van de respondenten die zich over deze lokale advisering heeft uitgelaten, vindt de kwaliteit ervan goed. Het heeft hen in 73% van de gevallen nieuwe kennis en inzichten opgeleverd, waardoor men geholpen was één of meerdere beslissingen te nemen, om één of meerdere (praktische) problemen op te lossen. Het heeft betrokkenen in het veld nieuwe handelingsperspectieven opgeleverd.

Eén van de geïnterviewde burgermeesters gaf een helder voorbeeld over wat consultatie van de ESS de eigen gemeente heeft opgeleverd. Men nam contact op met de adviseurs van de ESS om escalatie van maatschappelijke onrust rondom de landelijke intocht van sinterklaas te voorkomen vanwege de ‘zwarte pietten-discussie’. De adviseurs gaven informatie over het denkkader rondom (de)polarisatie aan de gemeente en andere betrokken stakeholders. Dit heeft in de beleving van de burgemeester de betrokkenen lokaal echt anders doen denken en handelen, en dit heeft zeker geholpen om maatschappelijke onrust rondom de intocht te voorkomen.

De ESS-kennis komt vaker in lokale beleidsdocumenten terug, dan in landelijke

Om de signaleringsfunctie van de ESS richting beleid ook feitelijk vast te stellen, hebben we voor de Tweede Kamer en voor de gemeenteraad van dertig door de ESS geselecteerde gemeenten een analyse uitgevoerd op het informatiesysteem voor Kamer-versus raadsstukken. We hebben in deze systemen gezocht op de zoekterm ESS en Expertise-unit Sociale Stabiliteit. Uit de systemen wordt duidelijk dat de ESS-kennis vaker lokaal (door gemeenten) dan landelijk herleidbaar wordt opgepakt. In de informatiesystemen van de Tweede Kamer is de ESS tussen 2014 en 2020 zestig keer benoemd. Dit betreft voor het merendeel het noemen van de ESS in het stellen of beantwoorden van Kamervragen en voortgangsrapportages met betrekking tot preventie van radicalisering.

Daarnaast wordt de ESS vaak genoemd zodra de discussie over jihadisme oplaait. Voorbeelden hiervan zijn de aanslagen in Brussel Zaventem, de aanslagen op Duitse waterpijpcafés en het geweld tegen moskeeën in Nederland. Met betrekking tot het landelijk gebruik van de door de ESS aangedragen informatie is het belangrijk te wijzen op het feit dat vanwege de relatieve heimelijkheid van deze informatie en de bescherming van persoonsgegevens, er in Kamerbrieven slechts inzicht gegeven kan worden in de aard van de taken van de ESS, en niet in het daadwerkelijke gebruik van de kennis van de ESS en vaak zelfs niet in het type kennis dat de ESS bezit (kan overbrengen).

4.6 Resultaat van inzet van de ESS op evidence-based werken

In deze evaluatie is ons ook de vraag gesteld of en in hoeverre de ESS evidence-based werken beter mogelijk heeft gemaakt. We sluiten dit hoofdstuk daarom af met de informatie die we hierover hebben verzameld.

De inzet van de ESS op evidence-based werken over de evaluatieperiode is het meest tastbaar geworden in het laten ontwikkelen van een Toolkit Evidence Based Werken in het kader van de preventie van radicalisering. Deze toolkit is interactief raadpleegbaar via de website van de ESS¹⁵. Deze toolkit biedt volgens de tekst op de website kennis, geleerde lessen, handige checklists en formats om de interventies om radicalisering tegen te gaan te evalueren. Om het gebruik van de toolkit te bevorderen heeft de ESS ook informatiemateriaal en een video over het gebruik ontwikkeld, en zijn er introductiebijeenkomsten gehouden.

Om inzicht te krijgen in het gebruik en de ervaren kwaliteit van de toolkit, hebben we allereerst interviews gehouden met gebruikers ervan. In deze interviews hebben gebruikers aangegeven dat men de toolkit vooral gebruikt bij het evalueren van interventies. De toolkit maakt het daarnaast volgens de respondenten ook makkelijker om een nieuw plan te beoordelen: het geeft een soort checklist waardoor je niet alleen op eigen gevoel en ervaring hoeft te varen. Ook maakt het de doelstellingen SMART en helpt het bij een wetenschappelijke onderbouwing van waarom een interventie werkt. Het helpt daarnaast ook om scherpe conclusies uit een evaluatie te krijgen, bijvoorbeeld over waarom een bepaalde doelgroep of interventie wel of niet werkt.

Een van de respondenten die we over de toolkit interviewde, gaf aan dat de eigen gemeente, alle goede bedoelingen ten spijt, na de introductiebijeenkomst van de ESS het instrument niet actief is gaan gebruiken. Het is een omvangrijk instrument wat enige inspanning vereist om te gebruiken. De presentatie was daarbij volgens de respondent ook ietwat abstract: de respondent gaf mee dat dit concreter zou kunnen. Ook het meegegeven gevoel over het gebruiksgemak (het gevoel dat het veel tijd of energie kost om mee bezig te gaan) was nog niet optimaal.

15 www.socialestabiliteit.nl/si-toolkit

Onze enquête onder bestaande contacten van de ESS levert ook inzichten op over de wenselijkheid van kennis over evidence-based werken en het gebruik van de toolkit. Voor wat betreft het eerste hebben we respondenten die aangaven behoefte te hebben aan landelijk leer- en ondersteuningsaanbod rondom sociale stabiliteit, gevraagd waar ze dan concreet behoefte aan hadden. Op deze vraag gaf 59% van de respondenten aan dat men behoefte heeft aan 'inzichten in welke aanpakken echt werken (bijvoorbeeld voor evidence-based werken)'. Dit aandeel is binnen alle verschillende doelgroepen (gemeenten, professionals, gemeenschappen) van de ESS vergelijkbaar. Daarnaast zijn in de enquête ook expliciet vragen voorgelegd aan gebruikers van de toolkit. Hieruit wordt duidelijk dat de Toolkit Evidence Based Werken hen vooral kennis/inzichten en nieuwe contacten heeft opgeleverd. Over de impact van het product geeft men aan dat het hen vooral heeft geholpen om te werken op basis van wetenschappelijk bewijs en om stellingen beter te onderbouwen.

De ESS heeft ons ook webstatistieken aangeleverd over hoe vaak de website-pagina's over de toolkit zijn geraadpleegd. Deze informatie valt echter lastig te interpreteren. Uit de statistieken blijkt dat per maand ongeveer zestig tot zeventig formats worden gedownload. Ook zijn er ongeveer 1000 tot 1500 unieke bezoekers per maand van de bewuste websitepagina's. Onduidelijk is of dit is opgeteld per pagina of dat dit een algeheel beeld geeft van het gebruik van de toolkit. Daarnaast geven de webstatistieken geen exacte aantallen op jaarbasis, maar alleen per maand of in grafieken, wat het lastig af te lezen maakt. Uit de statistieken wordt vooral duidelijk dat het gebruik per maand fluctueert. Dit maakt het lastig een algemene indruk te geven van het gebruik van de Toolkit.

Uit door ons bestudeerde documenten blijkt overigens ook dat de ESS (en de bredere directie S&I) zelf bezig is de methode van evidence-based werken te implementeren.

HOOFDSTUK 5

Onze verklaringen voor de impact die de ESS bewerkstelligt

In het vorige hoofdstuk hebben we uiteengezet wat het gebruik van het leer- en ondersteuningsaanbod van de ESS de gebruikers landelijk en vooral lokaal niveau heeft opgeleverd. Dit levert overwegend een positief beeld op. Het gebruik van producten en diensten levert betrokkenen vaak nieuwe kennis en inzichten op, dat hen veelal geholpen heeft aan extra handelingsvaardigheden over hoe maatschappelijke spanningen, polarisatie en/of radicalisering te voorkomen of er mee om te gaan (de-escalatie). Met dit resultaat kan volgens ons gesteld worden dat het ook aannemelijk is dat het leer- en ondersteuningsaanbod van de ESS maatschappelijke impact oplevert. In het vervolg van deze paragraaf beschrijven we onze analyse over wat deze impact van de ESS verklaart.

5.1 Impactversterkende en impactverzwakkende kenmerken

Voor het vinden van verklaringen voor de impact die de ESS heeft gerealiseerd, hebben we de onderzoekbevindingen geanalyseerd op impactversterkende en impactverzwakkende kenmerken. We maken hierbij onderscheid tussen factoren die binnen de invloedssfeer van de ESS (mechanismen van effect) en buiten de invloedssfeer (contextfactoren) liggen. Het resultaat van deze analyse hebben we in de volgende 'mechanisme-krant' opgenomen. De inhoud ervan is in de toekomstsessies met gemeenten, gemeenschappen en professionals besproken. Deels met de vraag of men het geschetste beeld herkent (dat bleek het geval), en deels met de vraag welke impactversterkende maatregelen de ESS voor de toekomst zou kunnen nemen. Voor elk van de vier categorieën is namelijk een ander handelingsperspectief van toepassing. Van impactversterkende contextfactoren (linksboven) en mechanismen van effect (rechtsboven) kan de ESS en Platform JEP respectievelijk gebruik maken of juist sturen en activeren. De ESS en Platform JEP moeten zich bewust zijn van de impactverzwakkende contextfactoren (linksonder) en hierop anticiperen, en impactverzwakkende mechanismen van effect (rechtsonder) zoveel mogelijk voorkomen.

Impactversterkende mechanismen en contextfactoren

We zien factoren die positief bijdragen aan de door de ESS gerealiseerde impact, en waarvan het aannemelijk is dat deze op termijn bijdragen aan de beoogde outcome. Ten eerste is er blijvend maatschappelijke aandacht voor de thema's polarisatie, extremisme, radicalisering. Daarnaast blijkt dat gemeenten en gebruikers van producten daadwerkelijk in hun eigen omgeving nieuwe kennis en inzicht toepassen of delen met anderen. Dit laatste ondersteunt de ESS door te focussen op het ontwikkelen van praktijkgerichte producten, waarmee kennis en handelingsvaardigheden vergroot worden. De ESS-adviseurs zijn deskundig, benaderbaar, hebben toegang tot migrantengroepen en kunnen de juiste partijen aan tafel krijgen.

Figuur 3. De ESS-mechanismekwadrant

Impactverzwakkende mechanismen en contextfactoren

We zien echter ook dat respondenten van mening zijn dat de ESS zich breder moet richten op polarisatie in het algemeen in de samenleving, en dat de signaleringsfunctie richting het Rijk beperkt is. Daarnaast wordt het als risicovol gezien dat de ESS voor bepaalde onderwerpen, zoals het denkkader polarisatie, sterk afhankelijk is van externe adviseurs. Ook geven zij aan dat netwerken voor hun voortbestaan sterk afhankelijk zijn van de adviseurs van de ESS. Daarnaast hebben COVID19-maatregelen het werk in het veld bemoeilijkt, en is er te weinig tijd en capaciteit bij de doelgroep om gebruik te maken van producten of met thema's aan de slag te gaan.

Vooraf bedachte mechanismen van effect doen zich voor in de praktijk

In onze reconstructie van de beleidstheorie (zie paragraaf 2.2) hebben we negen vooraf bedachte mechanismen van effect benoemd waarmee de ESS impact zou moeten realiseren. Bij mechanismen van effect gaat het om vooraf bewust gekozen kenmerken in de opzet of de werkwijze van de ESS. Uit het hiervoor gegeven mechanismekwadrant blijkt de dat de meeste vooraf bedachte mechanismen van effect zich in de praktijk ook zo hebben voorgedaan, en als toegevoegde waarde van de ESS worden benoemd. De interviews met gebruikers van het ondersteuningsaanbod bevestigen dat.

Het verbinden van lokale praktijkkennis met (landelijke) beleidsmakers en het flexibel kunnen inspelen op nieuwe thema's en netwerken, zijn vooraf voor de ESS benoemde mechanismen van effect die in de praktijk juist niet (voldoende) tot stand zijn gekomen. Bij het laatst genoemde mechanisme speelt mee dat de ESS zich hoofdzakelijk beperkt tot thema's met een migratie-perspectief. Verder is de ESS in het realiseren van impact afhankelijk van welke kennisnetwerken ze heeft opgebouwd, en zijn de contacten van de ESS in migrantengemeenschappen niet in heel Nederland even goed. Ook speelt het de ESS in sommige netwerken parten dat deze vergrijzen, en dat jongeren (vaak van een andere generatie en daarmee andere doelgroep) uit de betrokken migrantengroepen minder deel uitmaken van het bestaande netwerk. Een ander vooraf bedacht mechanisme dat onvoldoende van de grond komt, is dat de ESS in staat is de kennis die ze opdoet in de netwerken te vertalen naar een signalerend vermogen en beleidsvermogen voor overheden en samenwerkingspartners van de ESS.

Er zijn door respondenten verder ook succesvolle kenmerken van het werken van de ESS benoemd die wij vooraf niet als werkend mechanismen in de beleidstheorie hadden opgenomen. Het gaat dan om: (1) de adviseurs zijn zeer goed benaderbaar. Er zijn lage drempels om hulp/kennis van de ESS in te schakelen. (2) Partijen zien het vaak als voordeel dat de ESS onderdeel is van het Rijk. Men heeft het idee dat hierdoor hun problemen makkelijker een weg vinden naar landelijk beleid. (3) de ESS-adviseurs verrassen lokale partijen door bij bijeenkomsten ook de meer unusual suspects om tafel te krijgen. De ESS-ers weten ontzettend goed hoe de migrantengroepen in elkaar zitten. Ze hebben de kennis wie met wie in gesprek zou moeten en wie waar belang bij hebben. De juiste mensen kennen en om tafel krijgen is heel vaak genoemd als een toegevoegde waarde. Het levert namelijk een andere discussie op in de aanpak van vraagstukken en geeft daarmee vaak ook zicht op andere handelingsperspectieven.

5.2 Welke context heeft volgens ons de werking van de ESS beïnvloedt?

Kleine gemeenten hebben beperkte capaciteit en aanbod is veelal versnipperd.

Kleinere gemeenten zijn door hun vaak beperkte capaciteit om veiligheidsvraagstukken aan te pakken ontvankelijk voor hulp van buiten, van landelijke spelers. Probleem is echter wel dat gemeenten te maken hebben met een getrechterd aanbod vanuit verschillende partijen/departementen, vaak gekoppeld aan verschillende en tijdelijke geldstromen. Dit geeft een overkill en een versnipperd aanbod (bijvoorbeeld een gescheiden ondersteuningsaanbod op de bestrijding van radicalisering en op de bestrijding van ondermijning), terwijl gemeenten vraagstukken vaak liever in samenhang oppakken.

COVID-19 heeft gevolgen voor werkwijze ESS-adviseurs.

De beperkende maatregelen in het kader van de coronapandemie hebben tot gevolg gehad dat ook de ESS-adviseurs sinds maart 2020 niet hebben kunnen werken zoals ze zouden willen. Vooral het intensief onderhouden van contacten met gemeenschappen is hierdoor bemoeilijkt en veel trainingsaanbod is niet aangeboden (of is digitaal gegeven). Deze noodgedwongen aanpassing in de werkwijze zal volgens de ESS-adviseurs invloed hebben op hun werk.

De oprichting van de ESS was initieel onderdeel van een set aan maatregelen om de Nederlandse veiligheidsketen te versterken en zo de nationale veiligheidsdreiging (van terrorisme) te mitigeren. Het veiligheidskader kan op gespannen voet staan met maatschappelijke doelstellingen (polarisatie, mitigeren sociale spanningen).

De insteek (en bedoeling) van de voor de ESS beoogde inzet op zachte, preventieve maatregelen waren volgens ons voornamelijk bedoeld om de Nederlandse veiligheid te vergroten, en niet zozeer om sociaal-maatschappelijke doelstellingen als het tegengaan van polarisering te realiseren. Dit ondanks het feit dat preventieve maatregelen wel een sociaal-maatschappelijk karakter hebben, of een specifiek type maatschappelijke hulpverlening beogen. Dat scheidt een ambigue beeld over het primaire domein waarbinnen de ESS opereert: is de ESS op aarde om de nationale en/of lokale veiligheid te dienen of om maatschappelijke effecten te sorteren? ¹⁶ In de casus van de ESS richt deze kritiek zich op de beleving van sommige geïnterviewden dat de ESS zich vooral gericht heeft op (informatievergaring voor) het tegengaan van uitreizigers door grip te krijgen op de specifieke (migranten)gemeenschappen waar uitreizigers zich zouden kunnen bevinden. En daardoor minder op het tegengaan van de spanningen tussen migrantengemeenschappen. Deze kritiek biedt ons een venster om naar het functioneren van de ESS te kijken: is het handelen van de ESS vooral ingegeven geweest vanuit het veiligheidsdenken of ook vanuit de wens om op langere termijn aan de slag te gaan met de bredere maatschappelijke doelstellingen (bijvoorbeeld de spanning tussen specifieke Koerdische en Turkse gemeenschappen mitigeren)? Ons beeld is dat het risico van veiligheidsdreigingen tot nu toe een leidend motief is geweest in het vormgeven van de activiteiten en netwerken van de ESS. Met andere woorden: de ESS richtte de aandacht op maatschappelijke incidenten waar een mogelijke veiligheidsdreiging uit zou kunnen voortvloeien.

¹⁶ Critici noemen dit ook wel 'securitization of assistance' en bedoelen daarmee dat maatschappelijke activiteiten die bedoeld zijn om een nationale veiligheidsdreiging te mitigeren niet volledig 'zuiver' zijn in hun doelstelling.

DEEL B

Evaluatiebevindingen

JEP

HOOFDSTUK 6

Platform JEP in opzet

In dit hoofdstuk beschrijven we de aanleiding tot oprichting van Platform JEP en de beleidstheorie die eraan ten grondslag ligt.

6.1 Aanleiding tot oprichting van Platform JEP

Extremisme en polarisatie zijn niet alleen thema's die een bedreiging vormen voor de veiligheid in Nederland. De praktijk leert dat deze thema's families en gemeenschappen ontwrichten en grote impact (kunnen) hebben op de identiteitsontwikkeling van jongeren en kinderen. Rondom de oprichting van Platform JEP lag de grote prioriteit dan ook op het voorkomen van extremisme en polarisatie. In het beleidsdenken was destijds verder duidelijk dat voor dit soort preventie de inzet van professionals hard nodig is en niet alleen in het veiligheidsdomein. Als het om preventie onder jeugdigen gaat, werd de inzet van professionals uit het jeugddomein inclusief het onderwijs als cruciaal geacht: leraren, jongerenwerkers, opbouwwerkers, hulpverleners, schoolartsen en hulpverleners in de geestelijke gezondheidszorg. Dit was ook aan de orde bij de aanpak van extremisme en maatschappelijke spanningen binnen het Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme uit 2015 (zie ook hoofdstuk 2). In dit actieprogramma gaat het, naast het verminderen van risico's door professionals in het veiligheidsdomein, ook om een stevige preventieve inzet in wijken, deskundigheidsbevordering van lokale professionals en partners en hulp bij het vormgeven van interventies in gezinnen, op scholen en in de buurt.

Het is tegen deze achtergrond dat Naima Azough op verzoek van minister Bussemaker van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en staatssecretaris Van Rijn van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport onderzoek heeft gedaan naar hoe specifiek professionals in het jeugddomein met de preventie van extremisme en de bevordering van sociale cohesie omgaan en welke ondersteuning zij daarbij nodig hebben. In mei 2017 heeft de speciaal rapporteur in het rapport Weerbare jongeren, weerbare professionals verslag gedaan van haar onderzoeksbevindingen. Het rapport maakte onder andere duidelijk dat medewerkers in het jeugddomein professionele eenzaamheid ervaren, dat bestuurders en beslissers nog onvoldoende hun rol pakken bij de preventieve aanpak en dat de samenwerking in het jeugddomein met het onderwijs en met het veiligheidsdomein verbeterd kan worden. In relatie tot de bevinding over de professionele eenzaamheid van jeugdprofessionals bevat het rapport de concrete aanbeveling dat de rijksoverheid zou moeten zorgen voor een vraagbaak en vindplek van kennis, kundigheid en interventies voor werkenden in het sociaal domein, zoals er voor de onderwijssector Stichting School & Veiligheid (SSV) is. Met een duidelijk overzicht in het ondersteuningsaanbod en wie wat doet, zodat voor jeugdprofessionals duidelijk is waar zij met vragen naartoe kunnen. Met de formele lancering in februari 2018 van Platform JEP voor professionals

in het jeugddomein heeft de minister van VWS deze aanbeveling opgepakt. Op 1 september 2017 was Platform JEP al low-profile van start gegaan.

6.2 De met Platform JEP beoogde doelen en outcome

In deze paragraaf beschrijven we onze reconstructie van de beleidstheorie achter Platform JEP. De beleidstheorie is het ‘verhaal’ vooraf van de beleidsmakers over de manier waarop het beleid (hier Platform JEP) tot de beoogde outcome zou moeten leiden. De gereconstrueerde beleidstheorie achter Platform JEP hebben we in ons onderzoek gebruikt als analysekader. De focus van het onderzoek ligt op de relatie tussen de output en de impact en randvoorwaarden waarbinnen Platform JEP functioneert. Deze evaluatie is niet gericht om de doelmatigheid van Platform JEP te evalueren.

Zoals hiervoor al beschreven, is Platform JEP primair opgezet met als uiteindelijke doelen om professionele eenzaamheid te verminderen en de weerbaarheid bij professionals in het werk rond de thema’s radicalisering, sociale samenhang en het tegengaan van extreme gedragingen, te vergroten. Dit zijn de zogeheten distale doelen. Dit zijn doelen die niet direct door Platform JEP te beïnvloeden zijn, maar de activiteiten die Platform JEP uitvoert, zouden hier wel aan moeten bijdragen.

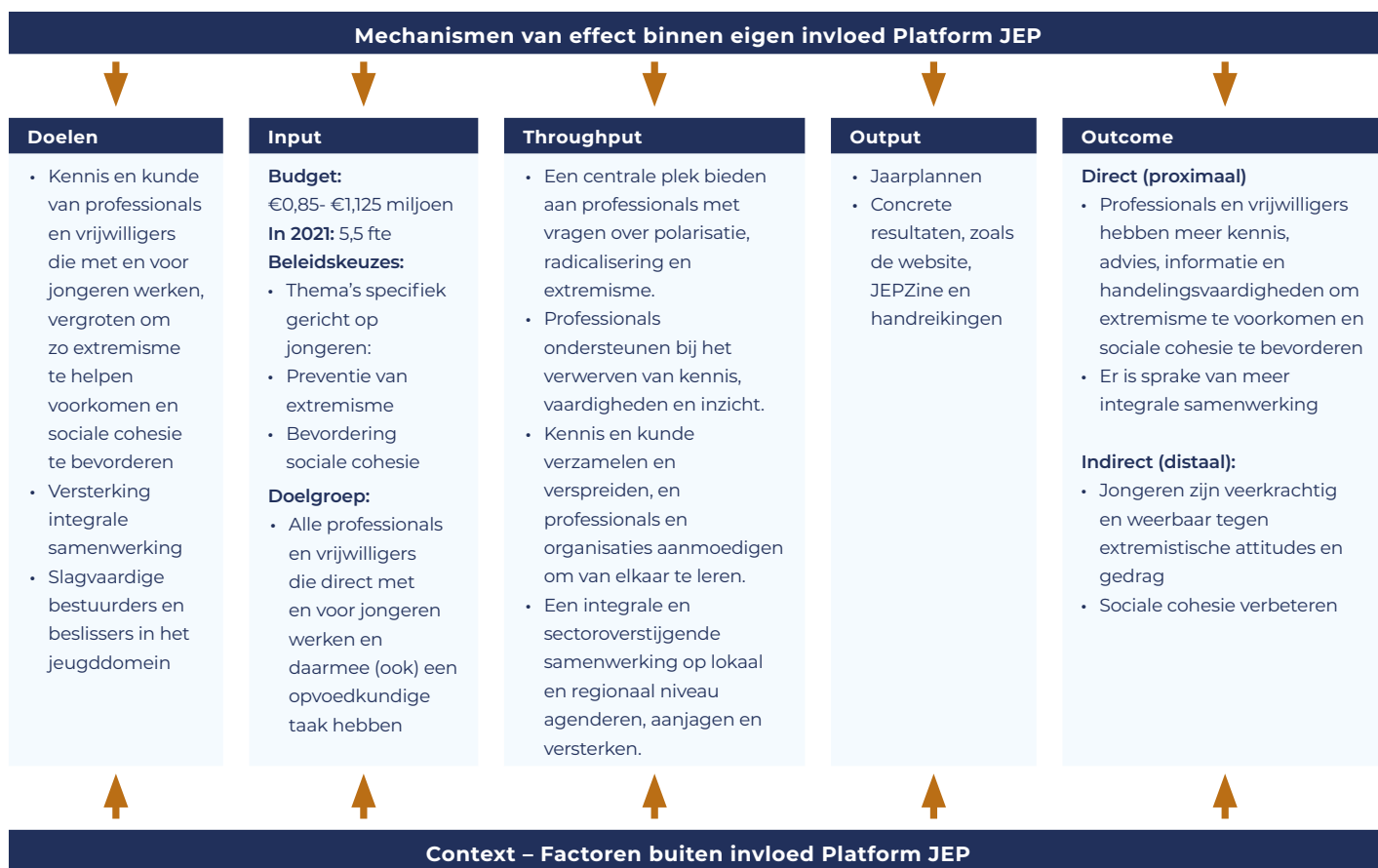
Om aan deze distale doelen bij te dragen, heeft Platform JEP proximale doelen, waarmee Platform JEP professionals en vrijwilligers die met en voor jongeren werken en die vragen hebben rondom polarisatie, radicalisering en extremisme, ondersteunt in hun aanpak rondom het voorkomen van extremisme en het verbeteren van sociale cohesie. Platform JEP heeft drie proximale doelen:

1. **Kennis en kunde professionals:** Professionals en vrijwilligers beschikken over meer bewustzijn, kennis en vaardigheden om effectief aan vraagstukken rond preventie van radicalisering en vergroten sociale samenhangpolarisatie te werken. Platform JEP biedt een centrale plek waar zij terecht kunnen met vragen rond deze thema’s
2. **Versterking integrale samenwerking:** Binnen het sociale domein wordt effectiever samengewerkt. Vanuit die effectievere samenwerking is het sociale domein een sterkere partner in de samenwerking met het veiligheidsdomein.
3. **Slagvaardige bestuurders en beslissers:** Bestuurders en beslissers in het jeugddomein zijn zich bewust van de urgentie, verantwoordelijkheid, rollen en taken die ze kunnen hebben bij de preventie van radicalisering en stimuleren van sociale samenhang en handelen hiernaar.

6.3 Beleidstheorie achter Platform JEP samengevat

Door middel van het bestuderen van documenten is de beleidstheorie achter Platform JEP gereconstrueerd. Dit is de manier waarop vooraf bedacht is dat Platform JEP zou gaan werken om de beoogde doelen te bereiken. Voor de reconstructie van de beleidstheorie zijn daarnaast de belangrijkste beoogde mechanismen van effect geïnventariseerd: wat was vooraf bedacht over manier waarop Platform JEP met het eigen handelen de beoogde outcome zou realiseren. Mechanismen van effect liggen dus binnen de eigen invloed van Platform JEP. Dit geldt niet voor de zogenaamde contextfactoren. Dit zijn ontwikkelingen (bijvoorbeeld gedrag van andere actoren) die niet direct door Platform JEP bepaalt worden. Vooraf is bedacht dat bepaalde contextfactoren nodig zijn om Platform JEP in staat te stellen haar outcome te realiseren.

Zoals we voor de ESS ook hebben gedaan, geven we hieronder de mechanismen van effect en de noodzakelijke contextuele factoren van Platform JEP weer.

Figuur 4. **Beleidsstheorie Platform JEP**

De belangrijkste vooraf beoogde mechanismes van effect

1. Platform JEP bedient de juiste doelgroepen.
2. Platform JEP weet langs de juiste lijnen ondersteuningsaanbod te realiseren voor professionals en vrijwilligers die binnen het sociaal domein met kinderen en jongeren werken en daarmee een opvoedkundige taak hebben.
3. Het ondersteuningsaanbod van Platform JEP is aanvullend op wat er al bestaat aan kennis en expertise in de jeugdsector.
4. Professionals en vrijwilligers die binnen het sociaal domein met kinderen en jongeren werken en daarmee een opvoedkundige taak hebben, weten Platform JEP te vinden als vraagbaak.
5. Platform JEP weet bestuurders/management van organisaties waar de jeugdprofessionals en vrijwilligers werken en gemeenten als regisseur in het jeugddomein, te bereiken.
6. Door positionering als integraal onderdeel van de ESS hebben adviseurs Platform JEP makkelijk toegang tot veel (praktijk) kennis over het tegengaan van maatschappelijke spanningen en radicalisering en beschikt men over goede netwerken bij gemeenten, eerstelijns(jeugd)professionals en diverse groepen met een migratieachtergrond.

7. Er is sprake van effectieve samenwerking/partnership tussen Platform JEP, NJi, het Familiesteunpunt, SSV.
8. Platform JEP werkt ook samen met organisaties die goede ingangen en netwerken hebben bij migrantenouders en kinderen.

Contextfactoren

1. Er doen zich geen interveniërende factoren voor die het werk van Platform JEP bemoeilijken.
2. Professionals en vrijwilligers die binnen het sociaal domein met kinderen en jongeren werken en daarmee een opvoedkundige taak hebben, staan open/zijn ontvankelijk voor nieuwe inzichten.

De hiervoor geschetste factoren liggen deels buiten de invloed van Platform JEP. Externe factoren zoals houdingen, opvattingen en acties van derden, bepalen met andere woorden ook mede de gerealiseerde outcome. Hierdoor is het wel of niet realiseren van de outcome niet uitsluitend toe te wijzen aan het handelen van Platform JEP.

Herformulering missie en visie Platform JEP in 2020

In 2020 is een nieuwe herijkte missie en visie van Platform JEP geformuleerd:¹⁷

‘Platform JEP richt zich op professionals die met en voor jongeren werken en vragen hebben over de preventie van polarisatie, radicalisering en extremisme. We versterken de professionals in hun werk gericht op dit thema, zodat zij jongeren kunnen helpen veerkrachtig te worden.’

De herijkte positionering wijkt op een aantal punten af van de al genoemde beleidstheorie, namelijk:

- vrijwilligers zijn geen onderdeel van de doelgroep meer. Professionals waar Platform JEP zich wel op richt, zijn de schakel met de vrijwilligers
- bestuurders en beslissers zijn een secundaire doelgroep. Met kennis van de praktijk van professionals wordt de verbinding met bestuurders en beslissers gemaakt
- het helpen voorkomen van extremisme onder jongeren wordt niet meer expliciet benoemd als het hoogste doel
- met ingang van 2021 draagt de NCTV niet langer bij aan de werkzaamheden van het Platform JEP.

Met de nieuw geformuleerde missie en visie, is de directe doelgroep dus vernauwd, de doelstelling aangepast en als gevolg van het wegvallen van de bijdrage van de NCTV ontvangt Platform JEP minder inkomsten, die deels worden opgevangen door minder bezetting.¹⁸

¹⁷ Positionering Platform JEP – 29 juni 2020

¹⁸ Platform JEP – Werkplan 2021

HOOFDSTUK 7

Platform JEP in uitvoering

In dit hoofdstuk beschrijven we op hoofdlijnen onze onderzoeksbevindingen over hoe Platform JEP sinds zijn oprichting in 2017 uitvoering heeft gegeven aan zijn opdracht om de gestelde doelen te realiseren.

7.1 Formatie en financiën

Op basis van aangeleverde documenten hebben we goed inzicht gekregen in de jaarlijkse apparaats- en programmakosten (activiteitenkosten) van Platform JEP. In het formele startjaar 2018 bedroegen deze kosten € 601.235,-, waarvan € 391.342,- aan apparaatskosten. In het laatste afgesloten kalenderjaar 2020 kwamen de apparaats- en programmakosten samen uit op € 1.125.747,- waarvan € 730.742,- voor personeelskosten.

In het 2018 droeg alleen het Ministerie van VWS bij aan de kosten, in de jaren erna ontving Platform JEP ook vanuit de NCTV (€ 250.000,- per jaar voor activiteitenbudget via versterkingsgelden) en het Ministerie van SZW (€ 275.000,-, ook als activiteitenbudget) een bijdrage. De jaarlijkse bijdrage van het Ministerie van VWS voor de apparaatskosten is € 600.000,-.

De NCTV draagt sinds 2021 niet meer financieel bij aan Platform JEP. Dit betekent dat voor de dekking van de apparaats- en programmakosten alleen budget vanuit de Ministeries van VWS en SZW beschikbaar is (in totaal € 850.000,-). Door deze inperking van het budget heeft Platform JEP op zijn formatieve formatie in 2021 in moeten leveren. De begroting die Platform JEP ons voor 2021 heeft aangeleverd, is echter nog niet sluitend. Tegenover de begrote apparaats- en programmakosten van zo'n € 948.000,- staan vanuit de twee ministeries maar inkomsten van € 850.000,-.

Uit de verantwoordingstukken van Platform JEP blijkt dat er in het opstartjaar 2017 zes medewerkers (deels) voor Platform JEP werkten, uitgedrukt in fte ging het om 3,4 fte¹⁹. De begroting van Platform JEP van 2021 gaat uit van een formatie van 7 fte. Tot in november 2021 was de feitelijke bezetting 5,5 fte, sindsdien is deze weer gelijk aan de begrote formatie van 7 fte. Eén van de formatieplaatsen wordt nu echter niet bezet vanwege langdurige ziekte van de betrokken adviseur.

7.2 Waar heeft Platform JEP zich in de praktijk mee beziggehouden?

Herformulering missie en visie Platform JEP

In paragraaf 6.3 beschreven we al dat Platform JEP in 2020 zijn missie en visie heeft geherformuleerd. In de bijgestelde formulering worden vrijwilligers niet meer benoemd als doelgroep en wordt ook niet expliciet benoemd dat het helpen voorkomen van extremisme onder jongeren het hoogste doel is. Ook valt in de oude doelstelling te lezen dat de nadruk lag op het bevorderen van handelingsvaardigheden, waar in de nieuwe formulering deze is verschoven naar het bevorderen van veerkracht en handelingsperspectieven. In het overleg met Platform JEP en de ESS over onze reconstructie van de beleidstheorie achter Platform JEP is deze herformulering al benoemd. Daar is benoemd dat de nieuwe formulering feitelijk al vanaf het begin beter aansluit op de activiteiten die Platform JEP oppakt. Dit beeld is later ook bevestigd in ons groepsgesprek met de JEP-adviseurs. Daarin is concreet benoemd dat de nieuwe formulering beter past bij wat Platform JEP wil zijn. De oude doelstelling was volgens de adviseurs al geformuleerd voordat men echt aan de slag was gegaan. Gezegd kan dus worden dat de JEP-adviseurs zich in hun werk vanaf het begin feitelijk hebben gericht op het realiseren van de geherformuleerde doelstelling te realiseren. Bij onze beoordeling van Platform JEP op doeltreffendheid (zie hoofdstuk 11) hebben we er daarom ook voor gekozen om van de bijgestelde doelstelling uit te gaan.

Gekozen thema's en doelgroep door de tijd consequent

Uit de bestudeerde stukken maken wij op dat Platform JEP zijn activiteiten sinds de oprichting altijd heeft willen richten op eerstelijns professionals die met en voor jeugd werken, en dat het die wil ondersteuning in hun werk rondom het voorkomen van polarisatie, radicalisering en extremisme onder/van Jeugdigen.

¹⁹ In de Verantwoording JEP 2017 valt te lezen dat het ging om twee fulltime medewerkers en vier medewerkers die één tot drie dagen per week voor JEP werkten.

Werkplannen Platform JEP zijn structureel en verantwoording is goed op orde

Platform JEP heeft vanaf het opstartjaar 2017 jaarlijks voor zijn opdrachtgever een jaarplan opgesteld. Voor de start van Platform JEP, in 2017, is een eerste werkplan gemaakt voor de ontwikkeling van het kennisplatform²⁰ met een vijftal actielijnen en een driejarenplan. De actielijnen van Platform JEP zijn daarin benoemd als zijnde:

1. ondersteuning professional
2. verzamelen en verspreiden
3. Bewustwording, aanjagen, agendering
4. Samenwerking cross sectoraal
5. Vergroten professionele vaardigheden

Op iedere actielijn zijn daarbij ook concrete activiteiten en doelen benoemd. Het document Activiteiten platform JEP in 2017 geeft een verantwoording over de realisatie van deze activiteiten weer. Na de start van het platform heeft men het Werk- en activiteitenplan 2018 opgesteld. Ditmaal langs drie actielijnen:

1. ondersteuningsaanbod professionals
2. verzamelen en verspreiden van praktijkkennis
3. aanjagen en agenderen

Het activiteitenplan Platform JEP 2018 licht de geplande activiteiten nader toe per actielijn. De verantwoording in het document Resultaten JEP 2018 geven vervolgens weer een uitgebreide verantwoording voor de diverse activiteiten van Platform JEP. Voor alle vervolgjaren van Platform JEP geldt hetzelfde: de werkplannen zijn nauwkeurig uitgewerkt en de realisatie ervan wordt na ieder jaar toegelicht in een resultatendocument met verantwoording. De actielijnen bewegen ieder jaar mee met de wensen en actualiteiten van Platform JEP. De verantwoordingsstukken maken ook duidelijk dat Platform JEP in de meeste jaren ook de voorgenomen activiteiten heeft verricht. Indien dat het niet het geval is, wordt ook verantwoord waarom dat het geval is.

Dit systematisch werken met jaarlijkse werkplannen en verantwoording hebben we niet aangetroffen bij de ESS (zie ook paragraaf 3.2).

Gemeenten zijn de zichtbare gebruikersgroep van Platform JEP, eerstelijns professionals niet altijd

Vanuit de doelstelling zou de verwachting zijn dat eerstelijns professionals die met en voor jongeren werken ook in de praktijk de belangrijkste gebruikersgroep zijn van het leer- en ondersteuningsaanbod van Platform JEP. Hier komt een wisselend beeld uit naar voren. Aan de ene kant zien wij dat in de enquête die is uitgezet onder de contactpersonen van Platform JEP de grootste groep van de respondenten professionals zijn (43%). Van deze 43% is het overgrote merendeel (88%) bekend met Platform JEP. Aan de andere kant komt uit de interviews het beeld naar voren dat JEP-adviseurs in de praktijk minder direct bekend zijn bij professionals, maar veel meer bij gemeenten in beeld zijn. Het feit dat Platform JEP ons maar een zeer klein aantal echte professionals uit zijn eigen contactenbestand kon aanleveren voor het organiseren van toekomstsessie met jeugdprofessionals, bevestigt volgens ons deze waarneming uit de interviews.

De JEPzines en factsheets die Platform JEP opstelt, hebben de professional in het veld als doelgroep, en niet direct de gemeente. De JEPzines en factsheets zijn downloadbaar vanaf de website van Platform JEP. Op basis van de aangeleverde websitestatistieken valt echter niet te achterhalen wie ze downloaden. We weten dus niet of professionals in het jeugddomein gebruik maken van de JEPzines en factsheets. Daarnaast is het soms ook lastig een eenduidig onderscheid te maken tussen de professional en een gemeente, omdat professionals veelal bij gemeenten werkzaam zijn.

Uit voorgaande valt te verklaren, zoals ook blijkt uit de interviews en de antwoorden van professionals in onze enquête, dat lokale professionals in het jeugdveld bij handelingsverlegenheid veel eerder naar hun gemeente of de politie stappen dan dat ze direct bij landelijke ondersteuningsorganisaties aankloppen. Indirect komen ze via de gemeente, als die gebruik maakt van Platform JEP, natuurlijk wel in contact met het ondersteuningsaanbod van het platform. Dit beeld dat professionals niet direct bij handelingsverlegenheid ondersteuning zoeken bij een landelijke partij, hebben we ook voor de ESS opgetekend.

²⁰ Werkplan Kennis- en expertiseplatform preventie van extremisme en bevorderen sociale samenhang voor het jeugddomein (2017)

7.3 Hoe wordt er door de adviseurs gewerkt?

Hoge werkdruk

Het aantal vaste adviseurs van Platform JEP is klein/beperkt. In de praktijk werken er nu vijf adviseurs. Door ziekte van één adviseur is de toch al beperkte personeelsformatie op dit moment niet op sterkte. Dit levert extra spanning op in de uitvoering van taken, omdat de werkdruk daarmee nog hoger te zijn geworden.

Ook bij Platform JEP inzet van adviseurs uit een flexibele schil

Naast de zes adviseurs met een vast dienstverband bij het Ministerie van SZW, wordt er ook gewerkt met een flexibele schil (externe inzet). Net als bij de ESS worden de adviseurs uit de flexibele schil door Platform JEP niet ingezet voor het reguliere werk van de ESS, maar steeds ingehuurd om een specifiek project uit te voeren.

JEP-adviseurs zijn geen het stereotype beleidsmedewerker

Net als bij de ESS, geldt dat de vaste JEP-adviseurs geen stereotype beleidsmedewerkers zijn. Ook JEP-adviseurs zijn graag en veel in het veld actief. Ons beeld is wel dat de JEP-adviseurs meer bezig zijn met het schrijven van inhoudelijke stukken en productontwikkeling dan de gemiddelde ESS-adviseur. De JEP-adviseurs hebben de afgelopen jaren veel tijd gestoken in het uitbouwen van het eigen platform (en de verantwoording daarover) en de daarbij behorende kennisontwikkeling. Dit werd ook duidelijk in onze inventarisatie van concrete producten/diensten van de ESS en Platform JEP voor de uit te zetten enquête. Dit leverde voor Platform JEP een langere lijst van gerealiseerde producten en diensten op dan voor de ESS, terwijl Platform JEP korter bestaat en over een kleinere formatie beschikt. Hierbij moet wel worden aangetekend dat de producten van Platform JEP veelal anders van aard zijn dan die van de ESS. Het zijn meer downloadbare kennispapers/magazines en minder bijeenkomsten/netwerkorganisaties.

7.4 Positionering Platform JEP

Keuze voor positionering JEP binnen de ESS als los platform

In 2017 is er bewust voor gekozen om Platform JEP organisatorisch onder te brengen bij de ESS, en dus binnen het Ministerie van SZW. Er is zijn destijds wel andere positioneringsmogelijkheden overwogen (bijvoorbeeld onderbrengen bij het Nederlands Jeugdinstituut), maar uiteindelijk is er voor de ESS gekozen. De ESS had al veel kennis met betrekking tot netwerken en radicalisering, waar Platform JEP de kennis van het jeugd domein kon meebrengen en er samen synergie gecreëerd kon worden. Er is verder specifiek gekozen om Platform JEP wel als een apart platform te presenteren, met een eigen naam en team.

De adviseurs van Platform JEP geven aan de positie van Platform JEP als prettig te ervaren. Ze zitten dicht bij het beleid, hebben korte lijnen, en passen qua inhoud goed bij de ESS. De keuze om Platform JEP binnen het Ministerie van SZW te plaatsen, ondanks dat de financiering grotendeels vanuit VWS komt, borgt de integraliteit in het voorkomen en wegnemen van polarisatie, radicalisering en extremisme. Ook de opdrachtgever van Platform JEP, de directie Jeugd van het Ministerie van VWS staat nog achter de keuze om Platform JEP binnen de ESS te plaatsen.

Onderlinge samenwerking tussen de ESS en Platform JEP

De ESS is qua formatie groter (ruim twee keer zo groot) dan Platform JEP. Bij Platform JEP gaat het nu om vijf adviseurs. We hebben geen goed beeld gekregen hoe en in welke mate de ESS en Platform JEP (adviseurs) onderling samenwerken. Vanuit Platform JEP is vooral aangegeven dat men daar waar nodig contacten van de ESS-adviseurs binnen gemeenschappen benut. Ook is er in het groepsinterview met de JEP-adviseurs aangegeven dat er door hen ook wordt samengewerkt met het ESS-team Kennisontwikkeling.

7.5 De opdrachtgever over Platform JEP

Ministerie van VWS is hoofdopdrachtgever Platform JEP

De Directie Jeugd van het Ministerie van VWS is hoofdopdrachtgever van Platform JEP. Het platform is echter ondergebracht bij de ESS van het Ministerie van SZW. De medewerkers van Platform JEP hebben een arbeidscontract met SZW en het Ministerie van VWS betaalt daarvoor jaarlijks de apparaatskosten (zie ook paragraaf 7.1). De directeur van de directie S&I kan door de werkgeversrol van SZW ook gezien worden als opdrachtgever van Platform JEP.

Oprichtingsrol systematisch ingevuld door VWS; er is een goed beeld van de werkzaamheden

Uit het interview met de directie Jeugd van het Ministerie van VWS als hoofdopdrachtgever, komt het beeld naar voren dat de oprichtingsrol systematisch wordt ingevuld. Dit is ondanks het feit dat radicalisering van jeugd voor het Ministerie van VWS een relatief klein thema is. Hiervoor is al aangegeven dat Platform JEP aan het begin van elk jaar een werkplan opstelt. Dit gebeurt in overleg met de opdrachtgever. Platform JEP komt dan met plannen om het komend jaar invulling te geven aan zijn taakstelling, en daar wordt dan een gesprek over gevoerd. Gedurende het jaar worden er vervolgens vanuit het Ministerie van VWS voortgangsgesprekken gehouden. In de gesprekken tussen het Ministerie van VWS en Platform JEP is aansluiting met het andere beleid van het ministerie een terugkerend thema. Zo speelde er de afgelopen periode een vraagstuk rondom zorg en veiligheidshuizen, en daarom is met Platform JEP afgesproken dat het goed is daarop aan te sluiten. Uit het gesprek met de directie Jeugd van het Ministerie van VWS komt naar voren dat men als opdrachtgever een goed beeld heeft wat Platform JEP wel of niet doet. De eerder aangehaalde uitgebreide jaarverantwoordingen helpen daar natuurlijk ook bij. Het beeld van een systematisch ingevulde opdrachtgever-opdrachtnemersrelatie blijkt ook uit ons groepsgesprek met de JEP-coördinator en -adviseurs.

De beperkte formatieve omvang maakt Platform JEP kwetsbaar

Uit het gesprek met het Ministerie van VWS als opdrachtgever blijken wel zorgen te bestaan over de beperkte formatieve omvang van Platform JEP. Dat maakt het Platform JEP kwetsbaar; bij uitval van slechts één persoon is er al veel slagkracht verdwenen. Dit is in de praktijk meteen zichtbaar. Ook is Platform JEP vanwege deze kleine formatie niet in staat om een 'sterk merk' neer te zetten. Het ontbreekt aan capaciteit om veel activiteiten uit te kunnen voeren in veel gemeenten. De opdrachtgever zou het daarom niet onlogisch vinden als Platform JEP (meer) integreert met de ESS.

Geen discussie met opdrachtgever over verbreden scope van Platform JEP

Bij de opdrachtgever van Platform JEP speelt niet, zoals bij de ESS wel het geval is, een discussie over verbreding van de scope van het platform. Belangrijk is ook dat Platform JEP zich sinds zijn oprichting ook nooit heeft hoeven te beperken tot vraagstukken met een raakvlak tot migratiegemeenschappen. Het werkveld van Platform JEP is daarmee vanaf de start al breder dan dat van de ESS. De vraag is volgens onze respondent van het Ministerie van VWS daarom veel meer of de ESS gaat aansluiten bij het bredere werkveld van Platform JEP.

HOOFDSTUK 8

Bekendheid en gebruik van het leer- en ondersteuningsaanbod van Platform JEP

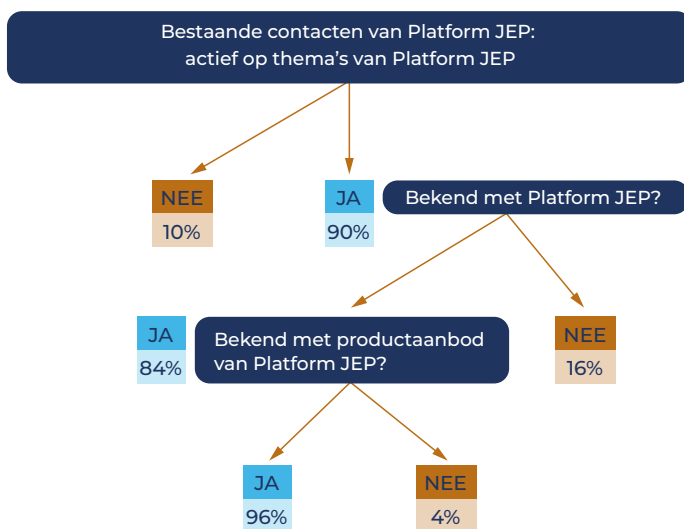
In dit hoofdstuk beschrijven we onze onderzoeksbevindingen betreffende de volgende vragen: 'In hoeverre is Platform JEP en zijn leer- en ondersteuningsaanbod bekend', 'hoe hebben gebruikers het gebruik ervan ervaren' en 'wat heeft het hen gebracht'. De bevindingen die we in dit hoofdstuk presenteren, hebben we op drie manieren verzameld: via een enquête onder bestaande contacten van Platform JEP, via een enquête onder 87 geïdentificeerde regionale stakeholders die op vergelijkbare thema's als Platform JEP actief zijn (maar niet via Platform JEP zijn aangedragen) en via interviews met gebruikers van de producten en diensten van Platform JEP. We geven in de tekst steeds aan wat de bron van gepresenteerde bevindingen is.

8.1 Bekendheid Platform JEP en zijn producten en diensten bij beoogde doelgroepen

Voor deze paragraaf benutten we voornamelijk de uitkomsten van de twee enquêtes die we hebben uitgezet voor de evaluatie. Om het overzichtelijk te houden, beschrijven we eerst de resultaten van de enquête onder bestaande contacten van Platform JEP en daarna die van de enquête onder stakeholders waarvan op voorhand juist niet bekend was dat ze Platform JEP kenden (dit duiden we in de rest van dit hoofdstuk aan als SMC-enquête).

8.1.1 Enquête onder bestaande contacten Platform JEP

De uitkomsten uit de enquête onder bestaande contacten van Platform JEP met betrekking tot de behoefte aan landelijk leer- en ondersteuningsaanbod en de bekendheid van Platform JEP hierbij, laten zich in de volgende figuur toelichten. Na het figuur beschrijven we de uitkomsten in meer detail.

Figuur 5. Bekendheid met Platform JEP onder eigen contacten

Bekendheid met Platform JEP onder eigen contactpersonen

Het aandeel van de respondenten dat zich in de afgelopen jaren heeft beziggehouden met vraagstukken waarop Platform JEP actief is, ligt op 90%. Van deze groep blijkt 84% van de respondenten meteen bekend te zijn met Platform JEP. Van de overige 16% was 11% bekend met Platform JEP na een uitleg van wat zij doen. Respondenten die bij gemeenten werken, hoewel geen primaire doelgroep van Platform JEP, hebben allemaal aangegeven Platform JEP te kennen. Van de responderende vrijwilligers kent 88% Platform JEP. Opvallend is dat van de professionals die de enquête hebben ingevuld, 74% aangeeft Platform JEP te kennen; 26% kent Platform JEP dus niet bij het invullen van deze enquête. Aangezien dit de primaire doelgroep is van Platform JEP lag het in de lijn van de verwachting dat dit aandeel hoger zou liggen. Bij de respondenten vanuit het Rijk (ook geen primaire doelgroep Platform JEP) ligt de bekendheid met Platform JEP met 70% het laagst.

Inzicht in aanbod producten en diensten van Platform JEP is groot

Uit de enquête onder de contactpersonen van Platform JEP komt verder naar voren dat de respondenten die in algemene zin bekend zijn met Platform JEP een beperkt tot goed inzicht hebben in welke precieze producten en diensten Platform JEP te bieden heeft (96%). Slechts 4% van de respondenten heeft geen inzicht in welke producten Platform JEP verder te bieden heeft. Deze uitkomsten zijn vergelijkbaar met de uitkomsten van deze enquête bij contactpersonen bij de ESS.

Aan de andere kant blijkt uit gesprekken met de gebruikers van JEP-producten dat zij toch niet allemaal weten dat ze een product/dienst van Platform JEP gebruikt hebben. Men weet dan vaak ook niet welk ondersteuningsaanbod Platform JEP hen nog meer te bieden heeft. Er is dus sprake onbekendheid met het brede ondersteuningsaanbod.

Dit verschil wordt mogelijk veroorzaakt door de manier van bevragen in de enquête. De respondenten kregen daar een lijst te zien van alle mogelijke producten en diensten van Platform JEP. Dit kan bij hen helpen om te identificeren welke producten/diensten specifiek aangeboden worden door Platform JEP.

Grootste groep kent Platform JEP doordat contact is gelegd vanuit JEP of middels training/bijeenkomst

We hebben de respondenten die in contact zijn gekomen met Platform JEP, ook gevraagd hoe dit tot stand is gekomen. De grootste groep (28%) zegt dat Platform JEP contact met hen heeft opgenomen. 26% is in contact gekomen met Platform JEP middels een training of bijeenkomst en 20% is via een collega in contact gebracht. Slechts 8% heeft zelf contact opgenomen met Platform JEP. Net als bij de ESS komt hier naar voren dat Platform JEP proactief mensen benadert.

8.1.2 SMC Enquête

De helft van de stakeholders op destabiliserende vraagstukken heeft behoefte aan een landelijke ondersteuningspartij maar kennen niet altijd Platform JEP

In de enquête onder de 87 door SMC geïdentificeerde regionale stakeholders die actief zijn op vergelijkbare thema's dan waarop Platform JEP zicht richt, is ook gevraagd of ze bij hun werk wel behoefte hebben aan een landelijke ondersteuningspartij. 52% van de respondenten die actief zijn op de centrale destabiliserende vraagstukken, geeft aan die behoefte daadwerkelijk te hebben bij het uitvoeren van hun werkzaamheden, 30% heeft geen en 20% weet niet of zij deze behoefte hebben. Als landelijke ondersteuning gewenst is, dan is er het vaakst behoefte aan inzichten in welke aanpakken echt werken (evidence-based werken, 43%), gevolgd door praktische nieuwe handelingsperspectieven (21%) en thematische kennisproducten (21%) en tot slot ervaringen van anderen (14%).

Van de geïdentificeerde regionale stakeholders actief op de vraagstukken van de ESS en Platform JEP, is 52% al bekend met Platform JEP

Net als bij de ESS, zijn we onder de doelgroep van Platform JEP nagagaan hoe bekend men is met het platform en zijn producten- en dienstenaanbod. De resultaten voor Platform JEP hieruit hebben we vergeleken met de eerder in dit rapport voor de ESS gepresenteerde resultaten. De bekendheid met Platform JEP blijkt onder de respondenten van de SMC-enquête minder groot, 52% van de respondenten geeft aan bekend te zijn met Platform JEP (in tegenstelling tot 63% dat bekend is met de ESS). Uit de enquête blijkt verder ook dat van de zeventien mensen die bekend waren met de ESS, veertien ook bekend zijn met Platform JEP. In totaal zijn er minder mensen bekend met Platform JEP, maar de mensen die er wel mee bekend zijn, hebben beter inzicht in wat Platform JEP hen te bieden heeft. 43% van hen geeft hier in zekere mate tot goed zicht op te hebben.

In de volgende tabel is de verhouding tussen de bekendheid met de Platform JEP en de ondersteuningsbehoefte weergegeven. Uit de tabel blijkt dat lang niet alle respondenten met een behoefte aan landelijke ondersteuning, bekend zijn met Platform JEP.

Bekend met Platform JEP			
Behoeft aan ondersteuning	Totaal	Ja	Nee
Ja	14 (51%)	7	7
Nee	8 (30%)	6	2
Weet ik niet	5 (19%)	1	4

8.1.3 Samenvatting

Beide enquêtes maken dat er bij een ruime groep van stakeholders die lokaal actief zijn voor de thema's die de Platform JEP bedient, behoefte is aan leer- en ondersteuningsaanbod vanuit een landelijke partij. Het wordt verder duidelijk dat van de groep stakeholders die deze ondersteuningsbehoeften hebben, lang niet iedereen al bekend is met Platform JEP.

8.2 Sluit leer- en ondersteuningsaanbod van Platform JEP aan op de behoeften?

Behoeftte aan landelijke ondersteuning het grootst bij Rijk en gemeenten, bij professionals aanzienlijk minder

Net als bij de ESS hebben we onze enquête onder contacten van Platform JEP goed kunnen benutten om de impact van zijn producten en diensten te meten. Ook hier hebben we eerst gevraagd welke behoefte partijen hebben aan landelijke ondersteuning bij het wegnemen van maatschappelijke spanningen, polarisatie en radicalisering, hierbij natuurlijk specifiek onder jongeren. De respondenten uit gemeenten en het Rijk geven aan dat die behoefte groot is. Bij het Rijk geeft 100% van de respondenten dit aan, bij gemeenten 88%. Opvallend is dat uit onze enquêteresultaten voor Platform JEP blijkt dat 67% van de professionals het hiermee eens is; 29% weet het niet en 5% is het niet eens met landelijke ondersteuning op dit onderwerp. Dit bevestigt het beeld uit onze andere onderzoekswerkzaamheden dat jeugdprofessionals niet direct zelf ondersteuning zoeken bij een landelijke partij, eerder zullen ze via gemeenten (hun opdrachtgever) in contact komen met dit landelijke ondersteuningsaanbod.

Van de respondenten die in de enquête onder bestaande contacten van Platform JEP hebben aangegeven dat zij behoefte hebben aan een landelijke partij, geeft 70% aan dat het JEP-aanbod deels of goed aansluit op de behoeften. 27% geeft aan dat ze het ondersteuningsaanbod te weinig kennen om hier iets over te zeggen en 3% vindt het niet aansluiten op de behoefte. De respondenten die hebben geantwoord dat ze behoeften hebben aan andere ondersteuning, geven aan dat ze behoeften hebben aan advies op casusniveau, financiële bijdragen en dat polarisering breder moet worden beschouwd dan migrantengroepen en radicalisering.

We hebben de respondenten die in de enquête onder bestaande contacten van de ESS hebben aangegeven dat zij behoefte hebben aan een landelijke partij, natuurlijk ook gevraagd naar wat voor soort ondersteuning er behoefte is. Dit is opgenomen in de volgende tabel. Hierin is een uitsplitsing gemaakt naar de verschillende doelgroepen. Belangrijk is om te realiseren dat Platform JEP zich primair heeft proberen te richten op de doelgroep van professionals.

	Het Rijk (n = 10)	Gemeenten (n = 8)	Professionals/ Vrijwilligers (n = 24)
Praktische nieuwe handelingsperspectieven	24%	19%	22%
Thematische kennisproducten	17%	19%	22%
Inzichten in welke aanpakken echt werken (bijvoorbeeld voor evidence-based werken)	24%	24%	24%
(Lokale) ingangen bij specifieke migrantengroepen	14%	14%	7%
Ervaringen van anderen (organisaties, gemeenschappen of gemeenten)	21%	19%	24%
Anders, namelijk:	0%	5%	0%

Tabel 11. Behoeftte aan ondersteuning per doelgroep Platform JEP

De tabel laat geen hele grote verschillen zien in behoeften van ondersteuning tussen de verschillende doelgroepen. De respondenten die hebben geantwoord dat ze behoeften hebben aan andere ondersteuning, geven aan dat ze behoeften hebben aan een drietal zaken:

- Hoe kunnen wij zelf netwerken faciliteren (dus niet direct vanuit Platform JEP zelf).
- Hoe leer je radicalisering herkennen.
- Individueel advies voor professionals zelf (bijvoorbeeld telefonisch via een hulplijn).

Gebruikers tevreden over doelgroepen, maar thematisch mag Platform JEP zich verbreden

Naast de behoeften van de respondenten hebben wij in de enquête onder contacten van Platform JEP ook specifieke vragen gesteld over de thema's en de doelgroep waarop Platform JEP zich richt. 63% van de respondenten geeft aan dat zij zowel de doelgroepen als de thema's prima vindt. Respectievelijk 29% en 27% heeft geen zicht op de thema's en de doelgroepen. De overgebleven respondenten vinden de thema's van Platform JEP te klein (6%) of te groot (2%). Dit aandeel is bij de doelgroepen nagenoeg gelijk; 8% vindt de doelgroepen te klein en 2% te groot.

Binnen de thema's geven respondenten aan dat dit breder opgezet kan worden. Voorbeelden die zij noemen zijn het delen van kennis en handelingsperspectief voor andere vormen van polarisatie en radicalisering zoals rechts-extremisme en dierenrechtenextremisme. Een vergelijkbaar antwoord wordt gegeven wanneer gevraagd wordt waarom de doelgroepen te klein zijn. Extreem rechts en extreem links, gevolgen van corona (Viruswaanzin) worden genoemd als aanvullende doelgroepen. Ook geeft één respondent aan dat het bereiken van migrantenouders veel intensiever en beter georganiseerd kan worden.

Niet bestaande contacten over hun ondersteuningsbehoeften

In paragraaf 4.2. hebben we uitgewerkt wat ons in de verdiepende gesprekken met respondenten uit de SMC-enquête is meegegeven over waar hun leer- en ondersteuningsbehoefte zit. De inzichten uit deze gesprekken laten zich niet specificeren naar de ESS en Platform JEP. We herhalen de inhoud van paragraaf 4.2. op dit punt hier dus niet.

8.3 Ervaringen met het leer- en ondersteuningsaanbod van Platform JEP

8.3.1 Meest gebruikte producten en diensten van Platform JEP

Ook voor Platform JEP hebben we zijn feitelijke impact (wat heeft de doelgroep eraan gehad) gemeten op het niveau concrete producten en diensten. In de enquête konden de respondenten aangeven van welke producten/diensten van Platform JEP zij gebruik hebben gemaakt²¹. De volgende vier producten en diensten van Platform JEP zijn het meest gebruikt door de uiteindelijke responsgroep:

1. Landelijk netwerk preventie radicalisering en polarisatie (n = 18).
2. Training Omgaan met Extreme Idealen (n = 5).
3. Werkatelier gemeenten: informatie delen bij mogelijke radicalisering (n = 4).
4. Overige advies-, netwerkgesprekken en bijeenkomsten (n = 4).

²¹ In overleg met de ESS en JEP is voor de enquête een totaalijst aangemaakt van producten en diensten die men in de evaluatieperiode de doelgroepen aangeboden heeft. Deze productenlijst is vervolgens in de vragenlijst verwerkt. Aan de respondenten is in de enquête gevraagd van welke van de gepresenteerde producten en diensten zij het meest intensief gebruik hebben gemaakt. In de rest van de enquête zijn onze impactvragen steeds aan het door de respondenten aangegeven product of dienst gekoppeld.

Vanwege het beperkte aantal respondenten dat aan de enquête onder bestaande contacten van Platform JEP heeft meegewerkt, is het aantal respondenten per product/dienst beperkt. Hierbij valt op dat 42% van de respondenten, die deze vraag hebben beantwoord, het 'landelijk netwerk radicalisering en polarisatie' het meest intensief hebben gebruikt. Dit is daarmee een grote groep van de totale respondenten. Het is niet onderzocht of van deze groep de meeste contactgegevens zijn aangeleverd door Platform JEP.

8.3.2 Kwaliteit van de JEP adviseurs en het leer- en ondersteuningsaanbod

Tevredenheid over de JEP-adviseurs

In de enquête die is uitgezet onder gebruikers van de JEP-producten, is gevraagd naar de tevredenheid van de JEP-adviseurs. Hierin is een splitsing gemaakt in de bereikbaarheid, behulpzaamheid, deskundigheid, professionaliteit en het nakomen van afspraken door de JEP-adviseurs. In de volgende tabel zijn de resultaten weergegeven.

Antwoordcategorieën	Zeer ontevreden/ Onte tevreden	Neutraal	Tevreden/ Zeerv tevreden	Geen mening
...de bereikbaarheid van JEP-adviseurs	2%	24%	60%	14%
...de behulpzaamheid van JEP-adviseurs	2%	18%	66%	14%
...de deskundigheid van JEP-adviseurs	2%	20%	65%	12%
...de professionaliteit van JEP-adviseurs	2%	20%	66%	12%
...het nakomen van afspraken door JEP-adviseurs	6%	22%	53%	18%

Tabel 12. **Antwoord op de vraag: Hoe tevreden bent u met...**

Hieruit blijkt dat het merendeel tevreden is met de JEP-adviseurs. Op alle vlakken is de meerderheid tevreden of zeer tevreden met de JEP-adviseurs. Wanneer we dit vergelijken met de uitkomsten van de ESS-medewerkers dan valt op dat de scores over de hele linie iets lager liggen dan bij Platform JEP.

Meest gebruikte JEP-producten worden goed beoordeeld

Op de vraag hoe de respondenten de kwaliteit van de vier meest gebruikte JEP-producten beoordelen, geeft geen enkele respondent aan dat dit matig of onvoldoende is. 19% van de respondenten beoordeelt de kwaliteit van deze producten als 'uitstekend', 48% vindt deze producten 'goed' en 29% geeft de waardering 'voldoende'. De overige 3% heeft geen mening. We presenteren hier geen tabel met een uitsplitsing van de kwaliteitsscores naar de vier afzonderlijke producten en diensten. Dit is methodologisch niet verantwoord gezien het kleine aantal waarnemingen.

8.3.3 Samenvatting

De bevindingen met betrekking tot de ervaren kwaliteit van Platform JEP en zijn leer- en ondersteuningsaanbod laten een positief beeld zien. De kwaliteit van werken van de adviseurs wordt goed gewaardeerd, evenals de kwaliteit van de afzonderlijke producten en diensten.

8.4 Wat leveren JEP-producten en diensten de gebruikers feitelijk op?

De volgende vier producten en diensten van Platform JEP zijn het meest gebruikt door de uiteindelijke responsgroep:

1. Landelijk netwerk preventie radicalisering en polarisatie (n = 18).
2. Training Omgaan met Extreme Idealen (n = 5).
3. Werkatelier gemeenten: informatie delen bij mogelijke radicalisering (n = 4).
4. Overige advies-, netwerkgesprekken en bijeenkomsten (n = 4).

Evenals bij de evaluatie van de ESS-producten, zijn er nadere vragen gesteld over welke impact deze producten hebben gehad op de respondenten. De inzichten die dat opleverde, volgen hieronder. Meer nog dan bij de ESS-producten (waar de laagste n op 7 ligt), willen wij benadrukken dat het aantal respondenten dat een antwoord heeft gegeven op deze vragen statistisch gezien laag ligt. Om deze reden hebben wij ervoor gekozen om producten 2, 3 en 4 in de analyse bij elkaar te voegen. Deze uitkomsten zijn dus niet terug te herleiden naar één specifiek product maar naar de combinatie van drie producten. Waar relevant, zijn de open antwoorden van respondenten toegevoegd om kleur te geven aan de getallen. Ook hebben we een aantal respondenten nagebeeld om meer informatie te geven over de gegeven antwoorden.

8.4.1 Uitkomsten enquête onder bestaande contacten

JEP-producten leveren bovenal inzichten op in welke aanpakken echt werken

In de volgende tabel is weergegeven wat de verschillende JEP-producten de betrokken respondenten heeft opgeleverd. Het is daarbij mogelijk dat een respondent meerdere antwoorden heeft aangekruist. De producten 2, 3 en 4 hebben we samengevoegd, omdat per product er te weinig waarnemingen waren.

	Landelijk netwerk preventie radicalisering en polarisatie (n = 18)	Combinatie producten 2, 3 & 4 (n = 13)
Nieuwe kennis/inzichten	62%	68%
Nieuwe contacten	31%	26%
Toegang tot (nieuwe) netwerken binnen migrantengroepen	4%	5%
Anders namelijk	4%	0%
Het heeft mij niets opgeleverd	0%	0%

Tabel 13. **Producten/diensten Platform JEP: Wat leveren ze op?**

In de tabel komt naar voren dat voor alle producten nieuwe kennis/inzichten het meest wordt genoemd. Binnen de JEP-producten worden de (lokale) ingangen bij specifieke migrantengroepen bijna niet genoemd. Dit ligt daarmee in lijn der verwachting want dit is niet een perspectief waarlangs Platform JEP werkt, en gemeenschappen zijn ook geen doelgroep van Platform JEP. Naast nieuwe kennis/inzichten wordt het maken of verkrijgen van nieuwe contacten vaak genoemd.

Het ontwikkelen van nieuwe handelingsperspectieven en het beter begrijpen van het thema zijn de meest genoemde opbrengsten van nieuwe kennis en inzichten

Aan de respondenten die hebben aangegeven dat zij nieuwe kennis/inzichten of nieuwe contacten opdoen door Platform JEP zijn verdiepende vragen gesteld. Hierbij wordt met name aangegeven dat het heeft opgeleverd dat men nieuwe handelingsperspectieven heeft ontwikkeld en een bepaald thema beter heeft leren begrijpen. Ook interessant is dat bij de combinatie van producten 2, 3 en 4 relatief vaak wordt aangegeven dat het invloed heeft gehad op de mening van de respondent. Op de vraag welke kennis/inzichten zij hebben gekregen van de JEP-producten wordt voornamelijk aangegeven dat het gaat om de lokale invloed op maatschappelijke spanningen, hoe hiermee om te gaan en hoe deze spanningen te voorkomen. Kennis en inzichten over het opbouwen van lokale netwerken worden bijna niet genoemd binnen deze vier JEP-producten.

	Landelijk netwerk preventie radicalisering en polarisatie (n = 18)	Combinatie producten 2, 3 & 4 (n = 13)
Het heeft mij geholpen om één of meerdere beslissingen te nemen	12%	4%
Het heeft mij geholpen om één of meerdere (praktische) problemen op te lossen	15%	8%
Het heeft mij of collega's in het veld nieuwe handelingsperspectieven opgeleverd	22%	21%
Het heeft mij geholpen om te werken op basis van wetenschappelijk bewijs	5%	13%
Het heeft invloed op mijn mening gehad	5%	17%
Het heeft mij geholpen om het thema beter te begrijpen	20%	25%
Het heeft mij geholpen om anderen te overtuigen	7%	8%
Het heeft mij geholpen om een stelling te onderbouwen	10%	0%
Het heeft mij uiteindelijk NIET geholpen in mijn werk	0%	0%
Ik weet nog niet of het mij gaat helpen in mijn werk	2%	0%
Anders, namelijk:	2%	4%

Tabel 14. **wat hebben gebruikers aan producten/diensten van Platform JEP?**

Toegevoegde waarde van Platform JEP (-adviseurs)

In de enquête onder bestaande contacten van Platform JEP is, voor de vier meest gebruikte producten en diensten, de respondenten gevraagd wat hierop de toegevoegde waarde van Platform JEP is geweest. Dit levert het volgende beeld op. In het algemeen wordt uit de tabel duidelijk dat, evenals bij de ESS-producten, de theoretische en praktijkkennis van (de adviseurs van) Platform JEP voor de respondenten als grootste toegevoegde waarde worden gezien.

	Landelijk netwerk preventie radicalisering en polarisatie (n = 18)	Combinatie producten 2, 3 & 4 (n = 13)
Theoretische kennis van Platform JEP op juiste thema's	29%	34%
Praktijkkennis van Platform JEP op juiste thema's	26%	24%
Het soort mensen dat bij Platform JEP werkt	10%	10%
Toegang van de JEP-adviseurs tot migrantennetwerken	7%	0%
Platform JEP is onderdeel van het Rijk	12%	10%
Diversiteit aan disciplines/mensen dat Platform JEP om tafel weet te krijgen	14%	17%
Andere bijzonderheden in werkwijze/aanpak van Platform JEP, namelijk:	0%	0%
Ik zie de meerwaarde van Platform JEP op dit product niet	0%	0%
Kan ik niet goed beoordelen	2%	3%

Tabel 15. **Producten/diensten Platform JEP: waar helpt het u mee?**

8.4.2 Uitkomsten interviews op product- of dienstniveau

Uit de interviews met gebruikers van JEP-producten en diensten blijkt dat respondenten die op lokaal niveau met JEP-adviseurs te maken hebben gehad, bijna allemaal de manier waarderen waarop het de adviseurs lukt om betrokkenen vanuit sociaal domein en veiligheid bij elkaar te brengen. In de interviews hebben respondenten dit punt nader gespecificeerd. Het is van toegevoegde dat de JEP-adviseurs lokaal de kennis van de problematiek inzetten op cross-sectorale samenwerking. Onze gesprekspartners geven aan dat dit hen echt helpt. Uiteindelijk helpt het professionals in het vergroten van hun handelingsperspectieven. Dit begint bij kennis aangereikt krijgen en in contact komen met andere partijen die aan dezelfde problematiek werken. Ook geven de professionals aan dat het hierin van toegevoegde waarde is dat Platform JEP geen commercieel belang heeft. Ze vinden Platform JEP een fijne partij om mee samen te werken. Het voelt als vertrouwd en veilig. De adviseurs van Platform JEP worden gezien als dienstverlenend en deskundig.

De respondenten zien wel dat de beperkte capaciteit van Platform JEP maakt wel dat men slechts in een beperkte groep gemeenten echt lokaal actief kan zijn. Dit beperkt natuurlijk de impact die Platform JEP kan hebben op het uiteindelijk voorzien van professionals met nieuwe handelingsvaardigheden. Ook geven respondenten aan dat wanneer aanvullende kennis nodig is, zij toch vaker lokale organisaties of overheden benaderen dan een landelijke partij zoals Platform JEP.

8.4.3 Inzichten uit bestudeerde productevaluaties

We hebben de productevaluatie van de pilot Werkateliers informatie delen bij mogelijke radicalisering van Platform JEP bestudeerd. Deze evaluatie is niet zo uitgebreid op het gebied van klantervaring (het is bovenal ook een behoefte-onderzoek) en is om die reden niet opgenomen in de tabel van bijlage 4. In deze evaluatie komt naar voren dat de werkzame elementen, namelijk het overdragen van theoretische kennis in combinatie met het oefenen van vaardigheden aan de hand van casuïstiek en het onderling uitwisselen van kennis, het meest worden gewaardeerd door deelnemers. De organiserende gemeente en organisatie waren tevreden over de begeleiding van Platform JEP, waarbij zij de professionaliteit van de adviseurs erg waardeerden. De adviseurs bezitten volgens hen over veel kennis omtrent radicalisering en juridische kaders.

8.4.4 Samenvatting

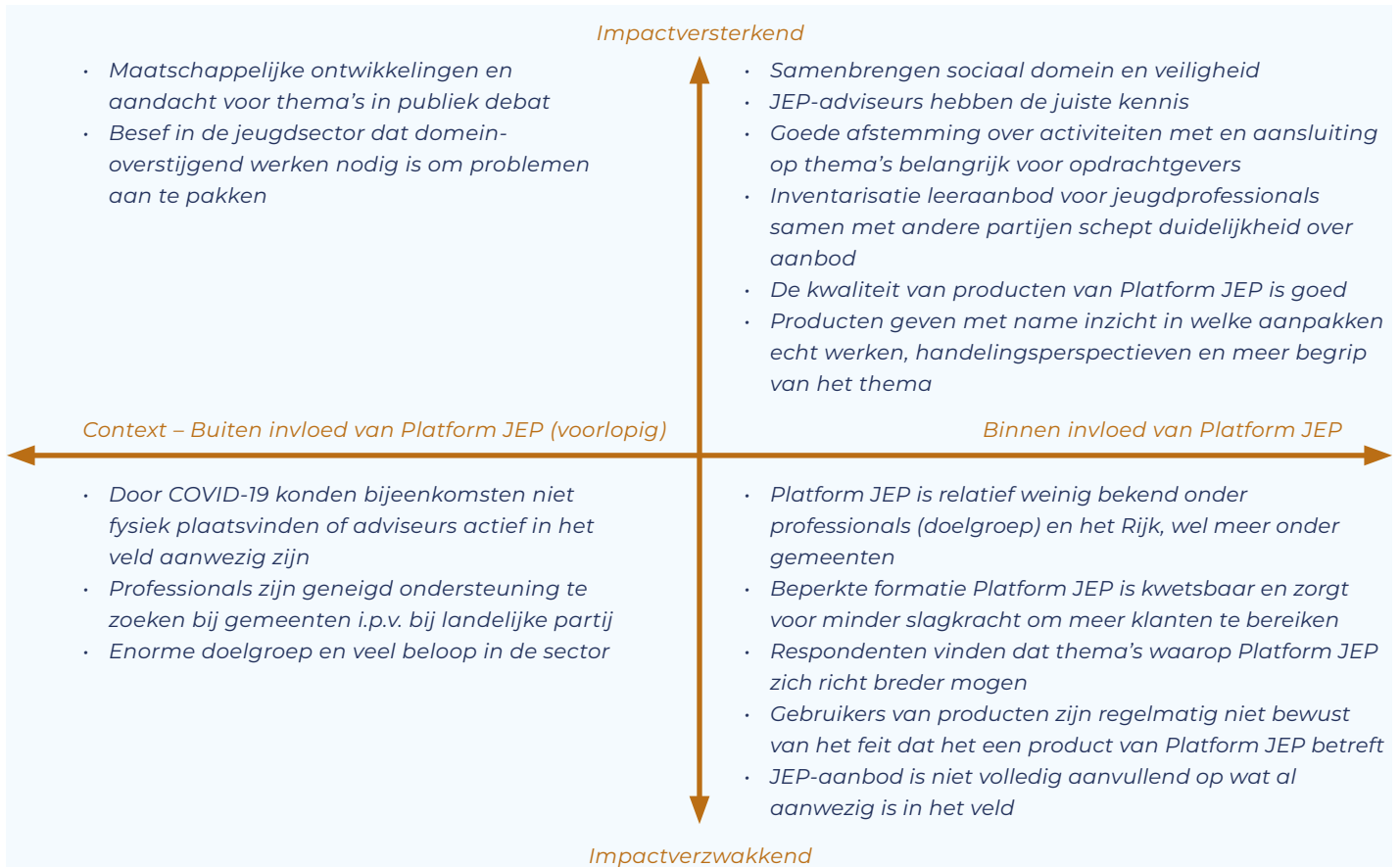
We hebben op basis van drie bronnen gekeken naar wat het gebruik van het leer- en ondersteuningsaanbod van Platform JEP de gebruikers op lokaal niveau heeft opgeleverd. Dit levert een consistent beeld op. Gebruikers geven aan dat het gebruik van het leer- en ondersteuningsaanbod van Platform JEP hen, net als bij de ESS overigens, met name nieuwe kennis/inzichten heeft opgeleverd. De gebruikers geven aan hiermee geholpen te zijn omdat het hen heeft opgeleverd dat men nieuwe handelingsperspectieven heeft ontwikkeld en/of een bepaald thema beter heeft leren begrijpen. Belangrijk is verder dat volgens de gebruikers de theoretische en praktijkkennis van (de adviseurs van) Platform JEP hen de meeste toegevoegde waarde biedt bij het gebruikte ondersteuningsaanbod.

HOOFDSTUK 9

Onze verklaringen voor de impact die Platform JEP bewerkstelligd

In het vorige hoofdstuk hebben we uiteengezet wat het gebruik van het leer- en ondersteuningsaanbod van Platform JEP de gebruikers landelijk en vooral lokaal niveau heeft opgeleverd. Dit levert overwegend een positief beeld op. Het gebruik van producten en diensten heeft de gebruiker opgeleverd dat men nieuwe handelingsperspectieven heeft ontwikkeld en/of een bepaald thema beter heeft leren begrijpen. Met dit resultaat kan volgens ons gesteld worden dat het ook aannemelijk is dat het leer- en ondersteuningsaanbod van Platform JEP maatschappelijke impact oplevert. In het vervolg van deze paragraaf beschrijven we onze analyse op wat deze impact van de Platform JEP verklaart.

Figuur 5. Platform JEP Mechanismekwadrant

9.1 Impactversterkende en impactverzwakkende kenmerken

Voor het vinden van verklaringen voor de impact van Platform JEP, hebben we de onderzoekbevindingen geanalyseerd op impactversterkende en impactverzwakkende kenmerken. We maken hierbij onderscheid tussen factoren die binnen de invloedssfeer liggen van de ESS (mechanismes van effect) en buiten de invloedssfeer (contextfactoren). Het resultaat van deze analyse hebben we in de volgende mechanisme-kwadrant opgenomen. De inhoud ervan is in de toekomstsessies met professionals uit het jeugddomein besproken. Deels met de vraag of men het geschetste beeld herkent (dat bleek het geval), en deels met de vraag welke impactversterkende maatregelen Platform JEP voor de toekomst zou kunnen nemen. Voor elk van de vier categorieën is namelijk een ander handelingsperspectief van toepassing. Van impactversterkende contextfactoren (linksboven) en mechanismen van effect (rechtsboven) kan Platform JEP, respectievelijk gebruik maken of juist op sturen en activeren. Platform JEP moet bewust zijn van impactverzwakkende contextfactoren (linksonder) en hierop anticiperen, en impactverzwakkende mechanismen van effect (rechtsonder) zoveel mogelijk voorkomen.

Impactversterkende mechanismen en contextfactoren

Voor de thema's waarop Platform JEP actief is, geldt dat deze volop aandacht krijgen in het maatschappelijke debat. Dit werkt impactversterkend voor het platform. Dit geldt ook voor het groeiende besef in de jeugdsector dat domeinoverstijgend werken noodzakelijk is. Platform JEP is in staat om het sociale domein en het veiligheidsdomein ook echt samen te brengen in de praktijk. JEP-adviseurs hebben de juiste kennis en leveren goede kwaliteit producten op, die handelingsperspectief en meer begrip van het thema opleveren. Daarnaast is er goede afstemming met opdrachtgevers over aansluiting op belangrijke thema's.

Impactverzwakkende mechanismen en contextfactoren

Ook krijgt Platform JEP te maken met factoren die de impact verzwakken, zoals COVID-19, dat professionals (doelgroep voor Platform JEP) geneigd zijn bij gemeenten ondersteuning te zoeken in plaats van bij een landelijke partij, en dat de sector een hoog verloop kent. Platform JEP is relatief onbekend onder professionals en het Rijk, en vaak is men niet bewust van het feit dat een product van Platform JEP is. De beperkte capaciteit maakt Platform JEP kwetsbaar, en beperkt de hoeveelheid klanten die Platform JEP kan bereiken.

Vooraf bedachte mechanismen van effect doen zich voor in de praktijk

Ook in onze reconstructie van de beleidstheorie achter Platform JEP hebben we acht zogenaamde mechanisme van effect benoemd waarlangs Platform JEP impact zou gaan bereiken. Bij mechanismen van effect gaat het om unieke kenmerken in de opzet of uitvoering van Platform JEP. Ons beeld uit de interviews is dat niet alle van tevoren bedachte mechanismen zich in de praktijk ook echt voordoen. In veel gevallen lijkt hiervoor een verklaring te liggen in het feit dat de capaciteit van Platform JEP beperkt is en men al een hoge werkdruk ervaart. Mechanismen die zeker niet lijken mee te spelen is dat het ondersteuningsaanbod volledig aanvullend is op wat er al bestaat aan kennis en expertise in de jeugdsector. Professionals die binnen het sociaal domein met kinderen en jongeren werken en daarmee een opvoedkundige taak hebben, weten Platform JEP direct te vinden als vraagbaak. Ook lijkt het voordeel van het feit dat Platform JEP integraal onderdeel is van de ESS niet volledig te worden benut. Platform JEP benut wel daar waar nodig de netwerken van de ESS-adviseurs in bepaalde migrantengroepen.

9.2 Welke context heeft volgens ons de werking van Platform JEP beïnvloedt?

COVID-19 heeft gevolgen voor werkwijze JEP-adviseurs.

Net als voor de ESS-adviseurs geldt voor de JEP-adviseurs dat de beperkende maatregelen in het kader van de coronapandemie tot gevolg heeft gehad dat men sinds maart 2020 niet heeft kunnen werken zoals men wil. Fysieke contacten in gemeenten waren niet mogelijk, en veel trainingsaanbod is niet aangeboden (of is digitaal gegeven). Dit zal volgens de JEP-adviseurs van invloed zijn op de mate waarin met in veld impact heeft kunnen creëren.

De doelgroep professionals is lastig direct te bereiken. Dit gebeurt veelal via gemeenten.

Voor het bereiken van impact bij de uiteindelijke doelgroep van Platform JEP, de jeugdprofessional, is men afhankelijk van de gemeenten die hen vindt voor ondersteuningsaanbod. Eerder is al aangegeven dat de professionals niet zelf snel aankloppen bij landelijke organisaties als zij handelingsverlegenheid ervaren, maar dit eerder doen bij hun gemeente. In een aantal gesprekken is aangegeven dat de doelgroep professionals ook erg breed en groot is, en het moeilijk is voor een organisatie als Platform JEP om op deze hele groep impact te hebben.

DEEL C

Landelijk leer- en ondersteunings- aanbod vergeleken

HOOFDSTUK 10

Landelijk leer- en ondersteuningsaanbod sociale stabiliteit

In dit hoofdstuk beschrijven we het totale landelijke leer- en ondersteuningsaanbod rondom sociale stabiliteit. Dit aanbod wordt deels door de ESS en Platform JEP gerealiseerd, maar ook door andere landelijke aanbieders. Voor de evaluatie is ook gekeken naar de onderlinge samenwerking tussen de ESS en Platform JEP en de andere aanbieders.

10.1 Landelijk opererende leer- en ondersteuningspunten

De rijksoverheid ontwikkelt samen met partners op het thema sociale stabiliteit een divers leer en ondersteuningsaanbod om op lokaal niveau inclusie te bevorderen maatschappelijke onrust, polarisatie, radicalisering, extremisme, problematisch gedrag en aantasting van de democratische rechtsorde te voorkomen en tegen te gaan. Onder leer- en ondersteuningsaanbod worden de volgende type producten verstaan: publicaties (zoals rapporten en handreikingen), trainingen (zoals workshops en leerlijnen) en contactpunten (zoals expertiseteams en vraagbaken).

Het document *Leer- en ondersteuningsaanbod sociale stabiliteit gemeenten*²² van de rijksoverheid geeft, geordend naar financierend departement, een overzicht van landelijk opererende leer- en ondersteuningspunten op de brede thematiek van sociale stabiliteit. Dit levert het volgende beeld op.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK)

1. Ondersteuningsnetwerk maatschappelijke onrust (Omo, Ministerie van BZK)
2. Netwerk Weerbaar Bestuur

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)

3. Expertise Unit Sociale Stabiliteit (De ESS)
4. Kennisplatform Integratie en Samenleving (KIS)

Ministerie van Justitie en Veiligheid (J&V)

5. Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV)
6. Rijksopleidingsinstituut tegengaan radicalisering (ROR)
7. Landelijk steunpunt extremisme (LSE)

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS)

8. Platform Jeugd preventie Extremisme en Polarisation (Platform JEP)

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)

9. Stichting School en Veiligheid (SSV)

Niet ministerie gebonden

10. VNG Academie
11. Nederlands Genootschap van Burgemeesters (NGB)
12. Wethoudersvereniging

In totaal zijn er volgens ons dus voor lokale partijen twaalf landelijk opererende leer- en ondersteuningspunten op de brede thematiek van sociale stabiliteit. Daarnaast zijn er nog (deels) commerciële partijen die lokale partijen ondersteunings- en leeraanbod aanbieden rondom polarisatie, extremisme en radicalisering.

10.2 Landelijk leer- en ondersteuningsaanbod nader bekeken

Niet alle twaalf in paragraaf 10.1 benoemde landelijk opererende leer- en ondersteuningspunten konden voor deze evaluatie in onze beschouwing worden meegenomen. Dit geldt natuurlijk wel voor de ESS (3) en Platform JEP (7). Zij zijn natuurlijk het object van studie voor deze evaluatie. Er zijn echter ook interviews gehouden met vertegenwoordigers van KIS (3), NCTV (4), ROR (5), LSE (6), SSV (8) en VNG Academie (9). In de interviews met deze partijen zijn we ingegaan op hun leer- en ondersteuningsaanbod en hun samenwerking/afstemming op dit aanbod met de ESS en/of Platform JEP.

Voor dit onderdeel van de evaluatie hebben we verder ook interviews gehouden met twee (semi)commerciële aanbieders van ondersteuningsaanbod rondom polarisatie en radicalisering. Ook hebben we een interview gehouden met vertegenwoordigers van het Platform31. Platform31 profileert zich als kennis- en netwerkorganisatie en wil beleid, praktijk en wetenschap verbinden rondom actuele vraagstukken voor stad en regio om zo te komen tot aanpakken waarmee bestuurders, beleidsmakers en uitvoerders direct aan de slag kunnen. Platform31 heeft in opdracht van het Ministerie van BZK een vraaginventarisatie uitgevoerd op het gebied van leefbaarheid en veiligheid. In het vervolg van deze paragraaf beschrijven we de inzichten uit de interviews met de hiervoor benoemde partijen.

²² www.weerbaarbestuur.nl/producten-en-diensten/leer-en-ondersteuningsaanbod-sociale-stabiliteit-gemeenten

Ruim en divers aanbod op vergelijkbare thema's

Uit de interviews met de geselecteerde landelijk opererende leer- en ondersteuningspunten ontstaat het algemene beeld dat de producten en diensten van deze aanbieders thematisch veel raakvlakken hebben met de thema's van de ESS en Platform JEP (zie de volgende figuur). Alle partijen hebben voor gemeenten en of professionals wel leer- of ondersteuningsaanbod rondom de thema's van polarisatie, radicalisering en/of extremisme. Hoewel thema's vaak vergelijkbaar zijn, verschilt de vorm waarin ondersteuning wordt geboden wel tussen de verschillende aanbieders. Ook richt niet elke aanbieder zich op dezelfde doelgroepen. Wel worden gemeenten door alle partijen als doelgroep gezien. De interviews met (semi)commerciële aanbieders maakt duidelijk dat ook zij leeraanbod bieden aan lokale partijen rondom het voorkomen en/of wegnemen van polarisatie en radicalisering. Deze partijen richten zich ook veelal op dezelfde doelgroepen.

Verschillen in impact niet inzichtelijk

Hiervoor is aangegeven dat vanuit de landelijk opererende leer- en ondersteuningspunten er een ruim en divers ondersteuningsaanbod beschikbaar is voor lokale partijen. Ons is voor deze evaluatie ook gevraagd of het mogelijk is om de impact van de ESS en Platform JEP op het betrokken werkveld te vergelijken met de impact van de andere landelijke aanbieders. En als dat mogelijk is, of er dan verschillen in impact

waarneembaar zijn en hoe deze eventuele verschillen dan verklaard kunnen worden. Voor de ESS en Platform JEP hebben we een impactstudie uitgevoerd. Daarnaast leveren de eigen productevaluaties van de ESS en Platform JEP hier ook inzichten over op. De resultaten betreffende de impact die de ESS en Platform JEP met hun leer- en ondersteuningsaanbod realiseren, hebben we in eerdere hoofdstukken beschreven. Om op 'impact' ook de vergelijking te treffen met het aanbod van andere partijen, hebben we in de interviews met deze aanbieders ook telkens gevraagd naar het inzicht in de uiteindelijke impact dat men met het eigen leer- en ondersteuningsaanbod realiseert. Deze vraag leverde niet een bruikbaar resultaat op.

Veel aanbieders gaven aan nog niet echt een (goed) inzicht te hebben in de werkelijke impact die ze realiseren met hun leer- of ondersteuningsaanbod, of waren nog bezig om deze impact goed in kaart te brengen. In deze gevallen kon men de resultaten nog niet met ons delen. Respondenten veronderstellen wel allemaal dat men impact realiseert bij hun gebruikersgroepen. Iets wat ze afleiden uit het feit dat hun publicaties, trainingen en contactpunten goed en soms steeds beter benut worden en dat gebruikers in algemeen tevreden zijn over het geleverde.

	KIS	ESS	Platform JEP	NCTV	ROR	LSE	VNG	SSV
Zelfde thema's als ESS (polarisatie, radicalisering en/of extremisme) of breder?		JA	JA		JA	JA		
Samenwerking met ESS en/of Platform JEP? Ja of nee	JA			JA	JA	JA	JA	JA
Productaanbod:								
Kennisproducten	JA	JA	JA			JA		JA
Advies, ondersteuning en begeleiding		JA	JA	JA		JA		
Trainingen, workshops en masterclasses	JA	JA	JA		JA	JA	JA	JA
Netwerkcreatie	JA	JA						
Doelgroepen								
Gemeenten	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	
Gemeenschappen		JA						
Professionals	JA	JA	JA		JA	JA		JA

Figuur 6. **Overzicht raakvlakken met geselecteerde leer- en ondersteuningspunten**

Over en weer weinig kennis van elkaars aanbod.

Uit de interviews met adviseurs van de ESS en Platform JEP en vertegenwoordigers van de andere leer- en ondersteuningspunten blijkt dat men elkaars aanbod beperkt kent. Dit geldt zeker voor het trainingsaanbod. Hiervoor wordt beperkt met elkaar afgestemd en valt dubbel werk niet uit te sluiten. Er is in de praktijk geen landelijke partij die actief het trainingsaanbod coördineert. Door een aantal aanbieders zijn voorbeelden aangedragen van eigen trainingen die sterk overeenkomen met die de ESS of Platform JEP aanbiedt. Belangrijke ontwikkeling hierin is wel dat rondom het leeraanbod polarisatie en radicalisering voor (jeugd) professionals Platform JEP, Landelijk Steunpunt Extremisme (LSE), Kennisplatform Integratie & Samenleving (KIS), Rijksopleidingsinstituut tegengaan Radicalisering (ROR) en Stichting School & Veiligheid (SSV) een interactieve pdf is ontwikkeld die op 24 april 2021 is gepubliceerd. In deze pdf/brochure kan de doelgroep het complete leeraanbod van deze vier organisaties vinden. Dit moet partijen in het veld helpen om de ondersteuning te vinden die past bij hun vragen, profiel en organisatie. De brochure staat vol met trainingen, online tools en advies op maat. De pdf maakt ook duidelijk hoe het leeraanbod van deze partijen zich tot elkaar verhoudt. Het ontwikkelen van deze pdf heeft de partijen zelf ook geholpen te vinden waar overlap zit en waar juist nog kennisleemten zijn.

Kijken we naar het bredere leer- en ondersteuningsaanbod op sociale stabiliteit, dan is het belangrijk te benoemen dat de Ministeries van SZW, OCW en NCTV, de ESS en Platform JEP de afgelopen jaren wel periodiek overleg hebben gehad over elkaars werkzaamheden op thema's als de aanpak van radicalisering. In de eerste jaren ging dit zogenaamde hoofdenoverleg volgens een respondent van het Ministerie van VWS vooral over informeren en afstemmen, maar sinds de herstart (het overleg heeft enige tijd niet plaatsgevonden vanwege personeelwisselingen) probeert men om tussen de departementen SZW, OCW en J&V ook echt tot meer samenwerking te komen als het gaat om thema's die de sociale stabiliteit raken. Door dezelfde respondent is aangegeven dat dit op andere (grotere) beleidsthema's van het Ministerie van VWS al wel langer gebeurt. Voor het themaveld van het tegengaan van seksueel geweld is bijvoorbeeld vanuit verschillende departementen al een gezamenlijke beleidsbrief naar de Kamer gestuurd.

Binnen het Rijk en gemeenten leeft wel duidelijk de wens het beschikbare leer- en ondersteuningsaanbod van (rijks) partners op het terrein van sociale stabiliteit meer toegankelijk en inzichtelijk te maken. Dit vanuit de overtuiging dat een meer toegankelijk en inzichtelijk aanbod voor gemeenten eraan bijdraagt dat gemeenten meer in staat en bekwaam zijn om te werken aan sociale stabiliteit. Ook kan hierdoor toekomstig aanbod meer in samenhang worden gecreëerd doordat er beter zicht is op witte vlekken. In het voorjaar van 2021 is door de betrokken partijen daarom de opdracht geformuleerd en aan een extern bureau gegund om te komen tot meer overzicht en makkelijker toegang tot het gezamenlijke leer- en ondersteuningsaanbod. Dit is gecoördineerd door een kerngroep van de Ministeries van BZK en SZW, de VNG en het NCTV.

Het Ministerie van BZK is de coördinator van deze kerngroep en de opdrachtgever voor het betrokken bureau. Het is de bedoeling dat het leer- en ondersteuningsaanbod vindbaar wordt op een website die als leeromgeving wordt ingericht en waarmee door middel van filters je bij het meest geschikte aanbod uitkomt. Het idee is het leer- en ondersteuningsaanbod minimaal vijf jaar online te houden en periodiek te actualiseren. De bedoeling is dat elke rijkspartner op de website het eigen aanbod kan actualiseren. De ESS heeft ons het volgende overzicht aangeleverd van welke partijen het leer- en ondersteuningsaanbod vindbaar moet worden via de te ontwikkelen website.

Naam landelijke aanbieder leer- en ondersteuningsaanbod	Aantal door aanbieder op website vindbare producten
Ministerie BZK	16
Ministerie SZW (KIS)	49
Ministerie SZW	5
Ministerie SZW (ESS)	23
Ministerie J&V (NCTV)	1
Ministerie J&V (LSE)	10
Ministerie J&V (ROR)	22
Ministerie van VWS (Platform JEP)	13
VNG (VNG Connect)	4
NGB	3
Wethoudersvereniging	1

Tabel 16. **Het aantal leer- en ondersteuningsproducten op sociale stabiliteit per landelijke aanbieder**

De ESS en KIS

Kennisplatform Integratie & Samenleving (KIS) wordt volledig gesubsidieerd door het Ministerie van SZW en is net als de ESS ingesteld nadat Forum ophield te bestaan. Hierbij is destijds de keuze gemaakt om de wetenschappelijke kennis(-ontwikkeling) met betrekking tot sociale stabiliteit onder te brengen bij KIS (te vormen door het Verweij Jonker Instituut en Movisie). De ESS zou meer de uitvoerende partij moeten zijn rondom voorkomen en bestrijden van radicalisering en polarisatie, met sterke ingangen bij gemeenschappen.

Bij de inrichting van de ESS is ervoor gekozen om ook een team kennisontwikkeling in te stellen. Dit team van de ESS is behalve het ontwikkelen van kennisproducten ook gericht op de inhoudelijke kennisontwikkeling van de adviseurs (versterken vakmanschap op de twee opgaves). Het team kennisontwikkeling van de ESS doet verder geen eigen onderzoek, zoals KIS dat wel doet. Wel kan het voorkomen dat de ESS zelf onderzoek uitzet. Tot 2017 hield KIS zich ook bezig met kennisontwikkeling op het terrein van radicalisering. Sinds 2017 heeft het Ministerie van SZW met KIS afgesproken om niet meer actief te zijn op dit thema, omdat uit de eerste evaluatie van KIS bleek dat op het thema radicalisering al verschillende andere partijen werkzaam waren.

Het hebben van een eigen kennisfunctie binnen de ESS kan enigszins onlogisch overkomen omdat dit ook als is belegd bij KIS. Samenwerking met KIS zou juist logisch zijn, omdat de ESS nu voor kennisontwikkeling veelal moet terugrijpen op de inzet van externe adviseurs of soms eigen onderzoeken moet uitvoeren. Er zijn echter wel verklaringen aangedragen waarom het in de praktijk zo is ingericht. De eerste verklaring is dat KIS begin 2015/2016 net was opgericht en zich nog moest ontwikkelen. De taken voor wat betreft kennisontwikkeling werden nog voornamelijk uitgevoerd door de beleidsmedewerkers van het Ministerie van SZW/Directie Samenleving en Integratie. De ontwikkeling van de ESS ging destijds heel snel door de grote druk vanuit de politiek, maar ook vanuit de NCTV, voor wat betreft het thema religieuze radicalisering/jihadisme. Er was juist in de beginjaren 2015/2016 behoefte aan snelle resultaten op preventie en de positionering en er is daarom gekozen voor een positionering binnen het Ministerie van SZW. De ontwikkeling ging sneller dan die van KIS. Een tweede belangrijke verklaring is dat KIS in zijn opereren en programmeren van kennisontwikkeling als een onafhankelijke partij opereert. KIS mag zelf beslissen wat het wel en wat niet doet.

De werkzaamheden die KIS wil uitvoeren, moeten alleen wel uitvoerbaar zijn binnen het subsidiebedrag dat het kennisplatform ontvangt vanuit het Ministerie van SZW. Dit betekent dat de ESS niet zomaar alle kennisvragen bij KIS kan neerleggen. Dit geldt bij uitstek voor de ESS-opgave Preventie Radicalisering. Sinds 2017 speelt KIS hierin geen rol meer. Uiteraard is er bij het vaststellen van de jaarprogrammering van KIS wel afstemming met de ESS, maar het is dus niet de bedoeling dat KIS alle kennis die de ESS nodig heeft, hoe dan ook moet ontwikkelen. Dit tweede argument geldt overigens niet alleen voor de relatie ESS-KIS, maar ook voor de relatie die KIS met het Ministerie van SZW heeft op de andere beleidsthema's die zijdelings te maken hebben met integratie en samenleving. Een deel van de kennisopbouw voor bijvoorbeeld het thema arbeidsmarkt wordt uitgevoerd door KIS, maar ook buiten KIS om wordt op vergelijkbare thema's aan kennisopbouw gedaan (bijvoorbeeld door de markt rechtstreeks onderzoeksopdrachten te laten uitvoeren).

Versnippering aanbod valt moeilijk te doorbreken

In alle interviews met landelijke partijen kwam naar voren dat het voor de eindgebruikers mogelijk verwarrend is dat er meerdere landelijke partijen zijn met leer- en ondersteuningsaanbod voor vergelijkbare thema's. Men verwacht dat hierdoor de eindgebruikers een versnipperd beeld krijgen van het landelijke aanbod. Onze eigen gesprekken met eindgebruikers bevestigden dit beeld.

De landelijke aanbieders verklaren het versnipperde landelijke aanbod doordat iedere landelijke partij vooral aanbod levert vanuit een eigen invalshoek en op basis van een eigen (soms tijdelijke) financieringsstroom. Partijen willen dit soms wel doorbreken, maar de eigen opdracht en financiering zit dan nog vaak in de weg. De interviews maken verder duidelijk dat er in de praktijk ook maar beperkt sprake is van (intensieve) samenwerking tussen de verschillende aanbieders, ondanks dat er vaak vergelijkbare thema's worden aangesneden. Betere samenwerking zou volgens alle respondenten kunnen leiden tot een betere kennisdeling, een beter overzicht van het aanbod op de verschillende thema's, en betere afstemming wat betreft mogelijke dubbelingen in het aanbod. Ook al worden soms andere doelgroepen bediend, onderlinge product- en dienstenaftemming kan wel een synergie opleveren.

DEEL D

Synthese en vooruitblik

HOOFDSTUK 11

Synthese

In de voorgaande tien hoofdstukken beschreven we onze evaluatiebevindingen over het functioneren van de ESS en Platform JEP en het totale landelijke leer- en ondersteuningsaanbod rondom sociale stabiliteit. Deze bevindingen zijn gebaseerd op enerzijds feiten en anderzijds op percepties/meningen van onze respondenten. De bevindingen hebben we verzameld op basis van de inzet van verschillende onderzoeksmethoden. Dit hoofdstuk bevat onze synthese van alle onderzoeksbevindingen. De synthese geeft weer hoe wij als onderzoekers de bevindingen beoordelen. We hebben dit hoofdstuk opgebouwd langs de lijnen van de hoofdvragen van deze evaluatie.

1. In hoeverre en op welke wijze slagen de ESS en Platform JEP erin om de gemeenten, eerstelijns professionals en gemeenschappen van (voldoende) praktijkkennis te voorzien over (het voorkomen van) maatschappelijke spanningen, en op welke wijze kan dit (verder) verbeterd worden?

Voor het beantwoorden van deze hoofdvraag is het allereerst relevant vast te stellen of er op lokaal niveau bij gemeenten, eerstelijns professionals en gemeenschappen wel behoefte is aan leer- en ondersteuningsaanbod over (het voorkomen van) maatschappelijke spanningen. Uit de enquêtes en interviews met de genoemde doelgroepen blijkt volgens ons dat de behoefte hieraan overduidelijk aanwezig is. We zien in onze bevindingen verder ook dat bij gemeenten de behoefte aan landelijk leer- en ondersteuningsaanbod het grootst is, en onder eerstelijns professionals het kleinst. Dit laatste betekent overigens niet dat deze professionals geen behoefte hebben aan leer- en ondersteuningsaanbod. Er is volgens ons zeker nog sprake van 'handelingsverlegenheid' om aan preventie van radicalisering te werken. De evaluatie toont aan dat professionals niet aankloppen bij een landelijke aanbieder met een verzoek om leer- en ondersteuningsaanbod, maar dat men zich liever wendt tot de eigen gemeente.

De evaluatie toont verder ook dat zeker de doelgroep 'gemeenten' steeds meer worstelt met vraagstukken over sociale stabiliteit, die geen (of niet altijd) raakvlakken hebben met migrantengemeenschappen. In het leer- en ondersteuningsaanbod waar men behoefte aan heeft, speelt het migratieperspectief dan ook geen directe rol. Men lijkt vooral kennis en handelingsperspectieven aangereikt te willen krijgen over hoe in algemene zin te handelen om polarisatie (in welke vorm dan ook) te herkennen en te voorkomen. De gerichtheid van de ESS op sociale stabiliteit, gezien vanuit het perspectief van migratie, gaat volgens ons op dit punt dan ook steeds meer knellen. Dit verklaart volgens ons ook waarom de ESS in de praktijk zelf ook de ruimte zoekt om thematisch breder te acteren. Belangrijk op dit punt is verder dat Platform JEP zich vanuit zijn opdracht nooit heeft hoeven beperken tot vraagstukken gezien vanuit het perspectief van migratie, en daardoor beter aan kan sluiten op de actuele behoefteontwikkeling op lokaal niveau.

We hebben al eerder benoemd dat er onder doelgroepen die de ESS en Platform JEP wil bedienen zeker behoefte is aan landelijk leer- en ondersteuningsaanbod als het gaat om het voorkomen van maatschappelijke spanningen. De vervolgvraag is of de groep met ondersteuningsbehoeften de ESS en Platform JEP (en hun leer- en ondersteuningsaanbod) ook kennen. 'Bekendheid met' is namelijk noodzakelijk om als de ESS en Platform JEP überhaupt te kunnen voorzien in ondersteuningsbehoeften. Kijken we naar onze onderzoeksbevindingen dan concluderen wij dat over het geheel genomen de bekendheid van de ESS en Platform JEP en hetgeen ze te bieden hebben aan groepen met ondersteuningsbehoeften niet groot is. De ESS is wel meer bekend dan Platform JEP, en voor beide geldt dat de naamsbekendheid groter is dan de kennis aan wat ze concreet aan leer- en ondersteuningsaanbod te bieden hebben.

Tot slot is het belangrijk te kijken naar wat deze evaluatie ons leert over het feitelijke gebruik van het leer- en ondersteuningsaanbod van de ESS en Platform JEP. Uit onze enquêtes en interviews blijkt dat de gebruikers van zowel de ESS als Platform JEP vinden dat het beschikbare leer- en ondersteuningsaanbod over het algemeen voldoende aansluit bij hun behoeften. Degenen die dat niet vinden, lijken meer te zoeken naar advies op casusniveau of naar ondersteuning bij bredere polariseringsvraagstukken. Kijken we dieper naar het voordeel van het gebruik van de specifieke producten en diensten van de ESS en Platform JEP, dan wordt het opdoen van nieuwe kennis/inzichten het meest genoemd. Ook het opdoen van nieuwe contacten, zeker als die uit onconventionele hoeken komen, wordt door gebruikers van producten en diensten vaak genoemd als belangrijke winst.

Onze algehele conclusie is dat de ESS en Platform JEP er zeker in zijn geslaagd om gemeenten, eerstelijns professionals en gemeenschappen van bruikbare praktijkkennis te voorzien over maatschappelijke spanningen en het voorkomen daarvan. De vraag of dat voldoende gebeurd is, laat zich niet makkelijk beantwoorden. Wij denken in ieder geval dat hier zeker nog verbetering mogelijk is, in de eerste plaats door de bekendheid over het eigen leer- en ondersteuningsaanbod te vergroten. Ons onderzoek maakt duidelijk dat er op lokaal niveau partijen zijn die wel behoefte hebben aan landelijk leer- en ondersteuningsaanbod, maar het aanbod vanuit de ESS en Platform JEP toch niet (goed) kennen. Ook zou het hierbij volgens ons helpen als de lokale partijen beter door de rijksoverheid worden geïnformeerd over hoe het aanbod vanuit de verschillende landelijke partijen zich tot elkaar verhoudt. Dit zien wij overigens niet als verantwoordelijkheid voor de ESS (alleen).

Voor wat betreft de kennisnetwerken die de ESS heeft opgezet en onderhoudt, past wat ons betreft een nuancering bij de voorgaande algehele conclusie. Hoewel deze netwerken de ESS en de overheid kennis opleveren, geven deelnemers uit de gemeenschappen aan dat deze voor hun gemeenschap zelf onvoldoende bruikbare informatie opleveren. Doordat het netwerkcontact niet structureel is opgezet (het netwerk komt voornamelijk bij elkaar als er in incidenten zijn geweest of als deze moeten worden vermeden), weet men niet altijd waar men aan toe is. Dit gevoel wordt versterkt doordat het kennisnetwerk vooral in beeld komt wanneer er iets aan de hand is. Het doel van de ESS om via de gemeenschappen informatie te verkrijgen voor het landelijke of lokale beleid, en om met deze informatie betrokken partijen nieuwe handelingsperspectieven te bieden, levert de gemeenschappen zelf niet altijd iets op. Deze gemeenschappen zien natuurlijk wel dat het doorspelen van de signalen en het oplossen daarvan wel bijdraagt aan het voorkomen van maatschappelijke spanningen.

Platform JEP beschikt over een kleine formatie en dat maakt het platform kwetsbaar in zijn functioneren. De recente uitval van een van de vijf adviseurs toont dit aan. De werkdruk loopt verder op. Ook bij een volledig inzetbare formatie kan Platform JEP gemeenten niet altijd goed van dienst zijn. Het is aan te raden deze kwetsbaarheid van Platform JEP op te lossen.

Tot slot geldt dat de ESS winst kan behalen als zij haar leer- en ondersteuningsaanbod (eventueel na aanscherping) beschikbaar stelt voor het oplossen van vraagstukken rondom sociale spanningen die geen relatie hebben met (de dynamiek binnen of tussen) migrantengroepen. De expertise en kennis van de ESS, over bijvoorbeeld het depolarisatiedenken, is volgens ons zeer goed inzetbaar bij het oplossen van deze bredere vraagstukken.

2. Wat is de maatschappelijke impact van de ESS en Platform JEP? Hoe hebben de ESS en Platform JEP deze impact bewerkstelligd, en in hoeverre en op welke wijze kan de impact (verder) verhoogd worden?

Maatschappelijke impact van de ESS

In de initiële beleidstheorie achter de ESS is als uiteindelijk doel opgenomen dat de expertise-unit ervoor zorgt dat een prettiger en veiliger lokaal leefklimaat ontstaat, om weerbaarheid en veerkracht van de samenleving als geheel (en voor gemeenschappen en individuen) te versterken, en om de verbinding tussen sociaal-maatschappelijke beleidsdoelstellingen en veiligheidsdoelstellingen te bevorderen. Dit is dus voor de start van de ESS benoemd als de beoogde maatschappelijke impact. Het was toen ook natuurlijk al bedacht dat deze impact nooit direct door de ESS te realiseren is, maar de activiteiten die de ESS zou moeten uitvoeren, zouden hier wel aan moeten bijdragen. In de beleidstheorie zijn aan de activiteiten van de maatschappelijke impact afgeleide en meer praktische (zogenaamde proximale) doelen gekoppeld. Onze onderzoeksbevindingen stellen ons in staat om te beoordelen in hoeverre de ESS met haar activiteiten deze proximale doelen heeft bereikt.

Dit hebben we hiernavolgend uitgewerkt. Het resultaat van de ESS bij het realiseren van haar proximale doelen, maakt het volgens ons ook aannemelijk dat de ESS maatschappelijke impact realiseert.

Kijken we allereerst naar het gebruik van concrete producten en diensten van de ESS, dan hebben we al genoemd dat gebruikers aangeven dat het hen met name nieuwe kennis/inzichten en nieuwe contacten heeft opgeleverd. Toegang tot nieuwe netwerken wordt juist relatief weinig genoemd. Zoomen we in op nieuwe kennis/inzichten, dan blijkt uit onze evaluatie dat gebruikers hiermee geholpen zijn omdat het hen handelingsvaardigheden geeft over hoe om te gaan met en het voorkomen van maatschappelijke spanningen, polarisatie en/of radicalisering. Dit sluit dus een-op-een aan op het eerste proximale doel dat destijds voor de ESS is geformuleerd, namelijk het vergroten van handelingsvaardigheid bij stakeholders en netwerkpartners over hoe om te gaan met spanningen en radicalisering. Dit doel lijkt de ESS met haar leer- en ondersteuningsaanbod te realiseren, al is er ruimte voor verbetering: in de laatste alinea van ons antwoord op de eerste hoofdvraag zijn we daar al op ingegaan.

Het tweede proximale doel van de ESS is het verbeteren van (vroegtijdige) signalering om escalatie van maatschappelijke onrust te voorkomen (te de-escaleren). Vooraf was het de intentie dat de ESS de informatiepositie en netwerken van het Rijk en gemeenten zou versterken om maatschappelijke spanningen en radicalisering te voorkomen. Wanneer we kijken wat op dit gebied lokaal is bewerkstelligd, moeten we allereerst benoemen dat er in de periode 2015-2018 vanuit de beleidsmedewerkers heel veel behoefte was aan advies/kennisdeling vanuit 'het Rijk'. Dit was de periode waarin uitreizigers vanuit Nederlandse gemeenten naar Syrië/Irak vertrokken waar salafistische gemeenschappen groeiden, en waarin verschillende Turkse gemeenschappen na de coup in Turkije tegenover elkaar kwamen te staan. Immers, maatregelen om radicalisering en gewelddadig extremisme tegen te gaan, werden zowel uitgevoerd door gemeenten als door onderdelen van de nationale veiligheidsketen: de veiligheidsdiensten (onder andere de AIVD), de Nationale Politie en het Ministerie van Veiligheid en Justitie.

De ESS werd door beleidsmedewerkers van gemeenten vaak benaderd om grip te krijgen op maatregelen vanuit de nationale veiligheidsketen die betrekking hadden op hun gemeente, of juist als voorbeeld konden dienen voor het beleid van andere gemeenten die met vergelijkbare problematiek te maken hadden. Er was bijna dagelijks contact tussen de ESS-adviseurs en de beleidsmedewerkers van gemeenten waar radicaliseringsvraagstukken speelden en er waren daarnaast bijna maandelijks informatiesessies voor beleidsmedewerkers van gemeenten. Soms ook omdat directe contacten tussen gemeenten met de AIVD nog minder waren ontwikkeld en er angst heerste voor een veiligheidsdreiging. De intensiteit van contacten tussen de ESS en gemeenten lijkt de laatste jaren te zijn afgenomen. De respondenten verklaren dat uit het feit dat de genoemde lokale vraagstukken van destijds, vooral de ernst van de problematiek van uitreizigers, nu minder of zelfs geen lokale beleidsaandacht meer krijgen.

Wij hebben vanuit onze eigen beroepspraktijk het beeld dat gemeenten in toenemende mate ook zelf gaan signaleren wat er speelt in bepaalde gemeenschappen, om een inschatting te maken van hoe eventuele beleidsmaatregelen tegen maatschappelijke spanningen zullen worden gepercipieerd. Gemeenten zetten hiertoe soms ook eigen netwerken op, waarin leden van (diverse) gemeenschappen worden uitgenodigd voor een dialoog. Echter, we horen vanuit gemeenten dat de deelname aan zo'n gemeentelijk netwerk om sociale spanningen tegen te gaan voor de leden van gemeenschappen niet altijd voldoende oplevert.

Kijken we landelijk naar het tweede proximale doel, dan gaat het om het signalerend vermogen van de ESS naar beleidsmedewerkers binnen de departementen en bijvoorbeeld de NCTV. Onze evaluatie maakt daarover duidelijk dat het de ESS tot nu toe nog te beperkt lukt om kennis vanuit het veld rondom sociale spanningen over te brengen naar de beleidsteams binnen de directie S&I van het Ministerie van SZW en de NCTV. Daar waar het wel lukt, bijvoorbeeld richting de beleidsmedewerkers van de afdeling Weerbare Samenleving van de directie S&I, wordt aangegeven dat de signalen die de ESS-adviseurs doorspelen erg waardevol zijn.

De ESS is altijd goed in staat om in voorgenomen beleid een nuance aan te brengen waar nodig, door het perspectief van gemeenschappen mee te brengen. Hoewel het netwerk van de ESS niet altijd compleet landelijk dekkend is voor specifieke casuïstiek, heeft de kennis die er is wel grote meerwaarde. De ESS weet in casuïstiek een hoop (achtergrond)kennis in te brengen over gemeenschappen die ontoegankelijk zijn voor beleidsmedewerkers. De beleidsmedewerkers die ervaring hebben met hoe de ESS signalen doorgeeft richting het Ministerie van SZW, geven aan dat de ESS zich hierin verder zou moeten professionaliseren. Zo geeft de ESS wel signalen door, maar in de praktijk voornamelijk tijdens overleggen, en niet in structurele gerapporteerde verslagen. Signalen van de ESS zou men makkelijker in het beleid kunnen meenemen als de ESS zich meer zou toeleggen op het opstellen van periodieke, korte trendsignaleringen.

Het duurzaam veranderen van de werkwijze rondom het voorkomen en wegnemen van maatschappelijke onrust en radicalisering, zodat het werk van de ESS reproduceerbaar is en effect heeft, is als derde proximale doel geformuleerd. De evaluatie levert het beeld op dat hierop tot nu toe onvoldoende gestuurd is. De ESS-adviseurs staan snel in de 'actiestand' en willen zelf veel lokaal in het veld actief zijn om spanningen direct te mitigeren. Daarbij zijn zij minder bezig met het duurzaam overdragen van kennis aan gemeenschappen of gemeenten om die actieve rol zelf te kunnen vervullen. Dit lijkt zich ook voor te doen in relatie tot de vele kennisnetwerken die mede of dankzij de inzet van de ESS-adviseurs in bepaalde migrantengroepen zijn ontstaan. De drijvende kracht in deze netwerken zijn vaak de ESS-adviseurs zelf. Zij zorgen dat de netwerken bij elkaar blijven komen en dat leden uit gemeenschappen deelnemen.

Uit de interviews en de enquête blijkt dat het zelfstandig functionerend maken van de kennisnetwerken onvoldoende wordt bevorderd door de betrokken ESS-adviseurs. Men wil betrokken blijven, maar kan het eigen werk niet goed inkaderen of loslaten. De vraag hierbij (gesteld door een aantal respondenten) is volgens ons wel terecht, namelijk wie dan de drijvende kracht achter dit soort netwerken zou moeten zijn als de ESS-adviseur wegvalt. Dit geldt zeker zolang deelname aan de landelijke netwerken de overheid voordelen opleveren, maar dit geldt niet zozeer voor de gemeenschappen zelf. De vele gesprekken over de netwerken van de ESS geven ons ook het beeld dat bij het opzetten van deze netwerken het aan een duidelijk kader heeft ontbroken. Daardoor is het voor de deelnemers aan deze netwerken niet voldoende duidelijk wat

er van hen verwacht wordt en in hoeverre de ESS ook in de toekomst een rol blijft spelen. Duidelijke kaders/afspraken (ook over hoelang de ESS-adviseurs betrokken zullen blijven) kan de netwerken helpen om ook zonder de inzet vanuit de ESS actief te blijven, waardoor de ESS-adviseurs ook weer tijd vrij kunnen maken voor andere projecten.

Maatschappelijke impact van Platform JEP

Voor de beleidstheorie achter Platform JEP is het belangrijk te benoemen dat men in 2020 een herijkte missie en visie op papier heeft gezet. Deze verwoordt achteraf gezien de beoogde maatschappelijke impact die men vanaf de start van het platform met de ondernomen activiteiten heeft nagestreefd. Deze missie en visie luidt dat Platform JEP zich richt op professionals die met en voor jongeren werken en vragen hebben over de preventie van polarisatie, radicalisering en extremisme. Platform JEP wil deze professionals versterken in hun werk gericht op dit thema, zodat zij jongeren kunnen helpen veerkrachtig te worden. Wij zijn in onze impactmeting uitgegaan van de herijkte missie en visie.

Het grote verschil met de doelen uit de oorspronkelijke beleidstheorie is dat de eerstelijns professionals nog duidelijker worden benoemd als primaire doelgroep van Platform JEP. Deze moeten gesterkt worden in hun werk gericht op de preventie van polarisatie, radicalisering en extremisme onder jeugdigen. Het daaraan gekoppelde proximale doel voor Platform JEP is dat zij professionals producten en diensten bieden die zorgen voor meer bewustzijn, kennis en vaardigheden om effectief aan vraagstukken rond preventie van radicalisering en vergroten van sociale samenhang polarisatie te werken. Platform JEP biedt een centrale plek waar deze professionals terecht kunnen met vragen rond deze thema's.

De evaluatiebevindingen over Platform JEP leveren een consistent beeld op. Gebruikers van het leer- en ondersteuningsaanbod van Platform JEP geven aan dat het hen met name nieuwe kennis/inzichten heeft opgeleverd. Uit de enquête over de ESS kwam dit als positief punt ook al naar voren. De gebruikers geven aan dat het hen heeft geholpen bij het ontwikkelen van nieuwe handelingsperspectieven (over hoe om te gaan met en het voorkomen van polarisatie en problematisch gedrag onder jeugdigen) en/of geholpen heeft bij het beter leren begrijpen van een bepaald thema. Belangrijk is verder dat volgens de gebruikers de theoretische kennis en de praktijkkennis van (de adviseurs van) Platform JEP hen de meeste toegevoegde waarde biedt bij het gebruikte ondersteuningsaanbod.

Het hiervoor geschetste beeld van de impact die Platform JEP de gebruikers levert, raakt direct aan het al genoemde proximale doel van Platform JEP, namelijk kennis en kunde brengen. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat de primaire doelgroep van Platform JEP, de eerstelijns professionals in het jeugddomein, deze kennis vooral aangereikt lijken te krijgen via gemeenten, en deze niet zelf opvragen bij Platform JEP. Het platform is voor deze professionals niet de centrale plek voor vragen om ondersteuning, terwijl Platform JEP die wel beoogd heeft te willen zijn.

Opvallend vinden wij verder dat uit de enquête onder gebruikers van JEP-producten en diensten blijkt dat het geboden ondersteuningsaanbod hen nauwelijks kennis en inzichten over het opbouwen van lokale netwerken heeft opgeleverd, Dit terwijl voor Platform JEP versterking van de integrale samenwerking binnen het sociale domein wel een ander beoogd proximale doel was.

3. Wat is de (unieke) toegevoegde waarde van de ESS en Platform JEP en met welke (type) producten wordt deze op welke wijze en in welke mate gegenereerd?

Unieke toegevoegde waarde van de ESS

De unieke toegevoegde waarde van de ESS is volgens ons primair dat zij in het krachtenveld van de veiligheidsketen een eigen, complementaire taak heeft weten te vinden die uitgaat van sociaal-maatschappelijke vraagstukken die de voedingsbodem voor veiligheidsproblematiek vormen. Die taak uit zich in onze bevindingen in de netwerkfunctie van ESS en de netwerken in migrantengemeenschappen die de ESS wist aan te boren.

- Onze bevindingen laten zien dat er 'handelingsverlegenheid' was bij gemeenten om aan preventie van radicalisering te werken. Die 'handelingsverlegenheid' werd nog eens extra aangezet door budget vrij te maken (zie Kamerbrief Versterking Veiligheidsketen 2015) voor gemeenten om hun specifieke 'lokale aanpak radicalisering' verder uit te werken, maar actuele kennis over radicalisering en maatschappelijke omstandigheden als voedingsbodem voor radicalisering ontbrak nog. Het vrijmaken van deze budgetten om de gemeenten zo ook een schakel te laten vormen in de veiligheidsketen kan worden gezien als een vorm van decentralisatie die we kennen uit het sociaal domein. NCTV en het Ministerie van SZW hadden zelf een functie voor 'topdown'-kennisverspreiding aan gemeenten om die lokale aanpak goed vorm te geven en te monitoren

(mét ondersteuning van de ESS, maar ook van de andere 'landelijke ondersteuners' die in de bevindingen worden aangehaald). Echter, gemeenten kregen ook een 'bottom-up'-functie richting het Rijk, om zelf ook signalen over mogelijke veiligheidsdreigingen te kunnen monitoren en waar nodig te rapporteren aan de rijkspartners voor gezamenlijke actie. Hier vormde de ESS in haar opstartjaren een scharnierpunt, en ze was in die functie (zeker in de richting van het Rijk) moeilijker vervangbaar door de gemeente.

- De netwerken creëerden een mogelijkheid om beleidsdoelstellingen op preventie van radicalisering (en later specifieker op depolarisatie) door te vertalen naar doelgroepen voor de uitvoering: diegenen die het meest kwetsbaar zijn voor gewelddadig extremisme, of een aanjagende rol kunnen spelen in polarisatie. Zoals de bevindingen onderschrijven waren er op het moment dat de ESS werd opgericht geen sterke, lokale netwerken waarin de gemeente in dialoog kon over veiligheid, maatschappelijke ontwikkelingen of nieuw beleid met migrantengemeenschappen, religieuze of politieke gezelschappen. Er was daarmee een 'missing link' tussen beleid en doelgroep voor het beleid – om de uitvoering van preventieve maatregelen en activiteiten vorm te geven, maar ook om (vanuit veiligheidsoptiek) grip te houden op de doelgroep voor het beleid. De netwerken die de ESS heeft opgezet (en die zonder de ESS minder goed functioneren, zo luidt een van de bevindingen) vullen die scharnierfunctie in.
- Sommige gemeenten hebben de scharnierfunctie (en de netwerken) die de ESS vervulde, inmiddels zelf overgenomen. De verminderde veiligheidsdreiging (ondanks de noodzaak om aan preventie te blijven werken om ook toekomstige dreigingen van radicalisering in de kiem te kunnen smoren) maakt het wel moeilijker voor gemeenten om te investeren in behoud van zulke netwerken. Ook is het de vraag of de gemeente deze scharnierfunctie effectief kan vervullen, omdat doelgroepen de gemeente wellicht meer als 'overheid' percipiëren dan de ESS.

De evaluatie levert ook op dat de ESS zich responsief toont betreffende de verminderde veiligheidsdreiging ten opzichte van de eerste jaren van haar bestaan (de tijd van de uitreizigers). De ESS legt in haar leer- en ondersteuningsaanbod om radicalisering te voorkomen meer de nadruk op het tegengaan van maatschappelijke spanningen en polarisatie, en minder bij het mitigeren van acute veiligheidsrisico's. Dit draagt er volgens ons ook aan bij dat het handelen van de ESS minder incidentgericht en meer probleemgericht is geworden.

Uit onze onderzoeksbevindingen blijkt verder ook dat de adviseurs van de ESS voor lokale partijen zeer goed benaderbaar zijn. Er zijn lage drempels om de hulp en kennis van de ESS in te schakelen. Lokale partijen zien het verder vaak als voordeel dat de ESS onderdeel is van het Rijk. Zij hebben het idee dat hierdoor hun problemen makkelijker een weg vinden naar landelijk beleid. Hierbij past wel de eerder gemaakte kanttekening dat de landelijke beleidsmedewerkers aangeven dat deze signaleringsfunctie nog onvoldoende uit de verf komt en door de ESS verder geprofessionaliseerd zou moeten worden. Wat ten slotte ook zeer vaak is genoemd, is dat de ESS-adviseurs lokaal partijen steeds weten te verrassen door bij bijeenkomsten ook de meer 'unusual' suspects om de tafel te krijgen.

Ons is in de evaluatie verder meergegeven dat de ESS-adviseurs ontzettend goed weten hoe de migrantengroepen in elkaar zitten; kennis hebben wie met wie lokaal in gesprek zou moeten en wie waar belang bij hebben. De juiste mensen kennen en om tafel krijgen is vaak genoemd als een unieke toegevoegde waarde van de ESS-adviseurs. Het levert namelijk een andere discussie op in de aanpak van vraagstukken en daarmee vaak ook zicht op andere handelingsperspectieven.

Tot slot willen we benoemen dat de keuzes voor activiteiten die de ESS (veelal zelfstandig) in het verleden heeft gemaakt, zich soms kenmerken door een zeker 'veiligheidsdenken' over de werkwijze die politie, inlichtingendiensten of militairen volgen bij het mitigeren van een concrete veiligheidsdreiging. Dit is volgens ons verklaarbaar uit het sterke veiligheidsperspectief waarmee de ESS destijds is gestart. Voorbeelden van genoemde van de ESS-activiteiten of werkwijzen in de huidige analyse:

- De ESS was vooral gericht op incidenten en incidentrapportage en handelde snel, ook als er nog geen sprake was van een incident. Dat is een reflex die politie en intelligence (en soms justitie) ook kunnen hebben. Dit 'ahead of the curve'-redeneren is nodig vanuit het perspectief van preventie, en biedt de kans om een incident in de kiem te smoren vóórdat het bijvoorbeeld media-aandacht krijgt of meerdere mensen bereikt.
- De ESS opereerde in het verleden niet altijd transparant in vergelijking met Platform JEP. Activiteiten zijn bijvoorbeeld minder vaak herleidbaar tot een persoon. Ook dat is kenmerkend voor de (contraterrorisme)onderdelen van de politie en uiteraard voor het militaire veiligheidsdenken: er kan voor een individu een direct veiligheidsrisico ontstaan wanneer bekend wordt dat hij of zij contactpersoon is van een bepaalde gemeenschap (waar een dreiging vanuit gaat), of wanneer zijn of haar activiteiten met die gemeenschap openbaar toegankelijk worden.

Unieke toegevoegde waarde van Platform JEP

Uit onze onderzoeksbevindingen blijkt ook de unieke toegevoegde waarde van Platform JEP. Het lukt het platform op lokaal niveau om per casus betrokkenen vanuit het sociaal domein en veiligheid in overleggen bij elkaar te brengen. JEP-adviseurs zetten lokaal echt in op cross-sectorale samenwerking en onze gesprekspartners vanuit het jeugd domein geven aan dat dit hen echt helpt. Uiteindelijk helpt het professionals in het vergroten van hun handelingsperspectieven. Dit begint bij kennis aangereikt krijgen en in contact komen met andere partijen die aan dezelfde problematiek werken. De beperkte capaciteit van Platform JEP maakt wel dat men slechts in een beperkte groep gemeenten echt lokaal actief kan zijn. Dit beperkt natuurlijk de impact die Platform JEP kan leveren.

HOOFDSTUK 12

Vooruitblik

Het tweede doel van het evaluatieonderzoek dat we uitvoerden, is (naast achteruitkijken) vooruitkijken en indien nodig en mogelijk handvatten bieden voor aanscherping of evolutie van de ESS of Platform JEP. De onderzoeksbevindingen maken duidelijk dat zowel de ESS als Platform JEP erin geslaagd zijn om gebruikers op lokaal en landelijk niveau met hun leer- en ondersteuningsaanbod inhoudelijke toegevoegde waarde te leveren (nieuwe kennis en inzichten, thema's beter begrijpen, nieuwe handelingsvaardigheden, voortijdige signalering). Dit directe doelbereik betekent volgens ons ook dat de ESS en Platform JEP maatschappelijk van toegevoegde waarde zijn (impact realiseren).

Er zijn volgens ons echter ook zeker mogelijkheden voor de ESS en Platform JEP om hun maatschappelijke toegevoegde waarde de komende jaren te vergroten. In dit hoofdstuk werken we deze mogelijkheden uit op het niveau van zes concrete ontwikkellijnen. We doen dit op hoofdlijnen, passend binnen de kader van deze evaluatieopdracht. We realiseren ons ook dat de mate waarin de ESS invulling kan geven aan (al) onze ontwikkellijnen, zal gaan afhangen van de keuzes die de opdrachtgevers nog moeten maken over de toekomstige formatieve omvang van de expertise-unit. Belangrijk is tot slot dat we de direct betrokken stakeholders bij de ESS (opdrachtgevers, gemeenten, professionals en gemeenschappen) hebben laten meedenken over onze ontwikkellijnen. Hiertoe zijn in de eindfase van het project een viertal zogenaamde toekomstsessies gehouden.

A. Geef de ESS ruimte voor thematische verbreding

De ESS heeft destijds bewust vanuit het Ministerie van SZW en de NCTV de opdracht gekregen om zich bij de doelenrealisatie te richten op sociale stabiliteit vanuit het perspectief van migratie en migratie-achtergronden. Dit in tegenstelling tot Platform JEP waarbij opdrachtgever het Ministerie van VWS vanaf de start het oppakken van vraagstukken niet heeft willen begrenzen tot vraagstukken met raakvlakken tot migrantengemeenschappen. Het beeld dat uit de evaluatie komt, is dat de ESS bij het maken van keuzes op welke vraagstukken men zich richt, teveel (vanuit interne overwegingen) gehouden wordt aan de oorspronkelijke opdracht. Dit terwijl de buitenwereld juist wil dat de ESS thematisch breder gaat werken. Niet bij alle vraagstukken die lokaal tot spanningen kunnen leiden, is het perspectief van migrantengemeenschappen namelijk (nog) een relevante ingang. Er lijkt lokaal juist veel handelingsverlegenheid te zijn als het gaat om bredere en nieuwere vraagstukken van sociale instabiliteit die zijdelings te maken hebben met het brede thema van integratie van allerlei bevolkingsgroepen in de maatschappij. Meer in het algemeen komt vanuit de netwerken die ESS onderhoudt met gemeenten, gemeenschappen en professionals een duidelijk signaal naar voren dat advisering in de breedte nodig is. Er is bijvoorbeeld behoefte aan handelingsperspectief over hoe om te gaan met burgers die zich 'niet gehoord' voelen en hoe een gemeente verbindend (inclusief) kan communiceren om het anti-overheids sentiment niet verder te versterken. De ESS lijkt ook de ruimte te zoeken voor thematische verbreding omdat de ondersteuningsbehoefte veranderd, maar kan of mag daarop tot nu toe geen structurele inzet plegen. Binnen het MT van de directie S&I van het

Ministerie van SZW is er namelijk tot nu toe alleen draagvlak voor een (tijdelijke) verbreding van de thematiek binnen een aantal daartoe door het MT vastgestelde criteria en voor een beperkt deel van de capaciteit van de ESS (maximaal 20%).

Gezien voorgaande is onze belangrijkste aanbeveling de ESS niet langer thematisch 'vast te zetten' op alleen vraagstukken met migratie-achtergronden. De ESS zou volgens ons structureel de ruimte gegeven moeten worden voor een thematische verbreding bij het aanbieden van het leer- en ondersteuningsaanbod. Wij zijn namelijk van mening dat juist de ESS een rol zou kunnen spelen in het verminderen van de hiervoor geschetste brede handelingsverlegenheid, en dus kunnen zorgen voor toenemende ondersteuningsvragen vanuit de gemeenten. Bij de ESS is hiervoor al veel expertise, kennis en ervaring opgebouwd. De door de ESS en Bart Brandsma ontwikkelde methodieken betreffende de aanpak van de-polarisatie zijn volgens ons breed toepasbaar bij maatschappelijke onrust/sociale stabiliteit. Dit lijkt verder ook logisch, omdat op de huidige gerichtheid van de ESS op migrantengemeenschappen ook andere nuances zijn aan te brengen, namelijk:

- Religieus-geïnspireerd terrorisme hangt niet onlosmakelijk samen met migrantengemeenschappen en spanningen die daar spelen, radicalisering vindt ook plaats buiten migrantengemeenschappen. Analyses van NCTV en AIVD over gewelddadig extremisme in Nederland in de periode 2015 bevestigen dit beeld. De ESS is zich bewust dat radicalisering en migrantengemeenschappen niet een op een aan elkaar gerelateerd zijn
- polarisatie ontstaat altijd bij een samenspel tussen bevolkingsgroepen. Het fenomeen vindt daarmee niet alleen plaats binnen of tussen migrantengemeenschappen (of autochtone gemeenschappen); er is overal sprake van een samenspel. De ESS richt zich, vanuit haar mandaat om polarisering tegen te gaan, nu vooral op hoe die migrantengemeenschappen zich verhouden tot andere (migranten)groepen, en zeker ook op het samenspel binnen de groepen. In praktijk is nu diepgaande kennis nodig van alle groepen in dat samenspel, dus ook van de groepen zonder migratie-achtergrond.

De kennispositie van de ESS over de werking van het fenomeen polarisatie weersprekt daarmee dat de ESS haar activiteiten alleen zouden moeten concentreren op migrantengemeenschappen. De aard van het fenomeen is zodanig dat de ESS ook de dynamiek met gemeenschappen zonder migratie-achtergrond beziet.

Kortom, het is onze belangrijkste aanbeveling om vanuit de directie S&I de ESS de ruimte te geven om structureel haar opgebouwde expertise en methodieken (bijvoorbeeld het de-polaristiedenken) beschikbaar te stellen aan gemeenten die worstelen met het voorkomen van maatschappelijke onrust in brede zin. De verkennende gesprekken die de ESS daarover nu al voert met het Ministerie van BZK sluiten daarop aan. De ESS wordt blijkbaar al goed erkend als expertise-unit rondom het voorkomen van polarisatie. We zien dit vooral als winst. Er wordt vanuit dit ministerie blijkbaar niet direct gedacht aan het instellen van een eigen expertisecentrum.

Thematische verbreding noodzaakt de ESS wel nog meer tot het stellen van prioriteiten. Het maakt de aard van de opgave voor de ESS nog onbegrensder dan nu al het geval is. De evaluatie maakt duidelijk dat de onbegrenstheid van de huidige opdracht eraan heeft bijgedragen dat de ESS veel heeft opgepakt, maar dat het voor de buitenwereld niet altijd duidelijk is waar de ESS nu wel of niet van is, en ook waar de dienstverlening vanuit de ESS stopt. Bij verbreding van de opgave neemt het belang om samen met de opdrachtgevers (inclusief het Ministerie van BZK) tot een heldere prioritering te komen waar de ESS van is dus alleen maar toe. Daarin zou volgens ons het bieden van evidenced based-methodieken/werkwijzen om polarisatie en problematisch gedrag te voorkomen of weg te nemen centraal moeten staan.

Het kan van de ESS (in haar huidige omvang) echter niet verwacht worden dat ze rondom elke mogelijke vorm van maatschappelijke onrust inhoudelijke kennis en/of (lokale) netwerken opbouwt en onderhoudt. Bij het stellen van de prioriteiten moet wel zorgvuldig afgewogen worden dat door het stoppen van bepaalde activiteiten niet teveel kennis en netwerk verloren gaat. Deze angst leeft nu wel binnen de ESS.

Bij thematische verbreding naar maatschappelijke onrust in brede zin, doet zich wel de vraag voor of positionering van de ESS binnen de directe S&I van het Ministerie van SZW moet worden gehandhaafd. Wij zijn van mening dat voor het effectief oppakken van een bredere rol, het niet strikt nodig is om de ESS te herpositioneren. Een dergelijke transitie zou volgens ons zelf onnodige inbreuk kunnen doen op bestaande werkrelaties tussen de ESS en de beleidsafdelingen van de directie S&I.

Om vanuit het Ministerie van SZW effectief te kunnen opereren als breed expertisecentrum rondom sociale stabiliteit zal het echter wel nodig zijn om de samenwerking met beleidsdirecties van andere ministeries (die met hun beleid bijdragen aan oplossingen voor maatschappelijke stabiliteit op lokaal niveau) te versterken. Ook wordt het bij een thematische verbreding nog belangrijker dat gemeenten een goed inzicht krijgen in het beschikbare leer- en ondersteuningsaanbod van de ESS, ook in relatie met andere landelijke aanbieders van dergelijk aanbod. Dit is echter wel een breder vraagstuk, waarop wij hiernavolgend ingaan. Tot slot is het bij een keuze voor een thematische verbreding van de ESS ook belangrijk dat het Ministerie van BZK zich in financiële zin gaat committeren aan de ESS.

B. Integreer Platform JEP volledig in de ESS

Platform JEP is bij oprichting organisatorisch ondergebracht bij de ESS. Het platform opereert intern en naar buiten echter als zelfstandige entiteit (inclusief eigen website). We hebben in het synthese-hoofdstuk al benoemd dat volgens ons de kleine formatie van Platform JEP het platform in zijn functioneren kwetsbaar maakt. Onze aanbeveling voor de (nabije) toekomst is dan ook om Platform JEP volledig in de ESS te integreren. We hebben de volgende redenen om nu tot deze aanbeveling te komen:

- Integratie van Platform JEP in de ESS neemt de kwetsbaarheid van een kleine formatie weg;
- De evaluatie toont verder aan dat ook voor Platform JEP gemeenten de grootste gebruikersgroep is van het leer- en ondersteuningsaanbod. De initiële doelgroep van Platform JEP, eerstelijns professionals in het jeugddomein, richten zich met hun hulpvraag eerder naar gemeenten dan naar een landelijke organisatie.
- Onze evaluatie maakt duidelijk dat zowel de ESS als Platform JEP op vergelijkbare thema's en aan vergelijkbare gebruikersgroepen inhoudelijke toegevoegde waarde (nieuwe kennis en inzichten, thema's beter begrijpen, nieuwe handelingsvaardigheden) leveren. Integratie zal naar onze verwachting de interne kennisdeling tussen de ESS- en JEP-adviseurs versterken, de buitenwereld zal daar van gaan profiteren.
- Voor de ESS geldt nu nog wel de beperking dat men zich bezig moet houden met vraagstukken vanuit een migratie-perspectief, terwijl die niet voor Platform JEP geldt. Indien onze eerste aanbeveling echter wordt overgenomen, wordt dit verschil weggenomen. Dit zal volgens ons een succesvolle integratie bevorderen.

- Voor de ESS zijn gemeenten ook een belangrijke gebruikersgroep. Het aantal landelijke aanbieders met leer- en ondersteuningsaanbod rondom sociale stabiliteit is groot. Integratie van Platform JEP in de ESS (één speler minder) zal meehelpen om voor gemeenten het landelijke leer- en ondersteuningsaanbod inzichtelijker te maken.
- De bekendheid van de ESS en haar leer- en ondersteuningsaanbod moet verbeterd worden, maar de naamsbekendheid van Platform JEP is nog minder groot. We verwachten dat het effectiever en doelmatiger is om voor één in plaats van twee ‘merken’ de naamsbekendheid te vergroten. Er kunnen meteen al kosten bespaard worden door de aparte website voor Platform JEP op te heffen.
- Tot slot speelt dat de financiering van Platform JEP tot eind 2022 loopt. Voordien moeten keuzes gemaakt worden over hoe verder. Wij denken dat het belangrijk is om die keuzes op korte termijn te maken, en niet nog een heel jaar te wachten

De huidige opdrachtgevers van de ESS en Platform JEP zullen in overleg met de betrokken medewerkers afspraken moeten maken over hoe de integratie van Platform JEP in de ESS organisatorisch vorm te geven. Hierbij moeten de opdrachtgevers onderling ook meerjarenafspraken maken over ieders financiële bijdragen.

C. *Maak het totale landelijke leer- en ondersteuningsaanbod inzichtelijker*

In hoofdstuk 10 hebben we uiteen gezet dat er veel (we tellen er twaalf!) landelijk opererende en publiek gefinancierde leer- en ondersteuningspunten zijn met leer- of ondersteuningsaanbod voor lokale partijen (met name gemeenten) op de thema’s van polarisatie, radicalisering en/of extremisme. Uit onze evaluatie blijkt dat voor de aanbieders zelf de onderlinge verschillen in dit aanbod lang niet altijd duidelijk zijn, met risico op dubbelingen en dus mogelijk ondoelmatig gebruik van publieke middelen. Mogelijk erger is dat uit de evaluatie ook blijkt dat lokale partijen, die dus ‘handelingsverlegenheid’ hebben rondom de genoemde thema’s, eigenlijk niet goed weten wie hen wat te bieden heeft. Hier worden dus kansen gemist. Het is daarom onze aanbeveling om in gezamenlijkheid in te zetten op het voor de buitenwereld inzichtelijker aanbieden van het totale landelijke leer- en ondersteuningsaanbod.

Deze aanbeveling sluit goed aan bij het lopende initiatief (de opdracht is al gegeven) vanuit het Rijk en gemeenten om het totale leer- en ondersteuningsaanbod vanuit de verschillende landelijke aanbieders vindbaar te maken op één website²³. Het is de bedoeling om deze website als leeromgeving in te richten en dat bezoekers van de website door middel van filters bij het voor hun meest geschikte aanbod uitkomen. We denken dat dit de juiste ontwikkeling is en het landelijke leer- en ondersteuningsaanbod inzichtelijker zal maken. Het is volgens ons wel belangrijk dat er, op basis van de inventarisatie van het landelijke aanbod voor inrichting van de website, door de betrokken partijen ook de analyse wordt gemaakt waar de dubbelingen in het aanbod zitten en waar de witte vlekken. Bij dit laatste zal vooral goed het perspectief van de gebruikers meegenomen moeten worden: wat hebben die aan leer- en ondersteuningsaanbod nodig. Op basis van deze analyse zal dan bepaald moeten worden welke partij aanbod laat vallen, en welke partij het meest geëquipeerd is om leer- of ondersteuningsaanbod te ontwikkelen voor de geconstateerde witte vlekken.

Voor de langere termijn is het volgens ons wel nodig om de analyse te maken of het (langer) doelmatig is om het landelijke ondersteuningsaanbod rondom sociale stabiliteit via zoveel verschillende landelijke partijen beschikbaar te stellen. Wij denken van niet. Het is namelijk onvermijdelijk dat elke partij nu tijd en energie steekt in het vergroten van de naamsbekendheid (vaak onder dezelfde doelgroepen), en ook in de kennisopbouw valt niet uit te sluiten dat er dubbelingen zijn.

²³ Zie ook paragraaf 10.2 van dit rapport.

D. Versterk de signalerings- en agenderingsfunctie van de ESS richting landelijk beleid

Uit de evaluatie komt naar voren dat het de ESS nog onvoldoende lukt om kennis van 'de straat' door te spelen aan de beleidsteams binnen de directie S&I en de NCTV. Daar waar het wel tot stand is gekomen, wordt de signalering door de ESS als nuttig en bruikbaar ervaren. De betrokkenen geven wel ook aan dat verdere professionalisering wenselijk is in hoe de ESS de signalen naar landelijke beleidsmedewerkers overbrengt. Uit deze samengevatte bevindingen volgt dan ook logischerwijs onze vierde aanbeveling: investeer (als ESS) in het versterken van de signalerings- en agenderingsfunctie richting landelijk beleid. Praktisch zou dit volgens ons vorm kunnen krijgen door:

- als de ESS, zo snel als duidelijk is of er thematisch wordt verbreed en daarin de prioriteiten zijn gesteld (onze aanbeveling B), in overleg te treden met afdelingen van de eigen directie waarmee nu nog niet echt wordt samengewerkt. In overleg kan dan bepaald worden of meer samenwerking zinvol is, en dit elkaars werk kan versterken. Is dat het geval, dan zouden er werkafspraken gemaakt moeten worden over hoe dit verder vorm te geven. Hierbij is het volgens ons minimaal van belang dat er periodiek een bijpraatmoment is om op de hoogte te blijven van elkaars werk
- de hiervoor geschetste verkenning op de wenselijkheid van samenwerking binnen de directie S&I vervolgens te verbreden naar de beleidsafdelingen van andere overheidsorganisaties en ministeries die op het brede thema sociale stabiliteit actief zijn. De NCTV en het Ministerie van BZK zou daarbij prioriteit moeten krijgen
- tot slot als de ESS werk te maken van het signaal dat we kregen in het interview met de afdeling Weerbare Samenleving. Voor een goede kennisoverdracht zouden de ESS-adviseurs moeten proberen om hun signalering vanaf de 'straat' meer vorm te geven aan de hand van trendrapportages. Hun signalering betreft nu vaak alleen nog het inbrengen van casuïstiek. Mogelijk zal er wel geïnvesteerd moeten worden in vaardigheden om trendrapportages op te stellen.

E. Vergroot de bekendheid en vindbaarheid van de ESS

Onze vijfde aanbeveling is om in te zetten op het vergroten van de bekendheid en vindbaarheid van de ESS. De evaluatie maakt nu duidelijk dat er ook op lokaal niveau gemeenten, professionals en gemeenschappen zijn die wel behoefte hebben aan landelijke leer- en ondersteuningsaanbod op thema's als polarisatie, radicalisering en/of extremisme, maar de ESS (en Platform JEP) niet kennen of in ieder geval niet weten wat het precieze aanbod is. Onze eerdere aanbevelingen om Platform JEP volledig in de ESS te integreren en het totale landelijke ondersteuningsaanbod inzichtelijker te maken, zullen naar verwachting de bekendheid en vindbaarheid van de ESS ook vergroten. In de toekomstsessies met gemeenten, professionals en gemeenschappen zijn echter ook meer praktische suggesties gedaan die hierop aangrijpen. De twee meest praktische suggesties zijn de volgende:

- Organiseer dat er voor de grotere gemeenten een vast contactpersoon is binnen de ESS. Idealiter zou dit vorm moeten krijgen in een soort accounthouderschap, waarin er periodiek een (telefonisch) afstemmoment is. Dit levert de gemeente en de ESS over en weer inzicht in waar men mee bezig is. De gemeente kan inzicht geven in nog onbekend ondersteuningsaanbod.
- In kleinere gemeenten spelen ook vraagstukken rondom sociale onrust, maar daar is vaak geen of maar heel weinig beleidscapaciteit. Uit de toekomstsessie met gemeente werd duidelijk dat grotere gemeenten in regioverband dit soort kleine gemeenten helpen. Het zou zinvol voor de ESS zijn om aan te sluiten bij bestaande regionale overleggen rondom veiligheid waaraan ook de kleine gemeente vaak wel meedoen. Hierdoor is de ESS met haar leer- en ondersteuningsaanbod meteen zichtbaar voor deze kleine gemeenten.

F. *Verduurzaam de ESS-kennisnetwerken*

Deze evaluatie geeft ons het beeld dat vooral de overheid nu veel heeft aan de bestaande kennisnetwerken van de ESS. Deelnemers vanuit gemeenschappen geven aan dat participatie in de netwerken de betrokken gemeenschappen zelf niet voldoende oplevert. Dit is volgens ons een risico voor het voortbestaan van deze netwerken, en in ieder geval zal het voortbestaan hierdoor te sterk blijven afhangen van de inzet van de ESS-adviseurs. Om de levensvatbaarheid van de kennisnetwerken voor de toekomst te vergroten, zou ook voor de migrantengemeenschappen het belang van deelname eraan vergroot moeten worden. Nu ligt het belang van het doorgaan met de kennisnetwerken nog teveel bij de overheid. Deelname aan de kennisnetwerken moet ook de deelnemers vanuit migrantengemeenschappen meer gaan opleveren. Het verduurzamen van de kennisnetwerken kan volgens ons goed door meer gestructureerd te gaan werken en periodiek bijeenkomsten te beleggen. Nu komt men vooral bijeen als er een incident is geweest of bij een potentieel gevaar hierop.

Door de coronapandemie was het bij elkaar komen de afgelopen periode lastig te organiseren, maar periodieke fysieke bijeenkomsten kunnen op het moment van schrijven weer worden opgepakt. Ook bevelen we aan dat de deelnemers aan de netwerken de wederzijdse doelen met elkaar bepalen (vastleggen). Ook raden we aan om bij het opstellen van deze doelen ervoor te zorgen dat er een incentive is voor de deelnemers van deze netwerken om deel te blijven nemen. Deze deelnemers hebben vaak drukke levens en banen en hebben recht om te weten waar ze aan toe zijn. Het is verder ook belangrijk om gezamenlijk goed af te spreken wat de rol van de betrokken ESS-adviseur is en wanneer zijn of haar inzet stopt. Tot slot, en dat is een signaal dat we opvingen in gesprekken met gemeenten, zou het ook goed zijn als de ESS hen helpt met het opzetten van lokale migrantennetwerken.

Bijlagen

BIJLAGE 1

Geraadpleegde documenten

Document	Jaartal
1 Labyrinth Onderzoek en Advies (2019). Klanttevredenheid met de Expertise Unit Sociale Stabiliteit en Platform JEP	2019
2 Bureauomlo: Onderzoek & Advies (2017). Evaluatie training: Reageren op discrimineren	2017
3 Labyrinth Onderzoek en Advies (2019). 'Omgaan met Extreme Idealen'. Evaluatie van een training	2019
4 Evaluatie Regionale Islamitische Kennisnetwerken	Onbekend
5 Positioneringspaper JEP (2019)	2019
6 Overzicht huidig Rijksbreed curriculum	Onbekend
7 Analyse behoeftepeiling gemeenschappen (2020)	2020
8 Analyse behoeftepeiling gemeenten (2018)	2018
9 Eindrapportage Evaluatie Oumnia Works (2018)	2018
10 Rapport - Weerbare jongeren, weerbare professionals (2017)	2017
11 Leeraanbod gemeenschappen	Onbekend
12 O&F rapport definitief (2016)	2016
13 Over platform JEP	Onbekend
14 Samenwerking SI en ESS (2017)	2017
15 Startnotitie Expertise-unit sociale stabiliteit (2015)	2015
16 Strategische Koers ESS (Q4 2018-Q4 2020)	Onbekend
17 Visie en missie - Platform JEP	Onbekend
18 Voor en nadelen apart kennisplatform	Onbekend
19 Werkplan 2018 platform JEP SMART	2018
20 Werkplan 2020 def	2020
21 Werkplan Platform JEP 2021	2021
22 Begroting 2020 totaal	2020
23 Doelstellingen JEP 2019	2019
24 Begroting 2021 versie 16-1-2021	2021
25 ESS Fiche	Onbekend
26 financieel jaarverslag 2018	2018
27 Invulling_transformatie_kennisfunctie	2014-2015
28 kennis en expertiseplatform jeugd domein	Onbekend
29 Kennisplatform werkplan 2017	2017
30 Ontwikkelagenda ESS	2020
31 Inventarisatie leer en ondersteuningsaanbod	Onbekend
32 PvA doorontwikkeling OMEI	2020
33 Onbekend maakt Onbemind: de Uitdaging van Interdisciplinaire Informatiedeling in de Preventie van Radicalisering	2019
34 Leeraanbod polarisatie en radicalisering	2020
35 Leeragenda Leefbaarheid en Veiligheid	2021
36 Overzicht bestaande leernetwerken	2021
37 Brochure triggerfactoren DEF	2015?
38 Leernetwerk Leefbaarheid en Veiligheid	2021
39 MAILING Handreiking inzicht in depolarisatie	Onbekend
40 NCTV bijdrage vanuit NCTV aan SZW voor JEP (2020)	2020
41 Verantwoording JEP 2017	2017
42 Platform JEP - Resultaten 2019	2019
43 Positionering Platform JEP - 29 juni 2020	2020

Document	Jaartal
44 Quickscan Radicalisering	2016
45 Resultaten JEP 2018	2018
46 Resultaten Platform JEP 2020	2020
47 VWS bevestiging toezegging subsidie JEP	2019
48 Overzicht methoden en technieken	Onbekend
49 Opzet leertraject Wantrouwen en polarisatie	Onbekend
50 Aanbod Platform JEP	2021
51 Activiteitenplan Platform JEP 2018	2018
52 Evaluatie Rapportage Veilige Moskee	2018
53 Doorontwikkeling omgaan met extreme idealen	2020
54 Evaluatie Werkateliers JEP	2019
55 Analyse gebruik platform JEP 2018	2018
56 Analyse gebruik platform JEP 2019	2019
57 Analyse gebruik platform JEP 2020 Q1-3	2020
58 Analyse gebruik platform JEP 2020 Q1	2020
59 Statistieken JEPzines 2018-2021	2021
60 Aanbod Platform JEP	Onbekend
61 Actielijn Kennisversterking Gemeenten (2015)	2015
62 Actielijn Kennisversterking Gemeenschappen (2015)	2015
63 Factsheet ESS gemeenten (2017)	2017
64 NSOB (2020). Buitengewoon werk: Perspectief op de Expertise-unit Sociale Stabiliteit	2020
65 Webstatistieken Evidence Based Werken Toolkit	2019, Q3/4
66 Analyse Sociale Stabiliteit 2020	2020
67 Analyse Sociale Stabiliteit Q1 2021	2021, Q1
68 Evidence Based Werken Toolkit_Webstatistieken_2020	2020
69 Triggerfactoren_Webstatistieken jan jun	2019 feb-jun
70 Evaluatie_Leernetwerk polarisatie ESS_DEF_050521	2021
71 Position paper ESS extreemrechts en rechtsradicalisering	2019
72 Verkenning verbreding en verdieping ondersteuning gemeenten door ESS	Onbekend
73 Criteria MT S&I verbreding ESS	2021
74 Bijlage 1 Leeragenda Leefbaarheid en Veiligheid	2021
75 Bouwstenen voor het leren over Leefbaarheid en Veiligheid, Platform 31 en Movisie	2021
76 Bijlage 2 Overzicht van bestaande leernetwerken	2020
77 Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (XV) voor het jaar 2021	2020
78 Evaluatie van Kennis-platform Integratie & Samenleving	2021
79 Startnotitie lerende praktijk rond vertrouwen en verbinding in de wijk, BZK	2021
80 Lorne L. Dawson, 2021, 'A Comprehensive Analysis of the Data on Western Foreign Fighters in Syria and Iraq: Who went and why?' International Centre for Counter Terrorism Research Paper	2021
81 Daan Weggemans, Edwin Bakker and Peter Grol, "Who Are They and Why Do They Go? The Radicalisation and Preparatory Processes of Dutch Jihadist Foreign Fighters," Perspectives on Terrorism 8, No.4 (2014);	2014
82 Van San, "Lost Souls Searching for Answers? Belgian and Dutch Converts Joining the Islamic State"; Sam Mullins, "Re-examining the Involvement of Converts in Islamist Terrorism: A Comparison of the U.S. and U.K.," Perspectives on Terrorism 9, No. 6 (2015), pp. 72-84;	2015
83 Melvin Soudijn, 2019, 'Van salafistisch gedachtegoed alleen kun je niet leven: de financiële zelfredzaamheid van 131 uitreizigers nader bekeken.' Tijdschrift voor Criminologie	2019
84 AIVD, Salafisme in Nederland, Diversiteit en Dynamiek (2015)	2015
85 AIVD, Transformatie van het jihadisme in Nederland, Zwermodynamiek en nieuwe slagkracht	2014
86 AIVD, De erfenis van Syrië, Mondiaal jihadisme blijft dreiging voor Europa	2018

BIJLAGE 2

Overzicht respondenten

Respondenten interviews met de ESS, Platform JEP en hun opdrachtgevers (4a)

- Maartje Roelofs (Opdrachtgever directie Samenleving en Integratie van SZW (directeur))
- Suzanne Hafidi (Voormalig afdelingshoofd ESS)
- Ellen Meijer (Voormalig coördinator (en kwartiermaker) Platform JEP)
- Maarten van Boekel (afdelingshoofd ESS)
- Paul van Beijnum en Ulla de Wreede (Medeopdrachtgever Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid)
- Harro Leegstra (Opdrachtgever directie Jeugd van VWS (afdelingshoofd))
- Sandra ten Holter (Weerbare Samenleving)
- Nienke Betlem (Weerbare Samenleving)
- Japke Schonewille (coördinator ESS)
- Rabiaa Bouhalhoul (coördinator ESS)
- Mehmet Akozbek (coördinator ESS)
- Marjolein van Tunen (coördinator Platform JEP)
- Augusto de Campos Neto (ESS-adviseur)
- Freek Hermens (ESS-adviseur)
- Lisanne Vleugels (ESS-adviseur)
- Karima Bazi (ESS-adviseur)
- Kivilcim Ozmen (ESS-adviseur)
- Hasan Kaplan (ESS-adviseur flexibele schil)
- Enis Odac (ESS-adviseur flexibele schil)
- Dinko (ESS-adviseur flexibele schil)
- Abdulahi Hussen (ESS-adviseur flexibele schil)
- Bart Brandsma (ESS-adviseur flexibele schil)
- Nora Hammidi (JEP-adviseur)
- Farid Bouchlaghmi (JEP-adviseur)
- Corine van Middelkoop (JEP-adviseur)
- Matthijs van der Tang (JEP-adviseur)
- Hester van Eerten (JEP-adviseur)
- Annebregt Dijkman (JEP-adviseur flexibele schil)
- Marike Lenglet (JEP-adviseur flexibele schil)
- Mark Snijder (JEP-adviseur flexibele schil)

Respondenten interviews met andere aanbieders op het werkterrein van de ESS en Platform JEP (4D)

- Saskia Tempelman, Landelijk Steunpunt Extremisme
- Johan Cats, Rijksopleidingsinstituut tegengaan Radicalisering
- Klaas Hiemstra, Stichting School en Veiligheid
- Mirjam Fokkema, Platform 31
- Iris koopmans en Michiel Geuzinge, VNG
- Annemarie van Hinsberg, KIS
- Wilma Aarts, Stichting-IPI
- Malon Peeters en Marije Meines, Radar Advies
- Commercieel bureau op het terrein van radicalisering

Respondenten oriënterende interviews om vraagstukken sociale destabilisering te bepalen (5a)

- Edo Haan (burgemeester van Maassluis)
- Onno van Veldhuizen (burgemeester van Enschede)
- Marianne Schuurmans-Wijdeven (burgemeester van Haarlemmermeer)
- Stijn Sieckelinck (Lector van het lectoraat Youth Spot – Jongerenwerk, HvA)
- Jelle van Buuren (universitair docent, Universiteit Leiden - Institute for Security and Global Affairs)
- Cemil Yilmaz (IZI Solutions, expert op terrein van gemeenschappen)

Respondenten overige interviews

Voor de evaluatie hebben er ook oriënterende gesprekken plaatsgevonden over het productenaanbod van ESS en Platform JEP en verdiepende interviews met op centrale vraagstukken zichtbare regionale stakeholders. In totaal zijn er 27 gesprekken geweest met gebruikers van het productenaanbod van de ESS en Platform JEP. Daarnaast zijn er 18 gesprekken gevoerd met respondenten van de SMC-analyse en met stakeholders uit het veld actief op thema's van de ESS en Platform JEP. Tot slot zijn naar aanleiding van hun deelname aan onze enquête onder bestaande contacten van de ESS en Platform JEP een zevental respondenten na gebeld voor een toelichting op gegeven antwoorden. De respondenten aan al deze gesprekken hebben deelgenomen onder toezegging van anonimiteit.

BIJLAGE 3

Overzicht thema's en doelen
de ESS door de jaren heen

Document	Jaar	Thema's	Doelen
Startnotitie ESS	2015	Sociale Stabiliteit: De 'scope' van onderwerpen varieert daarbij van radicalisering en (islamitisch) extremisme, maatschappelijke spanningen die ontstaan bij het bouwen van een moskee, tot ook maatschappelijke onrust in publieke debatten over bijvoorbeeld 'zwarte piet'	<ol style="list-style-type: none"> 1. De unit wil ervoor zorgen dat bovengenoemde stakeholders (overheden, professionals en (migranten)gemeenschappen) meer in staat zijn de juiste en duurzame acties in te zetten om maatschappelijke spanningen en radicalisering te voorkomen en tegen te gaan vanuit het perspectief van sociale stabiliteit en veerkracht. Dit betekent dat we gaan werken aan meer praktijkkennis, meer handelingsvaardigheid en meer en betere samenwerking bij en tussen de stakeholders. 2. De unit wil met zijn proactieve signalering en inzet van kennis en expertise ervoor zorgen dat beginnende maatschappelijke onrust niet escaleert en op zowel korte termijn (crisis) en lange termijn in goede banen worden geleid.
O&F Rapport	2016	Alle thema's die onder maatschappelijke spanningen vallen, zoals onrust binnen en tussen etnische groepen, discriminatie, politieoptreden, hoge instroom vluchtelingen, 'witte' onbehagen, religieuze 'uitingen' (bouw moskeeën, salafisme etc) en radicalisering.	<ul style="list-style-type: none"> • Vergroten van de handelingsvaardigheid bij stakeholders / netwerkpartners (hoe omgaan met spanningen en radicalisering) • Verbeteren van (vroegtijdige) signalering om escalatie van maatschappelijke onrust te voorkomen / de-escaleren • Werkwijze duurzamer veranderen, zodanig dat het werk van de ESS reproduceerbaar is en effect heeft
ESS Fiche	2017	<ul style="list-style-type: none"> • Ongewenste buitenlandse inmenging en financiering • Problematisch gedrag (salafisme, haatpredikers ect.) • Extremisme/radicalisering jongeren • (monitoring) vroegsignalering/ incidenten/crises interventies bij lokale spanningen 	<ul style="list-style-type: none"> • Kennisversterking (handelingsvaardigheden) bij overheid, professionals en gemeenschappen hoe effectief om te gaan met maatschappelijke spanningen²⁴- waaronder radicalisering, • Versterken vroegsignalering (intern en extern) t.a.v. broeiende spanningen en de-escalatie.
Strategische koers ESS	2019-2020	<ul style="list-style-type: none"> • Maatschappelijke spanningen en polarisatie (waaronder spanningen binnen en tussen verschillende groepen). • Preventie radicalisering en extremisme. • Problematisch gedrag en buitenlandse financiering. 	<ul style="list-style-type: none"> • Het vergroten van kennis en handelingsvaardigheden bij gemeenten, gemeenschappen en professionals hoe effectief om te gaan met maatschappelijke spanningen waaronder radicalisering. • Het versterken van signalering en het doen van interventies om escalatie van maatschappelijke onrust te voorkomen/de-escaleren.
Ontwikkelagenda ESS	2020	<ul style="list-style-type: none"> • Maatschappelijke spanningen & polarisatie • Radicalisering: extreemrechts en problematisch gedrag. 	<ul style="list-style-type: none"> • (Vroeg)signalering: de ESS heeft (vroeg)tijdig zicht op spanningen in de 'haarvaten' van de Nederlandse samenleving (binnen en tussen gemeenschappen) en kan zo nodig de-escalierend optreden. • Netwerkopbouw: de ESS beweegt zich structureel in de diverse haarvaten van de samenleving, weet écht wat daar speelt, heeft inzicht in en contact met stabiliserende krachten en ziet hoe deze kunnen worden versterkt en ingezet worden. • Kennisversterking: de ESS versterkt bij de stabiliserende krachten de kennis en het handelend vermogen over veerkrachtig omgaan met spanningen rondom migratie, polarisatie, radicalisering en problematisch gedrag. Dit gebeurt op basis van het advies op maat en op gecoördineerd aanpak via een coherent leeraanbod voor gemeenschappen, gemeenten en professionals.

24 (uit document ESS Fiche) Gerelateerd aan vraagstukken als gevolg van migratie. De ESS richt zich niet op maatschappelijke spanningen breed (bijvoorbeeld ten gevolge van fysieke veiligheid of economische ontwikkelingen)

BIJLAGE 4

Inzichten uit eigen productevaluaties de ESS en Platform JEP

Voor onze evaluatie hebben we ook de rapporten bestudeerd over productevaluaties die ESS en Platform JEP zelf hebben laten uitvoeren in de evaluatieperiode. Het gaat om de volgende evaluaties:

- Evaluatie training: Reageren op discrimineren (Bureauomlo, 2017)
- Omgaan met Extreme Idealen (Labyrinth, 2019)
- Evaluatie Islam kennisnetwerken (Jurriaan Omlo, Ewoud Butter en Babet Vente, 2018)
- Evaluatie Oumnia Works (Labyrinth, 2018)
- Rapportage evaluatie regionale bijeenkomsten Handreiking Veilige Moskee (Labyrinth, 2018)
- Evaluatie leernetwerk Polarisatie (RadarAdvies, 2021)

Hieronder hebben per rapport kort weergegeven wat we hierin voor de geëvalueerde producten/diensten zijn tegengekomen over bereik, kwaliteit, wat levert het op en implementatie/gebruik.

Bereik (Output)	Kwaliteit (Output)	Wat levert het op? (Outcome)	Implementatie/gebruik? (Outcome)
Evaluatie training: Reageren op discrimineren (Bureauomlo, 2017)	<ul style="list-style-type: none"> • Het algemene oordeel over de training is positief: deelnemers noemen de bijeenkomsten zijn onder meer (zeer) leuk, goed, fijn, leerzaam, indrukwekkend en interessant. • Kennis was praktisch toepasbaar dankzij oefenen via rollenspel. • Heldere theorie. • Sterk trainersduo met diverse kwaliteiten en vaardigheden. 	<ul style="list-style-type: none"> • Versterkt bewustzijn van en inzicht in manieren van omgaan met discriminatie. • Het handelingsrepertoire van de jongeren is in cognitieve zin uitgebreid. • Het is verder plausibel dat de training bijdraagt aan meer zelfvertrouwen en zelfregie. • Jongeren bespreken de training met ouders, andere familieleden en vrienden • Jongeren voelen zich gehoord. • Deelnemers en trainers delen ervaringen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Er zijn meerdere aanwijzingen dat de training ook gedragsverandering in gang (kan) zet(ten): • Sommige jongeren hebben bij nieuwe discriminatie-ervaringen een andere strategie toegepast. • Jongeren bespreken de training met ouders, andere familieleden en vrienden.
Omgaan met Extreme Idealen (Labyrinth, 2019)	<ul style="list-style-type: none"> • Respondenten zijn over het algemeen tevreden over de OMEI-training. Zij beoordelen de training gemiddeld met een 7,7. • Deelnemers vinden de training nuttig, dat de training aansluit bij behoeftes en bruikbaar voor de praktijk dankzij de praktische insteek met oefeningen. 	<ul style="list-style-type: none"> • De deelnemers hebben meer kennis over het onderwerp hebben gekregen. • De training heeft handvatten aangereikt voor gespreksvoering en inzage geboden in houdingsaspecten die hierbij van belang zijn. Wel komt uit de (groeps)gesprekken naar voren dat de aangereikte theoretische kennis bij veel deelnemers op termijn is weggezaakt. • De training draagt vooral bij aan bewustwording over het thema. • Deelnemers hebben door de training het idee op één lijn te liggen met collega's alsmede steun te ervaren bij vermoedens van radicalisering. • Met betrekking tot het verbeteren van een netwerk voor ondersteuning bij het omgaan met radicaliseringsproblematiek lijkt de training minder succesvol. 	<ul style="list-style-type: none"> • (Nog) geen sprake van implementatie in de praktijk, maar verwachting is dat gedragsverandering kan plaatsvinden: • Na het lezen van een fictieve casus geeft een groter deel van de deelnemers aan dat ze na het volgen van de training eerder het gesprek zouden aangaan met diegene die verantwoordelijk is voor het thema radicalisering binnen de eigen organisatie.

Bereik (Output)	Kwaliteit (Output)	Wat levert het op? (Outcome)	Implementatie/gebruik? (Outcome)
Evaluatie Islam-kennissenetwerken (Jurriaan Omlo, Ewoud Butter en Babet Vente, 2018)	<ul style="list-style-type: none"> Gemiddeld rapportcijfer van de bijeenkomsten: 7,8. De gedeelde kennis was vaak concreet, tastbaar en toepasbaar. Het werd als verrijkend ervaren om mensen uit andere gemeenschappen te ontmoeten en men voelde zich ook sterk betrokken. Mensen zijn positief over de goede kwaliteiten en eigenschappen van de begeleiders, de prettige en gelijkwaardige sfeer binnen het netwerk, dat deelnemers ook de ruimte kregen om zelf thema's aan te dragen en voor te bereiden, de goede afwisseling van werkvormen en de diversiteit van het netwerk. 	<ul style="list-style-type: none"> In Midden Nederland zijn net als in Limburg twee kennisnetwerken succesvol opgebouwd. Kennis over maatschappelijke spanningen is verrijkt met nieuwe kennis en inzichten, Deelnemers ervaren dat ze hun relevante netwerk hebben vergroot. Een sterker netwerk, maar nog geen duurzame samenwerking rondom beleidsvorming. Verbeterd contact met overheid, in het bijzonder met de ESS, maar geen verbetering in de communicatie over conflicten, incidenten en maatschappelijke spanningen richting de eigen gemeenschap, lokale bewoners, overheid en media. Deelnemers hebben meer zelfvertrouwen en meer motivatie om binnen het eigen netwerk verschil te maken en bewustwording van het belang om problemen oplossingsgericht te benaderen. 	<ul style="list-style-type: none"> Implementatie in de praktijk lijkt beperkt: Over toepassing van de kennis lijkt er onzekerheid en handelingsverlegenheid te bestaan.
Evaluatie Oumnia Works (Labyrinth, 2018)	<ul style="list-style-type: none"> De waardering voor het programma is groot. Het programma lijkt zowel in inhoud, opzet en werkvormen overwegend goed aan te sluiten op de behoeften van deelnemende moeders. De diversiteit van de onderwerpen, werkvormen, de interactieve aard van de training en de open en veilige omgeving waarin de training werd gegeven zijn maar enkele van de positieve aspecten die genoemd zijn. De trainsters worden uitermate positief beoordeeld. 	<ul style="list-style-type: none"> Deelnemers hebben nieuwe inzichten opgedaan over radicalisering. De training maakt onderwerpen rondom radicalisering en opvoeding effectief bespreekbaar onder deelnemende moeders. De training draagt bij aan het stimuleren van bewustwording rondom radicalisering. Deelnemers hebben beter zicht gekregen op de hulpbronnen die ze kunnen aanspreken. Deelnemers hebben meer inzicht in de verschillende stromingen binnen de islam. Deelnemers delen ervaringen en leren van elkaar dankzij groepsgesprekken. 	<p>Aanwijzingen dat het programma gedragsverandering in gang (kan) zet(ten):</p> <ul style="list-style-type: none"> Moeders hebben handvatten die tijdens de training werden aangereikt ook binnen hun thuissituatie proberen toe te passen. Veel moeders geven aan dat ze de inzichten die zij tijdens de training hebben opgedaan ook buiten de trainingsgroep met anderen in hun directe omgeving hebben gedeeld.
Rapportage evaluatie regionale bijeenkomsten Handreiking Veilige Moskee (Labyrinth, 2018)	We hadden goede acteurs en het was rijk aan casuïstiek.	<ul style="list-style-type: none"> De bijeenkomsten hebben bijgedragen aan de bekendheid van respondenten met de handreiking en de kennis over de inhoud hiervan vergroot. Het is niet vast te stellen of de bijeenkomsten ook hebben bijgedragen aan het vergroten van de vaardigheden van moskeebestuurders om te werken met de handreiking en aan een veilige moskee is op basis van de resultaten niet direct vast te stellen. De bijeenkomsten hebben in meer of mindere mate bijgedragen aan bewustwording omtrent de eigen verantwoordelijkheid bij de veiligheid van de moskee. 	<p>Implementatie in de praktijk lijkt beperkt:</p> <ul style="list-style-type: none"> Na de bijeenkomst hebben deelnemers gebruik gemaakt/zijn van plan gebruik te maken van de handreiking. Maar een duurzame vertaling van kennis naar gedrag vereist meer investeringen. <p>Een groot deel geeft wel aan de intentie te hebben contact op te nemen. Er zijn ook respondenten die stellen dat er wel contact is geweest naar aanleiding van de handreiking of bijeenkomst. Zij geven veelal aan dit te hebben gedaan om verder in gesprek te gaan over het thema, informatie in te winnen, of afspraken te maken. In die zin kan het zo zijn dat er een bijdrage is geleverd aan een verbetering van de samenwerking, dit kan echter niet worden vastgesteld.</p>

Bereik (Output)	Kwaliteit (Output)	Wat levert het op? (Outcome)	Implementatie/gebruik? (Outcome)
Evaluatie leernetwerk Polarisatie (RadarAdvies, 2021)	<ul style="list-style-type: none"> De drie bijeenkomsten worden op alle onderdelen gewaardeerd door de deelnemers aan het netwerk, die voor alle onderdelen - thema's, programma's, werkvormen, organisatie en mogelijkheid tot interactie rapportcijfer van rond de 8 geven. De behandelde thema's zijn relevant tot zeer relevant De waarde van deelname aan het netwerk voor de eigen werkzaamheden varieert tussen 'neutraal' en 'heel erg waardevol'. 	<ul style="list-style-type: none"> Deelnemers hebben (deels hernieuwd) kennis kunnen maken met het denkkader en nieuwe inzichten opgedaan. Deelnemers hebben nieuwe handelingsvaardigheden aangereikt gekregen. Er zijn hen praktische handreikingen gedaan. Deelnemers denken als gevolg van hun deelname anders te gaan handelen. De waarde van een netwerk door de mogelijkheden van samen sparren en een gedeeld vocabulaire Wisselwerking in kennis en ervaringen tussen het leernetwerk en de ESS. Weinig netwerkvorming geweest in de groep als gevolg van digitaal format. 	<p>(Nog) geen sprake van implementatie in de praktijk:</p> <ul style="list-style-type: none"> Iedereen geeft duidelijk aan in ieder geval wel van plan te zijn anders te gaan handelen, De bestaande instrumenten zijn beperkt toegelicht en niet geoefend tijdens de bijeenkomsten. Meer uitleg en handvatten zijn nodig om de vraagstukken 'thuis' in de eigen gemeentelijke praktijk echt verder te brengen, de stap van inzicht en strategie naar de uitvoering te maken of om onderlinge kennisuitwisseling en -verspreiding in de praktijk te brengen. Er zijn praktijkvoorbeelden genoemd door inleiders en er was uitwisseling en werkgroepjes. Beschikbare tijd was te kort om deze echt te kunnen bespreken. Tools waren ten tijde van evaluatie nog in ontwikkeling.

Bereik (Output)	Kwaliteit (Output)	Wat levert het op? (Outcome)	Implementatie / gebruik? (Outcome)
Evaluatie training: Reageren op discrimineren (Bureauomlo, 2017)	<p><i>Omschrijving:</i> (pilot) Training Reageren op Discrimineren</p> <p>Training van twee dagdelen aan jongeren om om te leren gaan met discriminatie.</p>	<p><i>Doelgroep:</i> Leerlingen van 17-26 jaar mbo, roc, hogeschool en jongeren die stagelopen of vrijwilligerswerk verrichten bij jongerenwerk.</p>	Aangeboden door: de ESS samen met Bureau Omlo
14-25 deelnemers per groep en 2 sessies per groep (onbekend hoeveel groepen)	<ul style="list-style-type: none"> Het algemene oordeel over de training is positief: deelnemers noemen de bijeenkomsten zijn onder meer (zeer) leuk, goed, fijn, leerzaam, indrukwekkend en interessant. Kennis was praktisch toepasbaar dankzij oefenen via rollenspel. Heldere theorie. Sterk trainersduo met diverse kwaliteiten en vaardigheden. 	<ul style="list-style-type: none"> Versterkt bewustzijn van en inzicht in manieren van omgaan met discriminatie. Het handelingsrepertoire van de jongeren is in cognitieve zin uitgebreid. Het is verder plausibel dat de training bijdraagt aan meer zelfvertrouwen en zelfregie. Jongeren bespreken de training met ouders, andere familieleden en vrienden Jongeren voelen zich gehoord. Deelnemers en trainers delen ervaringen. 	<p>Er zijn meerdere aanwijzingen dat de training ook gedragsverandering in gang (kan) zet(ten):</p> <ul style="list-style-type: none"> Sommige jongeren hebben bij nieuwe discriminatie-ervaringen een andere strategie toegepast. Jongeren bespreken de training met ouders, andere familieleden en vrienden.
Omgaan met Extreme Idealen (Labyrinth, 2019)	<p><i>Omschrijving:</i> Training Omgaan met Extreme Idealen</p> <p>Training is erop gericht om eerstelijnsprofessionals die veel met jongeren werken meer zicht te geven op hun mogelijke rol bij het voorkomen van radicalisering naar extremisme en hun handelingsperspectieven aan te reiken voor de omgang met radicale jongeren of 'jongeren met extreme idealen'.</p>	<p><i>Doelgroep:</i> (eerstelijns)professionals die veel met jongeren werken, maar ook politieambtenaren, detentiepersoneel en gemeentelijke (contact)ambtenaren</p>	Aangeboden door: de ESS

Bereik (Output)	Kwaliteit (Output)	Wat levert het op? (Outcome)	Implementatie / gebruik? (Outcome)
2.100 (eerstelijns) professionals met 10-15 deelnemers per training met drie verschillende onderdelen	<ul style="list-style-type: none"> Respondenten zijn over het algemeen tevreden over de OMEI-training. Zij beoordelen de training gemiddeld met een 7,7. Deelnemers vinden de training nuttig, dat de training aansluit bij behoeftes en bruikbaar voor de praktijk dankzij de praktische insteek met oefeningen. 	<ul style="list-style-type: none"> De deelnemers hebben meer kennis over het onderwerp hebben gekregen. De training heeft handvatten aangereikt voor gespreksvoering en inzage geboden in houdingsaspecten die hierbij van belang zijn. Wel komt uit de (groeps)gesprekken naar voren dat de aangereikte theoretische kennis bij veel deelnemers op termijn is weggezaakt. De training draagt vooral bij aan bewustwording over het thema. Deelnemers hebben door de training het idee op één lijn te liggen met collega's alsmede steun te ervaren bij vermoedens van radicalisering. Met betrekking tot het verbeteren van een netwerk voor ondersteuning bij het omgaan met radicaliseringsproblematiek lijkt de training minder succesvol. 	<p>(Nog) geen sprake van implementatie in de praktijk, maar verwachting is dat gedragsverandering kan plaatsvinden:</p> <ul style="list-style-type: none"> Na het lezen van een fictieve casus geeft een groter deel van de deelnemers aan dat ze na het volgen van de training eerder het gesprek zouden aangaan met diegene die verantwoordelijk is voor het thema radicalisering binnen de eigen organisatie.
Evaluatie Islam kennisnetwerken (Jurriaan Omlo, Ewoud Butter en Babet Vente, 2018)	<p><i>Omschrijving:</i> Regionale Islamitische Kennisnetwerken</p> <p>De ESS is een pilot gestart waarbij in twee regio's islamitische kennisnetwerken zijn opgericht, waarin islamitische organisaties worden samengebracht. In een reeks van zes bijeenkomsten in de regio's Limburg en Midden-Nederland heeft de ESS de netwerken die daar bestaan op persoonlijke titel bij elkaar gebracht (in totaal circa 50 deelnemers) en meegedacht over het ontwikkelen van nieuwe kennis en vaardigheden.</p>	<i>Doelgroep:</i> islamitische gemeenschappen	Aangeboden door: de ESS
Zes bijeenkomsten in twee regio's met in totaal circa 50 deelnemers	<ul style="list-style-type: none"> Gemiddeld rapportcijfer van de bijeenkomsten: 7,8. De gedeelde kennis was vaak concreet, tastbaar en toepasbaar. Het werd als verrijkend ervaren om mensen uit andere gemeenschappen te ontmoeten en voelden zich ook sterk betrokken. Mensen zijn positief over de goede kwaliteiten en eigenschappen van de begeleiders, de prettige en gelijkwaardige sfeer binnen het netwerk, dat deelnemers kregen ook de ruimte om zelf thema's aan te dragen en voor te bereiden, de goede afwisseling van werkvormen en de diversiteit van het netwerk. 	<ul style="list-style-type: none"> In Midden Nederland zijn net als in Limburg 2 kennisnetwerken succesvol opgebouwd. Kennis over maatschappelijke spanningen is verrijkt met nieuwe kennis en inzichten, Deelnemers ervaren dat ze hun relevante netwerk hebben vergroot. Een sterker netwerk, maar nog geen duurzame samenwerking rondom beleidsvorming. Verbeterd contact met overheid, in het bijzonder met de ESS, maar geen verbetering in de communicatie over conflicten, incidenten en maatschappelijke spanningen richting de eigen gemeenschap, lokale bewoners, overheid en media. Deelnemers hebben meer zelfvertrouwen en meer motivatie om binnen het eigen netwerk verschil te maken en bewustwording van het belang om problemen oplossingsgericht te benaderen. 	Implementatie in de praktijk lijkt beperkt: <ul style="list-style-type: none"> Over toepassing van de kennis lijkt er onzekerheid en handelingsverlegenheid te bestaan.

Bereik (Output)	Kwaliteit (Output)	Wat levert het op? (Outcome)	Implementatie / gebruik? (Outcome)
Evaluatie Oumnia Works (Labyrinth, 2018)	<p>Omschrijving: Oumnia Works</p> <p>Oumnia Works is een programma geïnitieerd door de Haagse vrouwenorganisatie Steunpunt Sabr. Steunpunt Sabr biedt laagdrempelige zorg en steun voor vrouwen die kampen met sociaal-maatschappelijke en psychologische problemen. Daarbinnen worden trainingen gehouden met als belangrijkste doel moeders bewust te maken van de risico's die hun kinderen lopen en hun te leren wat zij hiertegen kunnen doen in de opvoeding van en in de omgang met hun kinderen.</p>	<p>Doelgroep: moeders met een islamitische achtergrond en moeders van islamitische bekeerlingen (oorspronkelijk), later aangepast naar alle moeders vanuit de wens van ook niet-islamitische moeders</p>	<p>Aangeboden door: Oumnia Works, NCTV, de ESS, Steunpunt Sabr, Centrum 1622</p>
48 trainingen in 18 gemeenten uitgevoerd voor groepen van circa twaalf tot vijftien moeders	<ul style="list-style-type: none"> • De waardering voor het programma is groot. Het programma lijkt zowel in inhoud, opzet en werkvormen overwegend goed aan te sluiten op de behoeften van deelnemende moeders. • De diversiteit van de onderwerpen, werkvormen, de interactieve aard van de training en de open en veilige omgeving waarin de training werd gegeven zijn maar enkele van de positieve aspecten die genoemd zijn. • De trainsters worden uitermate positief beoordeeld. 	<ul style="list-style-type: none"> • Deelnemers hebben nieuwe inzichten opgedaan over radicalisering. • De training maakt onderwerpen rondom radicalisering en opvoeding effectief bespreekbaar onder deelnemende moeders. • De training draagt bij aan het stimuleren van bewustwording rondom radicalisering. • Deelnemers hebben beter zicht gekregen op de hulpbronnen die ze kunnen aanspreken. • Deelnemers hebben meer inzicht in de verschillende stromingen binnen de islam. • Deelnemers delen ervaringen en leren van elkaar dankzij groepsgesprekken. 	<p>Aanwijzingen dat het programma gedragsverandering in gang (kan) zet(ten):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Moeders hebben handvatten die tijdens de training werden aangereikt ook binnen hun thuissituatie proberen toe te passen. • Veel moeders geven aan dat ze de inzichten die zij tijdens de training hebben opgedaan ook buiten de trainingsgroep met anderen in hun directe omgeving hebben gedeeld.
Rapportage evaluatie regionale bijeenkomsten Handreiking Veilige Moskee (Labyrinth, 2018)	<p>Omschrijving: bijeenkomsten naar aanleiding van Handreiking Veilige Moskee</p> <p>De bijeenkomsten hadden tot doel om te zorgen dat meer moskeebestuurders bekend zouden raken met de handreiking uit 2016, vaardigheden ontwikkelen om aan de slag te gaan met de handreiking, inzicht krijgen in hun rol in de samenwerking met gemeenten en politie op het terrein van veiligheid van moskeeën en verbetering van de samenwerking tussen de drie partijen.</p>	<p>Doelgroep: moskeebestuurders</p>	<p>Aangeboden door: de ESS</p>
9 bijeenkomsten, exact aantal deelnemers onbekend	<p>We hadden goede acteurs en het was rijk aan casuïstiek</p>	<ul style="list-style-type: none"> • De bijeenkomsten hebben bijgedragen aan de bekendheid van respondenten met de handreiking en de kennis over de inhoud hiervan vergroot. • Het is niet vast te stellen of de bijeenkomsten ook hebben bijgedragen aan het vergroten van de vaardigheden van moskeebestuurders om te werken met de handreiking en aan een veilige moskee is op basis van de resultaten niet direct vast te stellen. • De bijeenkomsten hebben in meer of mindere mate bijgedragen aan bewustwording omtrent de eigen verantwoordelijkheid bij de veiligheid van de moskee. 	<p>Implementatie in de praktijk lijkt beperkt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Na de bijeenkomst hebben deelnemers gebruik gemaakt/zijn van plan gebruik te maken van de handreiking. • Maar een duurzame vertaling van kennis naar gedrag vereist meer investeringen. <p>Een groot deel geeft wel aan de intentie te hebben contact op te nemen. Er zijn ook respondenten die stellen dat er wel contact is geweest naar aanleiding van de handreiking of bijeenkomst. Zij geven veelal aan dit te hebben gedaan om verder in gesprek te gaan over het thema, informatie in te winnen, of afspraken te maken. In die zin kan het zo zijn dat er een bijdrage is geleverd aan een verbetering van de samenwerking, dit kan echter niet worden vastgesteld.</p>

BIJLAGE 5

Producten en diensten van de ESS en Platform JEP

In onze enquêtes onder bestaande contacten van de ESS en Platform JEP konden respondenten bij de vraag van welk product of dienst van de ESS of Platform JEP zij het intensief hebben gebruikt, kiezen uit de volgende voorgeprogrammeerde producten en diensten. De lijsten geven een goed overzicht van welke producten en diensten de ESS en Platform JEP hebben opgeleverd tijdens de evaluatieperiode.

Gerealiseerde producten en diensten van de ESS:

1. Kennislab extreemrechts
2. Regionale kennisnetwerken islamitische gemeenschappen (RKNIG)
3. Kennisnetwerken (met gemeenschappen, w.o. Afro-Caribisch, Turks, Koerdisch, Eritrees, Syrisch)
4. Handreiking + workshop Veilige Moskee
5. Training Reageren op Discrimineren
6. Handreiking Lokaal netwerk van sleutelfiguren
7. Handreiking Inzicht in (de)polarisatie
8. Masterclass/webinar de-polarisatie (voor burgemeesters)
9. Strategische sessie de-polarisatie (voor burgemeesters en adviseurs)
10. Leernetwerk de-polarisatie (voor ambtenaren veiligheid en sociaal domein + communicatieadviseurs)
11. Toolkit Evidence Based Werken bij de preventie van radicalisering
12. Consultatie/advies ESS adviseurs bij lokale maatschappelijke spanningen
13. Consultatie/advies ESS adviseurs over preventie radicalisering en extreemrechts
14. Consultatie/advies ESS adviseurs over omgang met problematisch gedrag
15. Factsheets (op website ESS)

Gerealiseerde producten en diensten van Platform JEP:

1. Landelijk netwerk preventie radicalisering en polarisatie
2. Traject Jongerenwerk en Onderwijs samen (JOS)
3. Focusgroep bijeenkomst Samenwerking Sociaal Domein
4. Werkatelier gemeenten: informatie delen bij mogelijke radicalisering
5. Roadshows voor bestuurders en beslissers over rol jeugd domein bij voorkomen radicalisering
6. Expertpool Jeugdprofessionals
7. Workshop weerbaar opvoeden
8. Pilots Versterken netwerken in en om de school
9. Training Omgaan met Extreme Idealen
10. Workshop Triggerfactoren in het radicaliseringsproces
11. Overige advies-, netwerkgesprekken en bijeenkomsten
12. Advieslijn Platform JEP
13. JEPzine: Aandachtsfunctionarissen radicalisering in het jeugd domein
14. JEPzine Veerkracht
15. JEPzine Samenwerking Sociaal Domein
16. JEPzine: Professionele oordeelsvorming bij het vermoeden van radicalisering
17. Podcast: Wat als ik het mis heb?
18. Publicatie: "Veerkracht bevorderen bij opgroeiende kinderen"
19. Publicatie: "Wat jij kunt doen om veerkracht van jongeren te vergroten"
20. Publicatie: 'sociale veiligheid is van iedereen'

BIJLAGE 6

Samenstelling begeleidingscommissie Evaluatie ESS

Het Ministerie van SZW heeft ten behoeve van het evaluatieonderzoek een begeleidingscommissie ingesteld. Deze commissie was als volgt samengesteld:

- Peter Scholten (professor Migration and Diversity Policy, Erasmus University, onafhankelijk voorzitter)
- Harro Leegstra (Ministerie van VWS, Directie Jeugd)
- Nabil Guennoun (zelfstandig expert)
- Paul van Beijnum (NCTV)²⁵
- Carsten Herstel (Ministerie van SZW, Directeur-Generaal SZI)
- Sinisa Boksic (Ministerie van SZW, medewerker directie S&I)
- Ernst Radius (senior adviseur Sociaal Werk Nederland)
- Rutger Pol (afdelingshoofd Bestuurlijke en Maatschappelijke relaties bij directie Voortgezet Onderwijs, OCW)
- Hermien Jansens (beleidsadviseur veiligheid, gemeente Dordrecht)

We hebben als onderzoekers op vier momenten met de begeleidingscommissie overleg gehad. Deze momenten zijn:

Datum (2021)	
17 maart	Startoverleg
16 juni	Overleg over memo met tussentijdse bevindingen
14 september	Overleg over memo met alle onderzoeksbevindingen
1 november	Bespreking concepteindrapport

²⁵ Ulla de Wreede heeft Paul van Beijnum in laatste vergadering van de begeleidingscommissie vervangen als vertegenwoordiger vanuit de NCTV.

‘WIJ ZIJN BERENSCHOT, GRONDLEGGER VAN VOORUITGANG’

Wij zien een Nederland dat altijd in ontwikkeling is. Zowel sociaal als organisatorisch verandert er veel. Al meer dan 80 jaar volgen wij deze ontwikkelingen op de voet en werken we aan een vooruitstrevende samenleving. Daarbij staan we voor duurzaam advies en de implementatie hiervan. Altijd gericht op vooruitgang én echt iets kunnen betekenen voor mensen, organisaties en de maatschappij.

Alles wat we doen, is onderzocht, onderbouwd en vanuit meerdere invalshoeken bekeken. In ons advies zijn we hard op de inhoud, maar houden rekening met de menselijke maat. Onze adviseurs doen er alles aan om complexe vraagstukken om te zetten naar praktische oplossingen waar u iets mee kan. Wij geven advies en bieden digitale oplossingen waarbij we ons focussen op:

- Toekomst van werk en organisatie
- Energietransitie
- Toekomst van zorg
- Transformatie van openbaar bestuur

Berenschot Groep B.V.

Van Deventerlaan 31-51, 3528 AG Utrecht

Postbus 8039, 3503 RA Utrecht

030 2 916 916

www.berenschot.nl